בית החלון

מדבר

מידות החזקות מימי קדם

מהששת הממלכות הגדלות אשר היו בימי בית [המקדש] הראשון

כדמות

השׁשׁה הממלכות הראשיות אשר בזמן הזה

Jac. Mord. Neher

WIEN, 1860.

Druck der Typografisch-literarisch-artistischen Anstalt
L. C. Zamarski & C. Dittmarsch.

ספר

בית החלוץ

כולל דברי קדמונים. את אשר נעשה לפנים. ויתילדו
עתה ממקראות הכתובים. מבאר מים חיים הם
שאובים

צִים כתים
(דניאל י״א)

ויבנו על ברכי הדפוס לפרט השנה נחנו נעבר חלוצים]
סימן ה״ב תכל רגזה ותרעש הארץ בים דרכך ושבילך במים
(תהילים ע״ז)

הערה אל יפול לב אדם להקשות על הילוקי שמות המלכים אשר בפנים החלוץ עובר. מהירושלמי (תענית ב:) אשר אמר רשב"י ואין עילם אלא מדי כמד"א ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה. דשאני התם מיירי לאחר התכת הממלכות אשר נפלו כולם בידי בבל וממנה באו תחת מדי ופרס — וזו א"צ לפנים.

הקדמת מלין

על מהות בית המלון הזה כבר אמורה בראשית המחברת (שלוים מן הים) ולא באתי עתה כי אם להעיר לב הקורא בדברי ימי העולם אשר אל ימהר להכחיש המצאת סיפורי כי זהיר הייתי במלאכתי לבל אתנגד להעראדאט וחבריו כותבי הקורות. ואצ״ל שאינו כנגד התלמוד. כי לפי דבריהם לא תוכחש המציאות אשר הלכתי הנה (בשום פנים) וד״ל.

דברי המוציא לאור תעלומות עולם יען עת עזבתי אותה ומארץ הסינים באתי להעולם החדשה לארץ הזהב אשר בקאליפארניען. בחדשי ש״א״נ לשנת התרי״ט לפג״ק 1859 למניינם.

יעקב מרדכי נעטטער

מזימות עולם היתה יסודי בעלי החכמה המדינות (פוליטיקי. בל"מ. פ"ב התרומות ה'.) להשוות ראשיות הממלכות (דיא הויפטמעכטע) בקרב הארץ. וכמו בזמן הזה אשר התיצבו על ששה מכונות באייראפא. כן היה בזמן הקדום ג"כ ששה ממלכות גדולות בחלק הנבחר אזיא[א].

והיו

[א]) למדתי זה מיחזקאל (ל"ב. 18) אותה ובנות גוים אדירים אל ארץ תחתיות וכו': אשר נתנו חתית בארץ חיים: שם עילם וכו' אשר נתנו חתיתם בארץ חיים: שם משך תובל וכו' (אומר אני אשר משך תובל ומדי. ממלכה אחת היתה. וכי קרובים בגבולותיהם היו זה אצל זה. וראי' לדברי. מדברי ירמי' (כ"ה מונה כל הממלכות הנופלות. ובאמרו שם ואת כל מלכי עילם ואת כל מלכי מדי ואת כל מלכי הצפון וכו' אינו מזכיר ממלכת משך תובל הגדולה. אלא ש"מ בכלל מדי היתה. ומה שחסר בירמי' נגלה דעת ביחזקאל ומה שחסר ביחזקאל הוא מבואר בירמי') כי נתנו חתיתם בארץ חיים (אכן באמרו אח"כ שם אדום וכו' מקיים אשר נתנו בגבורתם ולא אמר חתיתם. כי באמת לא היתה מן הממלכות הגדולות) שמה נסיכי צפון כולם [זה פרס כאמור בירמי' (נ) כי עלה עלי' גוי מצפון: הנה עם בא מצפון וכו' ומקיים אם לא יסחבום צעירי הצאן. ואמרו ע"ז בתלמוד זו פרס] וכל צידוני. זו היא צור. הנקראת בת צדון (בישעי' כ"ג) כאמור (במלכים א. ה) לכרת עצים כצידונים: כי ממשפחת צידון יצאו הצורים כמו הענגלענדער מהזאקסן. וראי' לדברי. כי ביחזקאל (כ"ו) מקיים במפלת צר ג"כ בשם הגדולים באמרו שם אשר נתנו חתיתם לכל יושבי'. ופי' המכלל יופי מרוב חזקם נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים. וזכר הים בצ"ר כמ"ש במלכים (ב' י"ו) עכ"ל. אכן לא יתכן לומר צידוני כמשמעו מלכות צידון. כי היא ממלכה קטנה היתה במעלה השני' או השלישית — ויען אשר באותו הזמן היתה תעלה רחבה פתוחה מהים התיכון אל הים סוף [ולפי דברינו הי' יותר נכון לאמור אשר טביעת המצריים היתה בזאת התעלה העמוקה ברדפם אחרי ב"י אשר עברו בצפון ים ביבשה מעבר אל עבר ממש. וכי לא הי' להם מבוא אחר לצאת מארץ מצרים. דפלא"ה יתמה מאד על המצריים על אשר רדפו אחרי ב"י בתוך הים. הלוא הי' להם לדעת אשר יד ה' עושה זאת עבור עמו ישראל. כי מעולם אינו טבע הים להיות נבוג אחור ארבעה וחמשה פרסאות כי רוחב מחנה ישראל ג' פרסאות הי' ורוחב מחנה מצרים ע"כ ביותר הי' כדי להקיף את הנרדפים (והרמב"ן ב"ס שמות י"ד הרגיש בזה) ועוד יפלא על שלישי פרעה בחירי ראשי צבאות העולם אשר הי' בידם הכח להרדיף את כל מחניהם הרב תשע מאות אלף חלוצי צבא בעומק מצולה בטרם יבינו רעיוני משה ואהרן ובני בלעם אשר הארכו אתם. על מה ולמה יקיעו את כל בית ישראל (טף ונשים אשר טיפולן קשה מאד ויותר בעת ודרך רע) בדרך מוקש הלזה. הלוא נבוני מצרים דורשי הטבע היו גדולים בחכמת ידיעתם בתכונת השמים. והאיך השע עיניהם בתחנות מי הים סוף הסובב ארצם. ולמה לא המתינו כולם ולכל הפחות חלים, עד אשר יראו תכלית המהלך הזה: (ואין לאמור מה שאמר ה' אל משה ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם פי' אשר אסיר מהם רעיוני שיקול הדעת וירדפו אחריהם בלי הבנת לבב. דאם כך הי' הענין. מוכרח להיות אשר נשתגעו כל המצרים ואין זה מדרכי האל לבדד שכל האנושי מכלל רב ואומה גדולה אשר ילכו כולם בשגע נפש להטביע א"ע במים הזדונים) כללו של דבר אין רצוננו להעלים עיני הראשונים ולהשימם לאטומי לבב — אך באתי לצייר קורותיהם ע"פ השכל הנראה לרוח היום אשר בזמנינו — וכי עוד יקשה מאת אשר כתוב ויבאו בני ישראל בתוך הים. והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. דמשמע מזה אשר עברו בתווך (והראב"ע הרגיש בזה ודבריו מעין דברי ח"ל) אכן לפי דברינו נכון הכל. כי באמת העברה אשר נהיית לחלק מי הים. הי' בתווך ממש. כי עברו את רוחב התעלה הגדולה והעמוקה בחרבה. וחשבו המצריים אשר שיכל משה את ידיו באותן השלשה ימים אשר יצא ממצרים לסתום מהלך התעלה הזאת (פערראמעלט) למען יעביר את כל מחנה ישראל וקניניהם ומקניהם הרב. ולכן רדפו המצריים אחריהם באין פחד לבב ואשר מיהרו להשיג העבר השני. כי חשבו

אחר

והיו **המצריים** כדמות הצרפתים בזמן הזה [ולהיות גבול אזיא אחוז בארץ אחוזתם. וגם כי תמיד היו מושלים בעבר הנהר פרת ומרחיבים אחוזתם מעת לעת כמ"ש (ירמי' מ"ז) בטרם יכה פרעה את עזה. לכן גם הם לממלכת אסיא יחשבו].

וממלכת **אשור** הגדולה כדמות תוקף ממשלת היונים בארץ הקדם בזמן הקדום. וכתבנית מלכות משך זו רוסיא העצומה בזמן הזה.

ומלכות **צר** בדמות המלאכים אלו האינגלוזים ביום הזה. להיותם הרודים בגבולי המים בימים ובנהרות אשר גברו חיל בציים אדירים לא יעבור נגדם ממלכה על פני רקיע המים אשר ע"כ יצאו מהם ראשונה יסודי הישוב בכל פנות מרחקי הארץ· ובתוכם יסדו העיר הרבה תרשיש. היא (קרטגיגא) הנודעה בשמה ושמעה. ובהיות צר המעשירה כלילת יופי בלב ימים. מחוללת כל המלאכות המחשבות[ב]) נזר רוכלת העמים כולם[ג]) כמו לונדון ביום הזה עצמה מאד מאד. ותצבר כעפר כסף וזהב כבר — אשר לגובה לבם ורוב הונם לבשו עליהם קנאה כל משפחות האדמה. ובאו כולם עלי' בברית נבוכדנצר כנבואת יחזקאל (כ"ו) והעליתי עליך גוים רבים כהעלות הים לגליו. לשלול ולבוז אוצרותי' החמדת. ובבוא כל המחנה הנוראה בגבולי ארץ צר. יצאו הצריים לקראתם ג"כ בעם כבד וביד חזקה. אכן לא עצרו כח נגד גבורת עוז מלך בבל. ונפלו כולם בשדה המלחמה[ד]) ואחרי ככלות כל חיל ארץ הצריים אשר

אחר העברה של ישראל. יפרצו הסתום להוליך המים הרבים אשר יגן עליהם כחומה בצורה — ובאמת דברים כאלו נעשו לרוב בדורות הקדמונים לפרוץ גבעות עולם ולעזוב עינות תהום. גם לצבור עפר לעשות למישור הר מרום. ולהעביר תהלוכות מים אדירים מאורח נתיבותם. כידוע לקוראי מקראי הראשונים — ולדעת רא"ע וסייעתו מוכרחים אנו לאמור אשר כבר עברו ב"י את רוחב התעלה ביום ראשון לצאתם ממצרים. או יתכן אשר ההתקשרות מהימים האלו. כפי' אח"כ] ילך בו אני שיט וצי אדיר לעבור עבור יבולי הודו מזרחית ופרס. (כאשר עושים עתה הצרפתים עבור הענין הזה ובעד עוד מחשבה אחרת — הבריטען אשר הבינו מראש. כוונת הצרפתים הילו ליסד להם [בקיץ בשנת ה' תרי"ז. עת עברתי דרך שם] מבצר חזק על אדמת נכר [כי למלכות ישמעאל יחשב הארץ הזאת. ובעבור זה לא רצה אז פקיד. עיר גידע. לתת להם מים] לשמור להם דרך עץ החיים — אכן לא יגן עליהם מכחל סועף נורא) וממלכת לוד נתאחדה בברית המסחר עם ממלכת פרס בהים הערבי והקאספי. אשר ע"כ היו מוליאים תמיד מיושבי פרס אנשים נשכרים לחיל לבאותם. כאמור פרס ולוד ופוט היו בחילך אנשי מלחמתך וכו' (שם כ"ז) ולכן כלל ב' הממלכות הגדולות בנפילה אחת. כי בנפול פרס. חדל להיות לצר אורח האחת עם פרס לרבד לבאות היבשה. לכן גם היא נפלה באין עוזר. ועליהם אמר הכתוב ג"כ בלשון ממשלה ראשונה דהיינו בחתיתם מגבורתם: אותם יראה פרעה וכו' כי נתתי את חתיתו בארץ חיים. פי' המכלל יופי אני נתתי אותו לא בכחו וגבורתו מילא את העולם בפחד ואימה עכ"ד. כי הי' מעיז ביבשה ועל הים כאמור כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים וכו' (שם ל"ב) וכאמור התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו (שם כ"ט) לכן פשטה יד פרעה מ"מ בכל חלכות המלכים בגאוה כמו לודוויג הי"ג ונאפאלעאן שלטוני צרפת. וניקאלאי הראשון העלר החזק — ולפי דעתינו הזה לא יהיה הפי' של נתנו חתיתם בארץ חיים כמו שאמר הרד"ק שנתנו מוראם וחתיתם על בני אדם. כי מה נשתנו אלו השפה משאר המלכים הלוא בימים ההם ממשלת כל המלכים עזה היתה. (דעספאטעם) ועוד יקשה הלוא פחד כל השלטונים על בני עמם. ואומר (דברים י"ז) שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. ואומר (משלי כ"ד) ירא את ה' בני ומלך — אלא ש"מ אשר הפי' הוא כדברי המכלל יופי' להיותם ראשית הממלכות בימים ההם ובמספר שפה כמו בזמן הזה.

ב) צא ולמד בילקוט שמעוני (ביחזק' כ"ח) המלאכה הנפלאה מהשבע הרקעים אשר עשה לו חמ"ץ

ג) כמפורש ביחזקאל כ"ז.

ד) למדתי זה מיחזקאל (כ"ו) בנותיך בשדה בחרב יהרגו פי'. חיל צבאותיך (דיינע רעגימענטער

אשר שם נפלו שדוד. סגרו עליהם מבואי העיר בחיל וחומה ויחזקו את המלוא מסביב הארץ בתעלת מי הים מלאכה רבה ברוב חכמה[ה]. לכן כבוא חיל הכשדים הרב כחול הים בזרועות כביר. במחיקבל. אבני קלע. וכדורי תותח לא יכלו לה. כי היתה מעוזה נוראה בים. והאניות תרשיש העצומות משגבים לה בעת צרה: אכן סר כוהה מעלי'. עת לקח מלך בבל במהמורות עצתו לבב בני בליעל במצור העיר אשר עבור רצי כסף ואלפי זהב. בגדו בארץ אבותם[ו] ועיר מולדתם. כי אלו הבוגדים גלו מצפוני המערות בבטן הארץ אשר היו צבורים בגפרית ואבק השריפה אשר הי' בימים ההם. וכאשר הוצת באש מלך הצפון הובקעה האדמה אשר תחתי' וכל חומותי' ומגדלי' הכבירים נדרסו ואשיותי' נפלו. ארמנותי' רגזו ויתפלצו לשברים. וכל בתי העיר בתו ויתמוטטו ברעש הארץ. ויושבי העיר ירדו חיים שאולה לכן כבוא נבוכדנצר והילו העירה. לא מצא שלל עבור צבאותיו[ז] כי נהפכה על פני' בפתוח הארץ את פי' ותבלע אותה את כל האדם ואת בתיהם ואת כל הרכוש. והגיעם העונש מהאל אלהי ישראל על אשר שמחו בהורבן ירושלים אשר היתה בזמן הזאת רבתי עם אם מסחר הארץ ע"פ האדמה. רבתי בגוים. ושרתי במדינות. תשאת מלאה עיר הומי'. קרי' עליזה. רוכלת העמים. אשר מלאה מארם ומקדם ויגיע מצרים וסחר כוש וסבאים עלי' עברו בשפעת גמלים. בכרי מדין ועיפה משבא באו. זהב ולבונה נשאו. כסף מרוקע מתרשיש הובא. זהב אופז מעשה חרש וידי צורף. לבושי תכלת וארגמן. גלומי משי ורקמה בוץ ושש מגוללים ופארות מכללי הנשים. כולם מעשה חכמים ואומנים המפליאים לעשות בכל מלאכה. התקבצו ממזרח וממערב מצפון ומים לקנות ולמכור להחליף ולתמור יהבם וקנינם. או להמצא ידם די מחיתם וצורכם ולעשות הון ולקנות חיל בתוך ירושלים. אשר ע"כ היתה נקראת כלילת יופי משוש לכל הארץ. ובני ירושלים מעוצם מרכולתם הלזאת עתקו מאד. גם גברו חיל ביבולי אדמתם הטובה ארץ זבת חלב ודבש. כאשר העיד (ישעי' ב) ותמלא ארצו כסף וזהב

ואין

רעניממענטער) כמו ובנות גוים אדירים (שם ל"ב) וקראם בלשון בנות להיותם מכונים בשם בתולה כמ"ש (בישעי' כ"ג) בתולת בת צידון כי מעולם לא כולה במלחמה כבתולה אשר לא נכבשה תחת זכר. ורגלי חיל זרים לא חיללו ארצם דוגמת ארץ המלאכים אשר לפנינו.

ה) למדתי מהכתוב (בחבקוק א') לכל מבצר ישחק ויצבר עפר וילכדה. אשר מבונה היתה העיר המהוללה צר במבצרותי' אשר ע"כ לא הי' יכול לה המחריב הנמהר במלאכתו. והוכרח לבנות דיק ולהציר עלי' זמן רב

ו) בגידת אחדים מאנשי העיר למדתי מיחזקאל (כ"ח) מרוב עוניך בעול רכולתך (מלשון לא תלך רכיל בעמיך) חללת מקדשיך כי מקדש האדם הוא ארץ אבותיו: ואוציא אש מתוכך. ילידי ארצך היושבים בעיר ממלכתך היא אכלתך. ע"ד מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. ובאשר אלו הבוגדים היו ג"כ בעוכרי חירם מלך הארץ למסרו בידי מלך בבל. לכן המתין במוצאי הדבה עד הגיעו לקונן על המלך צר החכם הראש מכל מלכי דורו. ואז כלל הכל ביחד: והגיעו העונש לאמ"ץ עבור היותו ממחליקי הלשון ולדבר במרמה כאשר עשה לישראל.

ובקיעת העיר על אופן הזה למדתי מאשר כתוב (שם כ"ו) ושחתו חומות צר והרסו מגדליה. עבור. וסחיתי עפרה ממנה וכו' דהיינו ע"י רעש הארץ: (ובפסוק כ') והורדתיך את יורדי בור וכו' והושבתיך בארץ תחתיות וכו'.

ז) למדתי משם (כ"ט) נבוכדנצר מ"ב העביד את חילו עבודה גדולה אל צר כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה (להיות הכשדים מחיל בבל הנוצרים את צר. כולם מחובלים ומנוקים מכדור' אש העיר ואניות'). ולבסוף ושכר לא הי' לו ולחילו. וכו'.

ואין קצה לאוצרותיו ותמלא ארצו סוסים ואין קצה למרכבותיו. וישימו זהב כסלם ולכתם מבטחם להשען על אשור ועל זרועות פרעה[ח]) ואישר למדו מהם מלחמה[ט]) וכבר הגיעו אז למדרגת ממלכה עצומה (כמשל הנר טרם יכבה) כי נהיו לעם

לוחמים

[ח]) מפורש פעמים הרבה במקראי הקדש: וביותר בישעיה (ל) ההולכים וכו' לעוז במעוז פרעה ולחסות בצל מצרים.

[ט]) כי מליצו רמזים מזה במקרא (בירמיה ו') העיזו בני בנימין מקרב ירושלים. להתכנס לתוך חומותי'. כי בני בנימין היו המורים בקשת (יעגער. שיטצען) להיותם המסוגלים בזה מכל שבטי ישראל כי לא יחטיאו בקשת ואבני הקלע. לכן הופקדו למשמרת העיר וחומותי': וכה מליצו שם (כ"א) הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים בם את מלך בבל: ועוד שם (ל"ז) כי אם הכיתם כל חיל הכשדים הנלחמים אתכם ונשארו בם אנשים וכו' מלמד אשר לחמו ב"י בגבורה גדולה נגד הכשדים כענין המלחמות של חורבן בית שני המוזכרים בס' יוסיפון. אכן דרך הכתוב לקצר מאד. ואינו מזכיר אך עיקר הענין. וד"מ בד"ה (א' י"ח) אומר ואבשי ב"צ הכה את אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף. ואינו מזכיר שם ולא בשמואל אשר נפל מישראל ג"כ שנים עשר אלף. אכן בתהלים (ס) אומר בהלותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף ואומר יהונתן ב"ע ז"ל ומן בתר כן תב יואב וכו' נפלו מן חיליהון דדוד ויואב תריסר אלפין. וכן הוא במ"ר. ודבריהם נכונים דאלת"ה אמאי מקונן דוד בתהלים. ומדכתיב ויך את אדום. ולא אמר ויך באדום בגיא המלח ש"מ אשר ההכאה בגבירות נורא היתה בין ב' הצדדים. ונפל איש כנגד איש דהיינו י"ב אלף מאדום וי"ב אלף מישראל, והמעשה כך הי'. כשהלך יואב להלחם על הדרעזר ועבר דרך שעיר בשלום חשבו עליו האדומים רע. לכן עת החל המלחמה עם הדרעזר אשר התחיל יואב להכותו. התקרבו האדומים במערכותיהם. וכאשר הרגיש זה יואב (מרגלים הגידו לו. או שומרי המערכה בראשי ההרים) החיש להשקיע הקרב (וואפענשטילשטאנד) עם הדרעזער (ומלך צובה קבל זה. כי לא ידע הדבר מהאדומים. לכן חשב על עזר דמשק. כי כבר עשה אגרופו של דוד המלך הרושם) על ימים אחדים. ותיכף החזיר יואב את פני מחניהו היעף נגד האדומים החדשים בחילם. לכן מלחמה חזקה היתה לישראל. ונפלו מהם בפעם הזאת שנים עשר אלף כמספר הנופלים מאדום. ובאשר ישראל היו המנצחים כי לכדו את כל שדה המלחמה. לכן חזר חיל אדום לארצו שעיר. כי ראו גבורת יואב שר צבא הראשון והנעלה מכל הארץ. ואז כאשר בא השמועה באזני דוד. התחיל לקונן עבור ב"פ. א' עבור אבדן עמו י"ב אלף חלל בפעם אחת וב' אשר פחד מארם ומאדום פן יתחברו כל משפחותיהם וישמידו את מבחרי לוחמיו ושליש' גאון יעקב. ואשר ע"ז הפיל תחנוניו. הבה לנו עזרת מצר. אכן מלך ישראל החסיד לא השע בתפילתו על כח חוזק ומדרך הטבע לכן מיהר לקבץ מחנה חדשה ושילחם ע"י אבישי [ויען אשר בהיותו הזמן כלקחה פלך גדולה מהפלשתים היא גת הנקראת מתג האמה (אחרי מות אכיש הי' זה) אשר עי"ז היו כל סרני הפלשתים מתמרמרים ללקחה בחזרה לכן הוכרח דוד להשאר בארצו. כי לשמע שמו פחדו ורגזו] אכן יואב שר צבא חרוץ ונבון מאד הי' ושיקל ברעיונו אשר לא טוב לו להאריך המלחמה עם הדרעזר פן יתקשרו את אחיהם. לכן בחר להלחם אתו תיכף ביום כלות מועד השקט. ויען כאשר חזר ממלחמת אדום שלח איזה מחנות מצבאותיו להקף את שכונת הדרעזר מרחוק. לכן עת התקרב האורב והרימו נס ודגל האות (וזה מרומז באמרו נתת ליראיך נס. וסידורי המאמרים מהמזמור הזה נתיסד אח"כ. או י"ל אשר זאת היתה עצת דוד. ובקש רחמים אשר לא יבולע עצתו הזאת) סגרו את האויב מכל צד. ולכן לא נהרג אז נפש חי כי כולם שבו חיים [ולפי דברינו מ"ש ויך דוד את הדרעזר וכו' הי' בראשית הפגישה (אים ערשטען טרעפפען) אשר הוכרח להשקיע הקרב בתווך עבור האדומים. ואחרי עבור ימים אחדים הי' המעשה האחרת אשר לכדם באין חרב וחנית]. לכן כבוא ארם דמשק לעזר לאחיהם הי' נקל לו ליואב להכותם. כי כבר הי' נופש לנפשות חילו ימים לא מועטים ממלחמת האדומים ועוד אשר הי' חבר לחיל דמשק גדודי רוכבים ופרשים. כי השענו על סוסי הדרעזר (ורא' גדולה אשר המלחמה האמורה בתהלים אחרת היתה מדלא אמר בהלותו את ארם צובה וארם דמשק. ולפי דברינו הוא נכון מאד. ויתכן אשר עקירת הרכב הי' אחרי גמר כל המלחמה באופן אשר פרשי יואב פרץ אז לרב לכן הוקל לו מאד להשמיד את דמשק) ובאשר העיר דמשק לא היתה רחוקה ממקום הזבח. לכן גם אותה לכד והעמיד בתוכה נציב ישראל עם גדודים אחדים

לוחמים גדולים. ואשר בחרב בני יהודה וקשת בני בנימין וזרועות חיל שארית ישראל. טרפו זרוע אף קדקוד מחנות אבירים וכבירים במשך שמונה עשרה ירחי מצורם. אכן לא יכלו לעמוד ולעצור חיל נגד גדודי הכשדים והעמים אשר אתם להיות נתרבה צבאם בכל יום ויום עשרת מונים על הנופלים במלחמה כאשר נהי' כזאת בחורבן ב"ש ולבני ישראל לא הי' עוזר ותומך. כי גם המצריים אשר בטחום להושיעם בגדו בהם. כאשר עשו הצרפתים לעם הפוילען וכן ב"י נדמו בימיהם להפוילען. באחרית ימיהם עת כשלונם אשר השביתו תוקף המלך. איש הישר בעיניו עשה והרב כל זר לב הרוה מדם חללי ישראל וכי אנו רואים את המלך צדקיהו למלך הגון איש ישר וטוב מעללים. כאשר הגידו חכמי התלמוד בקש הקב"ה להפוך את העולם לתהו ובהו עבור דורו של צדקיהו וכיון שהסתכל בצדקיהו נתקרר דעתו. כי בלבבו הי' שלום עם ה' ודורש טוב וחסד לעמו [רמוז בירמי' ל"ד אחרי כרות המלך צדקיהו ברית וכו' לקרא להם דרור וכו'. וראי' לזה אשר לא קללו לתת ג"כ נבלתו למאכל לעוף ולבהמה. אך להיות שבוי עבור שלא עמד בזרוע עוז נגד אצילי הארץ להציל דלת העם. ופירש אותו ואת השרים הטובים להיים ולא למות] אכן התירא לנפשו מאד משובבי העם [כנראה מירמי' ל"ח] כי השע לבב השרים והמון העיר להכיל המלאכה הרבה את אשר ההלו לעשות כאשר עשו הפוילען נגד גדודי וצבאי רוסיא העצומים — ולא שמעו לקול ה' להכנע למלך בבל ולעבוד

למשמרתו. והי' לו ליואב דרך אשר יותר קרובה לחזור לארצו. אך כאשר חפץ הי' להנקם מהאדומיים. לכן חזר בדרך אשר בא בה.

וכאשר הגיע בארץ אדום כבר מלא נקם אבישי אחיו אשר הכה בהם שמונה עשר אלף. אכן אחרי כל זאת עמדו יואב ואנשי עם כל רב מחניהם (והוא אשר אמר במלכים (א' 11) כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל ר"ל מחנה כפולה) להמית כל זכר באדום. והי' עבור ב' סבות. א' לשנקם מאלו אשר דמו להכחידו באין דבר. ועוד אשר ארץ שעיר מגדלה גבורים (כידוע לי מנסיעותי בקלה מחוזת האלו) ושנאה נטורה לבני עשיו על בני יעקב לכן הכרית מהם כל זכר להניח לישראל זמן רב מאויביהם הנוראים האלו. עד אשר בימי יורם בן יהושפט התחזקו שנית ומרדו ביהודה. ואם אמנם המלך יורם הכה אותם פתאם במשכת לילה. אך באשר חיל יהודה רפה גבורת אדום לא רצו עוד להלחם. לכן תיכף כאור הבוקר נסו בני יהודה אל ארצם. ונשאר אדום חפשי והגיעו לגבורתם הקדום עד אשר הוכרת גבורתם והושמו כל נות תימן ע"י נבוכדנצר כמפורש בירמיה מ"ט, [ואשר אמר עליהם הנה קטן נתתיך בגוים בזוי באדם וכו' הוא על היות רוחם רמה על גבורתם כעם השוועדען אשר מלפנים. לכן בא הנביא להוכיחם על עזות פניהם לאמור הלא אומה קטנה אתה במעלה השנית. בזוי באדם שרובכם וכמעט כולכם אינם יודעים כתב ולשון לעג תדברו].

וכעין זה למדתי מ"ש ביהואחז במלכים (ב' 13) ויתר דברי יהואחז וכל אשר עשה וגבורתו. ויתמה מאד ע"ז כי איזה גבורה עשה לפנינו הלא נעשו כעפר לדש (ובעל המצודות הרגיש בזה) אלא ש"מ אשר יהואחז שר צבא נבון הי'. ואף בימי רע. הראה גבורת עוז. אך קשה יום הי' כמו קארל השנים עשר. וכמו שלטוני מעסינא בזמן קדום מאד בארץ יון האפעידע וגורגוס בנו אשר הראו נפלאות עצומות נגד יושבי שפארטא. ובכל זאת לא יכלו לעמוד בארצם. וכי עזבו נחלת אבותם ומולדתם. ויבאו אתם אך מתי מספר כל הנשארים מעם מעסינא לאיי סיציליע אשר באיטליא וישבו בה ויבנו להם העיר מעסינא ע"ש מעסינא ארץ אבותם אשר נחרבה: וכן האניבאל המהולל. באחרית מלחמותיו האביד הארץ הגדולה והרוממה: וכן נאפאלעאן הראשון אשר כלה חייו בארץ שבי'. ואלו היקרה והחזקה הי' ברצון גדולי מלכי ארץ לגזור אותה ביניהם לגזרים — והכי לא נוכל לאמור על נאפאלעאן קשה יום הלזה. ויתר דברי נאפאלעאן וכל אשר עשה וגבורתו. ומי יתן והי' לנו ספרי דברי הימים למלכי יהודה וישראל

ולעבוד את נ"נ כי הכעיסוהו ברשע ועול ויקנאיהו בפסיליהם אשר מאס בהם ובמשכן קדשו ויגדע בחרי אף קרן ישראל. וראש מרכולת העמים — יאי ששו מאד יושבי צר לקול משבת ירושלים כאשר אמר יחזקאל (כ"ו) יען אשר אמרה צר האח נשברה דלתות העמים. נסבה אלי אמלאה החרבה. פי' להיות עיר ראשית המסחרת בים וביבשה. לכן גם היא נשבתה בזרוע המשחית את ישראל — אכן כאשר בקעו הכשדים בתוך צר ההפוכה. החישו הנשרדים מהמפולת לבוא על האניות המלחמות אשר עמדו בהחוף המהלל לבא תרשישה ראשית מוסר מושבם[י]. וצר ההפוכה כאשר נשארה בוקה ומבוקה ומבולקה. עלה עלי' פריץ המים להיות פרוצים אדני המחוז הטבעו בשבילת הגלים. כי אבני השור הסובבים כדלתים לים. ירהו וירדו במצולה[כ] ואיתם המתי מספר אשר נפלטו לתרשיש. גם שם לא מצאו מנוח ומסתר מחרב המחריב מעוזם כי דלו מאד ואין לאל ידם להחזיק קבוצת אניות מלחמות[ל] עד אחרי סות נ"נ אשר התחזקו באחוזתם החדשה והושב שביתם לצבי ולתפארת העמים להיות העיר קרטגא גאון הארצית כידוע: ואשר גם היא שתתה קובעת כוס תרעלת הרומים. וזמן רב אחרי נפילתה הועמד העיר תונים תחתי' עד היום הזה.

ויד מלכות בבל פשטה אז בכל הארץ. בימים ובנהרות ובאיים הקרובים והרחוקים לא הי' איש תחת רקיע השמים אשר לא קבל על עצמו אדנות נ"נ ואשר כמהו לא היה לפניו [זולת נמרוד מלך שנער אשר גם הוא מלך על כל בני האדם להיותם כולם שפה אחת ובמקום האחד במדינת בבל אשר נקראת ארץ נמרוד (מיכה ה') והוא אשר אמרו בס' הגלגולים נ"נ גלגול נמרוד הי' אכן נמרוד נפל אח"כ מגדולתו. לא כן הי' עם נ"נ הרשע] ע"כ אין לנו דמיון להדמתו [מ]בממשלתו הנוראה. וכי גם ברשעו לא קם כמוהו אשר היה בער בוער לתענוני הבעיר. פטיש כל הארץ. הכה עמים בעברה מכת בלתי סרה נפשו לא הרוה מדם חללים. הולש על גוים להשמידם. אסיריו לא פתח ביתה. ואשר שם תבל כמדבר ובקק הארץ מיושבי' — אף ארצו שיחת ואת עמו הרג חנם. מוזר לבני ביתו ואכזר על בן בטנו. האיש קצר קומה הלזה המרעיש הארץ והמרגיז הממלכות. הי' הנקל לכתו בהטאית אטטילא העריץ המחריב העולם — ואשר סיפר ר"י (במס' שבת קמ"ט) מעת פשטה יד איתי רשע על כל העולם לא נמצא שחוק בפה כל ברי' שנאמר נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה (ישעי' י"ד). גם עמו הכשדים גוי משיבב הי' אשר לא נשאו פני זקן ולא רחמו על פרי בטן. אשר אכלו בשר אדם[נ] ושתו דם אנוש כמים.

ולרוע

לכות למלוכינו מרב הקורות אותם ודברי ימי הייהם אשר נארג עם קירות יושבי תבל ועמים רבים אשר בזמניהם.

[י]) כ"ז (ישעיה כ"ג ו') עברו תרשישה ופי' תר"י גלו למדינת ימא.

[כ]) ל"ז (שם כ"ו) בתתי אותך עיר נחרבת כערים אשר לא נושבו בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים: ר"ל זה יהי' ע"י שתעמוד חריבה מאין יושב.

[ל]) ל"ז (ישעי' כ"ג) גם שם לא ינוח לך.

[מ]) ל"ז (ירמיה כ"ה וכ"ח) באמרו. עול ברזל נתתי על צואר כל הגוים וכו' וגם את חית השדה נתתי לו. ר"ל הבני אדם הפראים.

[נ]) ל"ז (ירמי' ה') אשפתו כקבר פתוח ר"ל רעבתנים נוראים. יאכל קצירך. ולחמך יאכלו. בניך ובנותיך יאכל וכו'.

ולרוע לבבם השליכו נבלות הפגרים מקבריהם[ס]) למאכל לעוף השמים. אף העצמות היבישות הוציאו מהאדמה סחוב והשלך מקברם והלאה כדומן ע"פ השדה[ע]) לכן בימי בלשצר מ"ב התקבצו כל הגוים. והתעוררו כל המלכים מירכתי הארץ ומקצות השמים. אף עם אשכנז אשר שכנו אז ביערים ורחוקים מאד מבבל. התפקדו עם טפסרם כארבה לרוב. לא היתה אומה ולשון אשר לא החישה לקול תרועת דריוש מלך מדי להקבץ אל מחניהו הרב להשחית את בבל לשלם לה כמפעלה ולעשות לה כאשר עשתה[פ]) באופן אשר התקבצו מחנות נוראות אשר לא הי' מספר לצבאם. פרשים ורגלים כחול הים לרב. גם המון לוחמי המים פרשו גם מהמים הרבים הבאים השטים תופשי משוט מלחים וחובלי הים חיל גדול מאד מאד. כולם באו אל הים האדומי — נוכח בצרה. ושרפו באש צי בבל האדירים [צ](ויחפו ע"פ הנהר הגדול נהר פרת. והגיעו עד לפני שערי העיר המהוללה בתפארתה מכל ערי הארץ. וכי בהיותה בצורה נשגבה ע"כ שכנו עלי' אויבי' מסביב והקיפוה מפה אל פה — אכן בכל יד הגדולה הלזאת. לא בנקל יכלו לה. כי מלחמות נוראות עשו הכשדים את הקושרים ובכלם מצאה ידם. (כי לא נשאר כלי מלחמה בתבל זולת בעיר בבל) ואשר ברב כוחם הבריחו כל חיל הצרים אתם הרחק מאד. אשר כבר התיאשו כל מחנות העמים לנצוח גבורת הכשדים[ק]) ואך עבור אשר נהרג בלשצר מ"ב משומר ראשו בלילה האחרונה. התאזרו שנית מחנות הקושרים בבגדי נקם. וילכדו את שער המגדל מתעברת[ר]) המים. אז נבהלו הכשדים ואילי אנשי החיל יאחזמו רעד צירים וחבלים ולא קמה עוד רוח בהם מפני פחד האויבים אשר פרצו כנחל שוטף בתוך העיר ולא נתנו מקום לנוס. ואשר הרגו מנער ועד זקן עולל ויונק והרות בקעו. זולת כל משפחות הנשים אשר החיו תחתיהם: ויקימו תחתם ממשלת מדי אשר גם הם אכזרים גדולים היו. ומלבם דריוש מלך גדול נורא ואמיץ כמו סאלאמאן הגדול וכי גם תואר תבנית עם מדי כדמות ההגריאים אשר פני להבים פניהם. ואשר השביתו צבי הממלכות תפארת גאון היונים ומבחרי ארצות עדן וקדם מקור חכמת העולם אשר מהם הופרד אור בינת האדם לכל גויי הארץ. הורמס ברגליהם. ונהפך הודם למשחית להיות עתה רדו מאד היונים כי כולם הם חבר מרצחים וקשר בוגדים. גבוהי עינים ורחבי לבב. רודפים אחרי תענוגים מזוהמים — כללו של דבר זולת יחידי סגולה א' בעיר וב' במשפחה. אין

בהם

ס) לכן באותו מדה הופרע לנבוכדנצר ככתוב בישעי' (י"ד . 19).

ע) ל"ז מירמי' (ח) ויוציאו את עצמות וכו'. ואין לנו עסק בטעם חז"ל באשר כתוב ג"כ ואת עצמות יושבי ירושלים.

פ) ל"ז מירמי' נ' ונ"א באורך וביחוד מ"ש שם הנקמו בה כאשר עשתה עשו לה.

צ) למדתי אשר הי' להכשדים ג"כ אניות מלחמות מישעי' (כ"ג . 13) וזכר לדבר וכשדים באניות רנתם (שם מ"ג . 14).

ק) ל"ז מירמי' (נ. 25) כי מלאכה ל"ה לצבאות בארץ כשדים: ושם (נ"א 7) קחו צרי למכאובה אולי תרפא רפאנו את בבל ולא נרפתה. עזבוה ונלך איש לארצו פי' אף אם לכאורה הי' נראה רפואה לבבל בהכותם חיל העמים עד אשר התיאשו וכבר רצו לחזור כל איש לארצו' אכן בכל זה לא נרפתה כי נגע אל השמים משפטה וכו' העיר ה' את רוח מלכי מדי וכו' פי' לב מדי לא נתמורך ובהכותם החזק והנורא עזרו לכל יתרי העמים.

ר) ל"ז משם (31) כי נלכדה עירו מקצה והמעברות נתפשו.

בהם מתום. כי בתכלית הרוע הם עתה כי ירדו אחורנית ממצב גבורי הארץ אשר בעת הצלחתם רדו גוים באף להשמידם ותמלא הארץ איתם לשפוך דם נקי ולחמוס ילדים אשר אין בהם מום להשכיבם כנשים. וכל אמיץ גבורתם בלא סדר ולא ע"פ כללי ומשפטי המלחמה. אך עבור המונם הרב אשר היו מתקבצים עדרי הרועה לטרוף טרף אדם ולשלול ולבוז נערים ובתולות. כי זאת בחרו מעוני. ועד היום לא יתאמצו לרדוף אחרי ההון והעושר כמו אחרי זימת גברים ונשים. וכן היו המדים — כי עליהם נאמר (בישעיה י"ג י"ז) אשר כסף לא יחשובו וזהב לא יחפצו בו. אך מגמת לבבם להפיך ארצות יקרות לציה ולשמה — ומה' היתה זאת אשר לא יחריבו שארית הנפלטים מחרב הכשדים. כי לא עמדה מלכותם אך זמן מצער ויקומו תחתם **הפרסים** אשר היו ממוצעים בין טוב ורע. בין סכלות והשכל. בין רוב אונים לאין אונים אכן יד מלכים אדירים אחדים נחרתו לתהלת הפרסים כמו קארל החמישי ויאזעף השני המצהירים בין שלטוני אסטעררייך הרמים. גודל מלכותם מחבר מהרי בתר וגזרי ארצות ולשונות רבות — ומלכות **עילם** כממלכת פרייסען תואר א' להם להיות ארצם ארץ לא רחבה. גם אוהבי השקט ועם שליו. אכן ידם רב להם במלחמה. גם בתבונה ודעת עשו חיל. וכן היו אז מבחרי הלוחמים בעילם יושבי עילם[ש]) כי אוותה נפשם לדעת חכמה וללמוד מלחמה לקנות שם בארץ וכן מצינו בחורבן ירושלים היו הם בראשי המשחיתים[ת]) ואם אמנם מעולם לא הי' להם דבר עם ישראל כי רחק ארצם מהם. בכ"ז התאמצו יותר מהכשדים לקרקר קיר מגן דוד למגר. כי שנאו מאד את ישראל. וכן הפרייסען הם וחכמיהם וכומריהם ראשי שונאי ישראל. ונזורו אחור מאד בזה נגד תורת אמונתם ויסודי הדת המתנגדת מול ערפם הקשה. ומאד יתעו המדברים סרה על ממלכת רוסלאנד. ויתנו עדיהן לטוב על פרייסען — כי אחרי דרישת האמת יראה הצדק למלכי רוסלאנד ומעשיהם יוכשר נגד מצב הלאומים. אשר עד עתה אין נוגה להם — וברבות העדר הסכלות מעם הארץ כן ירבה וכן יפרוץ חירותי'. וכבר נקרא מעט דרור בארץ העירים גם להעברים. ויום יום יתעלו חקי המדינה הנוראה כי גם יושבי' ישאלו לאור באור החכמה והמדע. ועוד מעט והגה כפור וקרח הצפון יומס מהשמש אשר יצא על הארץ — אכן עם פרייסען לשוא תוחלתינו נכזבו הקותיהם לא טובים. כי החזירו ידם וברית שפתם לא שמרו. שמורים לנצח עברתם — אשר אלמלא היו עתה במצב הסכלות כמו היונים והערביים והפרסים היו לסלון ממאיר וקוץ מכאיב לישראל יותר מהם — ובעת תהלוכתי בתבל שמתי לקראת אנשי לשוני. אכן דם היו תמיד בעוכרי — ופעם אחד הציקו לי מאד ולא יכולתי עמוד לנגדם עד אשר עמדו לעזרי בני ספרד ואירלאנד — ובארץ הכנים אשר עברו עת הייתי שמה איזה אניות רוסיא שמתי שרי החיל את היהודים האחדים בני מדינתם אשר היו אז שם — ועוד חזון למועד להרבות שם חופש היהודים להקים מאצילי בני ישראל חורים וסגנים בע"ה.

והנה

ש) ל"ז מירמי' (מ"ט . 35) הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם.

ת) ל"ז ישעי' (כ"ב ו) ועילם נשא אשפה ברכב אדם פרשים וקיר (ילבין קיר וכותל) ערה מגן.

והנה כל אלו החמשה הממלכות הגדולות. כבר היו בתוקפם בימי גדולת אשור (זולת מלך בבל אשר הי׳ אז קטן בגוים להיות הכשדים קרובים מאד לאשור. הותכו להם. כי מדינת מלכות בבל היתה כמו פלך מדינת אשור[א]) כמו הקאזאקען אצל הרוסען. ומלך בבל הי׳ תמיד סר למשמעת מלכי אשור האדירים. גם המון חיל כשדים היו מעורבים בתוך גדודי אשור) אשר לא הי׳ יכול להשבית עצם ממלכתם כאשר עשה להממלכות הנמוכים בצביונם מאלו החמשה אשר הסיר גבולותיהם תחת שבטו[ב]) והנה החכמה המדינית מחצר מלכי אשור. היתה תמיד לפתות הממלכות להתהלך בברית אתו במלחמותיו. ואשר לבסוף בלע גם רעיו ההולכים אתו[ג]) כאשר עשו הרומים ונאפאלעאן הראשון — וראשית גדולת אשור אשר גבר על אחיו החמשה: נהיתה בעת העמיד ציפרניו בממלכת מדי[ד]) — אכן בכל עוצם גדולת אשור. לא הי׳ יכול להכניע גאון מצרים הרמים על כל השלטונים הגדולים — זולת בעת מרדו המצריים על פרעה אדוניהם -- ונלחמו איש באחיו. אז נפל עליהם מלך אשור כארי׳ מסובכו וכדוב אורב וטרפם בין שיניו[ה]) כי לא לבד אשר לקח כל הארצות מנחל מצרים ועד נהר פרת. אך גם חבל מחבל נחלת מצרים וארצותיה אשר באפריקא. ולא נשאר אז לפרעה מ״מ כי אם ככר הנהר וזרועותיו — אכן לא עמדה רצוצת גולת הזהב זמן רב. כי בעת מפלת סנחריב מלך אשור לפני שערי ירושלים. קמו המצריים והתעודדו. גם אותם המצריים אשר נכנעו תחת שרביט אשור. נפלו על אדוניהם והקימו עליהם לראש. בית פרעה כבתחלה) ומאז הוצמח קרן מצרים לתפארת יותר מבראשונה. הלוך הלכה והזקה. עד ימי יאשיהו מלך יהודה (אשר עבר יותר ממאה שנה) אשר לקחו אז נקם רב מאשור והשיבו גבולם אשר באזיא כבראשונה עד הנהר פרת (כי להגבול הזה היו משתוקקים תמיד כמו הצרפתים לנהר רהיין) ואז גם ממלכת מדי הוציאה ארצותי׳ להפשי — ובעת הזאת אשר התעוררו ב׳ המלכים האדירים. נבקה רוח אשור מאד. ואחרי עבור שלשת שני האפלה לאשור. אשר הגיע המלוכה בבבל ליד נבוכדנצר פקיד מלך אשור ושר צבאו (כמו האטאמאן של הקאזאקען) התחזק ראש השליש נבוכדנצר הזה על בית אדוניו בנינוה. כי התקשר את חיל הכשדים אשר עמדו על המשמר בתוך העיר. ובבואו פתאם בעם רב לפני נינוה העיר הגדולה. פתחו לו אחיו שערי

הנהרות

א) ל״ז ישעי׳ (כ״ג. 13) הן ארץ כשדים זה העם לא הי׳ אשור יסדה וכו׳ ר״ל לא היתה ממלכה בפ״ע.

ב) ל״ז שם (י. 7) ולהכרית גוים לא מעט. ר״ל אף מלכים ממעלה השני׳. אכן גוים עלומים לא הכרית.

ג) ל״ז נחום (ג. 4) מרוב זנוני זונה טובת חן בעלת כשפים (פערפיהרערין איינשמייכ־לערין אויף בעלויבערנדער ארט) המוכרת גוים בזנוני׳ וכו׳.

ד) ל״ז ישעי׳ (ל״ז 12) ההצילו אותם אלהי הגוים וכו׳ את גוזן וכו׳. וגוזן למלכות מדי הי׳.

ה) ל״ז שם (י״ט. 2) וסכסכתי מצרים במצרים וכו׳ ביום ההוא תהי׳ מסלה ממצרים אשורה וכו׳.

ו) ל״ז שם (20) וישלח להם מושיע ורב והצילם.

הנהרות אשר הי' אז תחת יד פקודתם[ז] ויבא בתוך העיר אשר החריבה. וימלוך בבבל תחת אדוניו — אכן כבוא השמועה הזאת באזני פרעה מלך מצרים. התאזר היש מתגיו בחרב וקשת. ולא התאמץ לאסוף כל מחניהו. כי הוקל בעיניו סרים אשור להשמידו במתי מספר — ויעל פרעה את מצער חילו המהולל הם ראשי הגבורים ושומרי ראשו בארץ כרכמיש. אכן נבובדנצר העלה כל עם הכשדים וברוב מחניהו השמיד גאון מצרים[ח] ותיכף לכד תחתיו גם כל הארצות מנהר פרת ועד נהל מצרים. כי לא הי' אז כוחו רב להבקיע גם בתוך מצרים איל הארץ — ומאז נהייתה ממלכת בבל לגוי עצום: ובשנה השנית למלכות נ"נ קם מלך בבל הזה מארצו בגדוד עצום ונפל פתאם על יהויקים מלך יהודה ויכניעו תחתיו. ובחר להלחם אותו תחלה לכל העמים. להיות לו ירושלים עיר מרכלת העמים מקום קבוצת כל הגוים לעינים. לראות משם מסתורי הממלכות ותהליכותיהם — אכן הפוליטיקי מהצרות מלכי מצרים וצר. היתה לתת יד ליהויקים למרוד בנ"נ. מצרים נתנו יד משנאתה לבבל. ולמען החליש כוחה. וצר חשבה רעה על ירושלים להשחיתה בחרב מלך בבל. להסב אלי' המלאכה הרבה ממסחר הארץ — ובעת הכין יהויקים חיל רגלי עצים מישראל. ורכב רב ממצרים. ושלישיה היתה צר לתמכו בכסף כדי גאולתו. אשר מלך בבל ראה מעיני הישועה לישראל להיות הקשר אמיץ כנגדו. לכן גם הוא הביא אתו בברית את מלכי עילם ומדי הגדולים. וממלכות ארם ובני קדם הקטנים אשר הי' לו טורח רב לפתותם מפני מלאכי מצרים אשר הזהירם מעצת מלך בבל — אכן מה' היתה זאת לסכל עצת מצרים הטובה לבעבור הביא רעה על כל פני האדמה בהטאות יושבי'. לכן התמהמהו הכשדים מלבוא שנית על יהויקים ג' שנים ואשר מלך יהודה הלזה נלאה לשאת החלוץ הרב ברוב הימים. כי האזניהו נהרות צר להושיעו בכסף ישעו. ולכן לא עצר חיל אף ימים מועטים נגד גדודי הכשדים הרבים — וכהסב המלוכה לצידקיהו אשר הי' אהוב מאד למלך בבל. ואשר נותן לו חפש רב. גם כי למלאכי צדקיה נותן יותר יקר וגדולה מכל מלאכי המלכים בעלי ברית נבוכדנצר לכן התקנאו מאד עליו כל מלכי העמים. ויבקשו להפילו. עד אשר הוציאו דבה רעה[ט] ממלך יהודה. אשר מלך אדום הלשין עליו[י] בבית מלך בבל אשר מאז נהפך לו לאויב. אמנם עדיין הי' יכול לכפר פני אדוני להכנע תחתיו ולבקש על נפשו לפני הדום רגליו. אכן שוב התחברו קשר בוגדים עמון ומואב ובראשם היתה צידון[כ] לחזק את לב צדקיה ולישעו בדברי שקר להיות אתו בברית מלחמתו. וכי מלך צידון הלזה לחש באזניו אשר רוח עועים

נכנס

ז) כ"ז מחזון נחום. אשר הרואה דבריו יבין אשר גם בנפילת נינוה הי' בגידה.

ח) מירמי' (מ"ו. 9) ויצאו הגבורים: והוא אשר נאמר ביחזקאל (ל. 21) את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי דהיינו מבחרי החיל אשר נפלו במלחמה הראשונה: ונראה הפי' בירמי' שם אל ינוס הקל ואל ימלט הגבור שלא ימלט איש מבחירי גדודיו. ובעבור זה לא נזכר במלחמה השני' שם גבור אלא המצריים לא בירמי' ולא ביחזקאל.

ט) חכמים יגידו לנו בתלמוד שגילה סודו (בנדרים ס"ה).

י) כ"ז מיחזקאל (ל 3) ותעלו על שפת לשון ודבת עם: וחשבו האדומים ע"ז לירש את א"י מכ"כ.

כ) כ"ז משם (כ"ח. 24) ולא יהי' עוד לבית ישראל סלון ממאיר וקוץ מכאב וכו'.

נכנס בין הצרות בבל וצר. גם מצרים הסיתה אותו באין הפוגות לגרש את נציב הכשדים אשר עומד בגבולו. וכי תעמוד לימינו בכל כוחה העצום. ומה' היתה זאת אשר הושעו עיני צדקיהו עבור אשמת העם כי רבה למאד :

ובשלוח עליו נ"נ את שרי החילים אשר אתו בחיל רב. בגדו בו כל רעיו. כי השלשה המלכים הפרו את בריתם מישראל — אכן עדיין מעוז כביר הי' להם בעזרת מצרים. וכי באמת יצא עם כבד ממצרים לעזור ליהודה. אשר כשמוע הכשדים את שמעם. העלו מעל ירושלים. אכן צידון הארורה הפכה את לב מצרים לרעה על ישראל. גם שוחד כסף וזהב לרוב שלחה ליועצי פרעה ושלישיו. והזכירה להם עוונות הראשונים מהעת אשר פשעו ישראל לנגדם בימי משה ואהרן ואשר בעבירם כמעט הוכרתו אז כל מצרים מלהיות עוד גוי וממלכה בקרב הארץ[ל]) כהנה וכהנה הוסיפה בת צידון העקובה לדבר סרה על העם ישראל[מ]) עד אשר שמע אליה פרעה מ"מ. כי גם לבב שריו ועבדיו היו בברית את צדון. ע"כ התהוו ידו אחורנית. ובל חיל פרעה אשר יצא לעזרת ישראל. שב לארצו מצרים[נ]) ואז שבו חיל הכשדים ואתם לאומים גדולים בעלי בריתם ועמים רבים משוטטי ישראל[ס]) ואחרי מלחמות רבות ומצור ארוך לא יכלו לבני ישראל אשר נשארו כנגדם כשני השיפי עזים· אך כי חזק עליהם הרעב. המסרו נפשם להמלט בחרב המשחית — ועבור אשר שתי הממלכות צר וצידון היו בעוכרי ישראל להתעבר על ריב לא להם ולעקוב את יעקב במרמה ולמכור אתם בלא הון. לכן גם הם לא עמדו בתוקפם אחרי חורבן ירושלים כי אם איזה שנים מעטים. כי בשנת תשעה עשרה לנבוכדנצר החריב את ירושלים. ובשנת שלש ועשרים למלכותו החריב את צר המעטירה עם צידון בכור כנען בעונש קשה יתר מכל אויבי ישראל. כי צר נהפכה על פני' ובצידון היתה דבר ודם. כי הנמלט מחרב מלך בבל הומת בדבר לקיים מ"ש ביואל (ד' 4) קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם. —

ומאז פשטה יד בבל בכל הממלכות. אשר החריבם בזמן קצר[ע]). אך מצרים נשארה האחרונה אשר עמדה בזרוע עוז עד עשרים ושבעה למלכותו. אז התקשרה עם כוש ופוט ולוד וכל הערב אשר נהיו למחנה עצומה[פ]) ויערכו כולם מלחמה האחרונה את נבוכדנצר אשר אסף חיל מכל העמים כחול אשר

ל) דברי חז"ל הוא על אופן אחר ומובא בפרש"י בירמי' (ל"ז 7).

מ) את אשר התעו את ישראל למרוד נקרא סלון ממאיר. ועל אשר השתדלו להסיר עזרת מלכים נקרא קוץ מכאיב. ביחזקאל (כח 24).

נ)י ולכן נקרא פרעה נכה. וגם בעת הרגו את יאשיהו נקרא כן כי פעמיים הכשילם.

ס) לבד הבבלים היו בני עילם ומדי ופרס. ובני קדם ופלשתים ואדום: כי באמרו בירמי' (ו 22) הנה עם בא וכו' קשת וכידון יחזיקו אכזרי וכו' ה"ה דומה ממש למ"ש בישעי' (כ . 41) במפלת בבל ע"י מדי ואשר הם מוזכרים גם בישעי' (י"ג . ככה : ופרס הוזכר בירמי' ל"ה 11) ומפני חיל פרס: ובני קדם נלמיד מתבלום גאולם בישעי' (י"א 14) ונזכר לדבר ביחזקאל (כ"ה 10) לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה. פי' זה יהי' קבוץ שכרם ממלך בבל אדון כל הארץ: ועילם ופלשתים ואדום גם מובא הוזכר בפירוש במקראי הקדש.

ע) ל"ז מחבקוק (א'. 6) הנני מקים את הכשדים וכו' וקלו מנמרים סוסיו וכו' יעפו כנשר חש לאכול.

פ) מפורש ביחזקאל (ל').

על שפת הים לרוב. ואשר גבר על מצרים ובעלי בריתה[צ]) ולא השאיר להם ולארצם שריד ופליט: אשר מאז לכד המלוכה על כל העולם כלו[ק]) והי' הולך ומחריב כל ארצות התבל ומשבית כל המלאכות המחשבות אשר הגיעו לצביונם וקומתם כמו בזמן הזה — וכל המלאכות מחכמת לב ומעשה חשב וחרושת עץ ואבן ופתוחי חותם וכל תבנית ודמות יקר. את הכל הביא בבלה [כמו שלקח כל כלי המקדש אף העמודים ורמוני נחושת] לעשותה לתהלת כל הארץ כאשר עשו הרומים[ר]) לכן כאשר השחיתו חיל מדי את בבל להרים חומותי' ולהפיל אשיותי'. אבדו בתוך מהומת חרון אפם את כל מלאכה יקרה והרגו בתוכה כל חכם לב היודע לעשות בכל חכמה בתבונה ובדעת[ש]) ומאז נשכחו כל החכמות שבעולם[ת]) אשר התחילו שוב לצמוח מעט תחת ממשלת פרס. ונתעלו ע"י היונים ובפרט תחת ממשלת אלכסנדער המוקדון אשר נודע לתלמיד אריסטו ואוהב כל חכמה. אבן הושרשו בארץ גזעם תחת ממשלת רומי — ואשר מאז נהיו ליסוד מוסד להבשיל אשכלותיה בימי שנותינו.

דנני באתי בהערה הגדולה הלזאת לעורר לב ההמון אשר לא ידמו בלבבם לאמר. הימים האלו טובים מן הראשונים. הן בחכמת המלאכות. והן בחכמות המדינות. לא כן הדבר׳ כי כל מה שהוא הוה ויהי'. יתכן אשר כבר הי' לעולמים [זולת איזה פרטים. ואשר תהתיהם הי' מלפנים חכמות אחרות הנעלמות כעת מאתנו] וכי גם הנהגת האומות הנוכחי: לא תועיל לשטף מים רבים — וכמו אשר מלפנים נפילת צר קדמה לנפילת מצרים. כן עתה אם קומת ואיבות העולם הנוכחי יפול. אזי גאון המלאכים ראשונה לארץ יחולל: כי יעוררו עליהם כל קנאת בני תבל על רוב עשרם וקנינם אשר אין קצה לאוצרותיהם. כי ברוב תחבולות יוציאו כל יבולי הארצות — ואם אמנם כעת בני אשכנז יניעו ראשם אך על הצרפתים וישמחו על צי האיים ועל ראשית אונם. אבן בהמשך הימים תפקחנה עיני העם ויבהרו לצורר את צר המעטירה להוריד גאון עוזה [כי גאה מאד] ולהלק שלל גאים — .

גם אל יפול לב אדם לאמור אשר ממשלת החורים בצפון עולם החדשה ישאר ככה לעולמים — כי כעת חלקי המדינה הגדולה הלזאת. התפרצו לגזרים ומתנגדים בתשקיתיהם. לכן אם הם יתאחדו לבער כל שיקוצי וגילולי הארץ הרבה. יתעוררו בגבורה ועז לפרוש מוטות כנפיהם גם בשאר חלקי התבל

צ) כי מלבד אשר חיל בבל רבה על חיל מצרים כאמר בירמיה (מ"ו 13) כי לא יחקר. כי רבו מארבה ואין להם מספר: אך גם הקדימו במלחמה לפרוץ בתוך גבולי מצרים כאמור שם (17) העביר המועד.

ק) ל"ז מיחזקאל (ל"ב) וביותר מירמי' (כ"ה. 29) כי חרב אני קורא על כל יושבי הארץ וכו'.

ר) ל"ז מישעי' (מ"ז. ה) כי לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות וכו' האומרה בלבבה אני ואפסי עוד כמו העיר פאריז בימי תוקפה.

ש) ל"ז אשר בעת שנלכד בבל נהרגו כל מתי העיר אשר בתוכה אף שלא היו מעם הכשדים כאמור בירמי' (נ"א 44) צאו מתוכה עמי ומלטו איש את נפשו מחרון אף ה'.

ת) ל"ז מישעי' (י"ג. 11) ופקדתי על תבל רעה: ומה הוא הרעה להתבל בנפילת בבל: אך לפ"ד נראה. כי כל המלאכות הנכבדות המעשיות והציוריות אשר נולדו והותחלו מבני האדם במשך השנים הרבים (קרוב ל' ג' אלפים ו"ה שנה) הופקעו ביום מהומת בבל: אשר לזאת התמהמה עד היום. הרת העולם.

התבל עכ"פ רוח רעיונם תשיב לנוכח העמים — וכללו של דבר מצפון תפתח השער נגד העמים. מול רוזנים רז — כי רוח צפון צפונה —.

בחרון אף ה' על בני האדם אשר שבו למצב דור המבול לרדוף אחרי החמס ותאות הזרות באין הפגות: הגיע הפקידה לקומס שבט אף הדש כדמות הכשדים או הרומים להשים העקוב למישור ולהחביא את ברק הכסף ונוגה הזהב הרב ולהשבית המלאכות המחוכמות והחכמות הלמודיות והשמושיות. והתבונות הנפשיות מההגיון והשעשועים והמחולת והמחלקות — כי מעת הופרין כל זאת ע"פ הארין עקב לב אנוש ויהי לזונה וכי קנאת מרעים גבר למאד בין היצורים. איש את אחיו ידחוק ויצורר להיות שורר. —

ובכל זאת הוד התבל הנוכחי לא תשחת ארצה — כי הבטחת ארי' כבקר יאכל תבן אות הוא על הרחקת יתרי החמדות ותענוגי החושים. וירדו מאניותיהם יורדי [מלשון רודה בעבר הנהר] הים. ולא ישא גוי אל גוי הרב פיפיות והד לשון. לא ידרכון בקשת (זיא ווערדען ניכט ברויכען דען וועג דער דיפלאמאטי) ולא יירה עוד בכדורי עשת. —

קטן וגדול שוים והוא אשר ייעד הנביא בלשון למודים ישעי' (י"א. 9) כי מלאה הארין דעה את ה'. כמים לים מכסים ר"ל עבד חפשי מאדוניו — ומשאת חבקוק בחזיונותיו (ב'. 14) בסיגנון אחר מאת ה' צבאות. כי תמלא הארין לדעת את כבוד ד' כמים יכסו על ים.

בע"ה

בן יכבד אב

(מלאכי א' 6.)

את אשר אגלתי מדרוש ארוך מאדוני אבי מורי עטרת ראשי, ראש הדרשנים ופאר החכמים הרב המופלא חריף ובקי צדיק תמים כש"ת מהור"ר **שלמה** הי"ו בן קדוש אלהים נורא שמו **ר' יעקב נעטטער** הוא א"א זקני זצ"ל, שנת **שקר הזוז**. לתשועה. סימן אמרות ה' אמרות **טהרות** כסף צרוף (תלים י"ב).

אבא כהן ברדלא אומר (ב"ר ויגש פרשה צ"ד) אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום תוכחה (בלעם וכו' את אשר דבר ע"ז השמטתי עתה) יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. לכשיבא הק"בה ויוכיח כל אחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך עאכ"ו – ע"כ דברי המדרש.

המדרש הזה אומר דרשוני. כי אין הנדון דומה לראיה. כי מכרו את אחיהם הקטן עבור חלומות דברים בשאט נפש לעבד עולם והוא אשמה גדולה ואכזריות נורא – אכן הרשע העובר על מצות התורה עבור יצרו הרע הבוער כאש בתוכו. ולא במרד ומעל יאשם לה' – גם אשר נודע לו חקר אלוה. אם חטא מה יפעל בו ומה יעשה לו ברבות חובו?

ועכ"פ עוד נשאר לב"ד מקום לחלוק על איכות העונשים לחייבו סקילה על הוצאת דבר מה. מר"ה לרשות היחיד וכדומה

ועוד לא יובן לעינינו הדברים לפי מה שהוא. כי היה לו לאמר כפי מה שעשה?

וביאר א"א כל זאת ע"פ משל מהמגיד מדובנא (המובא בקול יעקב) סוחר נאמן מהולל מאד שם פקיד אחד על רוב קנינו. ויהי היום וימצא האדון רמית רוח משרתו הלזה. כי הודע אליו אשר גנב ומכר מסחורתו אל יד מרעהו אכזב. ובאשר לא מצא דבר ביד העבד למלאות אבידת גניבתו. בחר להפריע את הון אכזב (כי לאו עכברא גנב אלא חורא גנב) והן באשר ידעו לסוחר נבון במלאכת המסחר. ידע אשר האכזב הזה ישלם לו דמי ניזקו כאשר ישית עליו הקרן הנמכר ביום השוק – לכן התחכם (נאמן) להעלים את ידיעתו מפשע אכזב עד יום המועד

ויהי היום וישלח את מרכבתו אחרי אכזב אוהבו ויקבלו במצהלות פנים וישאלו לשלום. ויאמר לו זבח משפחה ויום הולדת הוא לי היום אחוגג במשתה יקרה את אהובי ומיודעי ואקרא גם אותך בתוך הבאים. כי אנשים אחים אנחנו מאז – ויקחהו תחת אצילת ידו ויבאהו תוך בית המשתה.

ויושב אותו בראשי הקרואים וישם לפניו ארוחת מעדנים כל נתח טובה ומבחר המנות. ויאכלו וישתו אתו יחד כל אצילי העיר מודעי נאמן ואוהביו ויהי אחרי עבור שעות אחדים משעשועי עונג ואהבה, היה דבר ארון הבית אל קרואי המשתה לאמור, אבל אחי: מה תאמרו על זקן ביתי העוכר. אשר מאשפות הרימותיו וכל טובי עברתי על פניו, על פיו הושק כל רב ביתי, וברוע לבבו שכח את עמלו וריש[ו] וגמלני רעה תחת רוב חסדי אליו כי כיחש באמונתו והושיט ידו להשים באמתחתו מאוצר סחורתי — כל אורחי הארוחה המה שמעו כן תמהו על זדון לב המשרת הבוגד, גם אכזב חרק שן והניע ראשו על חוסר האמונה אשר נפרץ בבני האדם — ויוסף נאמן דברו ויאמר שמעוני אחי! לא מהסחורות הפחותות לבד לקח כרצונו, אך גם אל חטובות משי ותולע ואדרי שער ושש הדר שלח ידו. ויוצא האמתחת־הבחינות (פראָבען־טאשע) מחיקו. ויפרוש להם כל קוי היריעות תמונות שונות סחורת מלאכת אדם — ויען אחד מהקרואים ויאמר אבל אחינו אכזב! מי כמוך נבון דבר להעריך כל סחורה הלא תגיד לנו ערך המשי הלזה — וישלח אכזב את ידו אחרי הלוח־הבחינה וישם לנגד עיניו. ויען ויאמר בשפת חלקות, הלא זה תולעת סינים ערך כל אמה שוה חמשת שקלים. וזה בגד צמרת ארץ ספרד. כל קו (מעטטער) שלשים פראנק — וכה רשם לעין כל, כל מיני הסחורות אשר נגנבו על ידו —

ויהי אחרי כלותו להעריך ואריכת דבריו חדלו — ענה לו אדון הבית דמך בראשך אכזב. כן משפטיך אתה חרצת, הלא אתה העוכר נחלתי- אל תפל דבר מכל אשר דברת — ויחרד האיש אפים — כי כלתה אליו הרעה בכפלים כי פיהו ענה בו.

וכמשל הזה דנין להרשע הגדול אחרי מותו — אשר אל ישית בשמים פיהו לזעוק חמס אשר ילקה ארבעה על פוטיתא ועל נמלה חמש. וחמש עבור גילוח זקנו. וסקילות מרובות על תמרות העשן (ציגאראס וטאבאקא) של כל שבת ושבת. וכדומה עוד הרבה — לכן אחרי מותו, יושיבוהו בראש להיות דיין ושופט לרשע עריין אחר — והוא בתם לבבו ישכח טומאתו ואת אשר עשה בימי חלדו ולא יטה משפט התורה ולא יהדר פני דל בהובו — כי יאמר אל הנדון לפניו, דמך בראשך, כי לא נזהרת לשוב מדרכך אך הלוך הלכת בשרירות לבך לספות הרוה את הצמאה, ואין לך פתחון פה לערער על עצם העונש — כי הצור תמים פעלו, אל אמונה ואין עול — ומבלעדי זאת. הלא ידעת משפט התורה והתרת את עצמך למיתה הרי קבלת עליך כל חומר העונש. —

ועל אמיתת העבירות אין להרהר. כי בידך חתמת כל מעשיך בספר השמים אשר לפניך ואחרי כלות דברי משפטו, אזי מלאך מרום בשם ה׳ יענה לו על פניו *). עת אתה העוכר אשר עונותיך רבו למעלה ראש: קום ועמוד לתת חשבון מכל מפעלך אשר עשית בזדון ובמעל על הארץ

*) ועיין במהר״שא ח״א תעניות (י״א) ד״ה ושמא יאמר אדם מי מעיד בי וכו׳

הארץ. ואז יחרד השופט הרשע יבוש ויכלם למאד ולא ימצא עוד מענה בפיו.

והוא מה שאמר עקביא בן מהללאל, דע לפני מי אתה עתה עתיד ליתן דין וחשבון הקדים דין לחשבון שלא כסדר הלשון. אכן לדברים האלו הוא נכון מאד. כי מקודם יהיה דיין ובעל דין על רשע אחר. ואח״כ יתן חשבון על עונותיו.

וזה שאמר הכתוב (תהלים נ׳) ולרשע אמר אלהים (שם אלהים מורה לדיין ושופט כידוע) מה לך לספר חקי ר״ל אשר תדין את חבירך בדברי טעם לאמור חק הוא התורה ולא היה לך להרהר אחרי דברי ה׳. ותשא וכו׳ אם ראית גנב וכו׳ ועם מנאפים וכו׳ תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי ר״ל רשע כמוך. אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך ר״ל אשר בחרתיך להיות דיין כמוני בב״ד הצדק – לא כן הדבר. כי כל זה עשיתי למען אוכיחך ואערכה (מלשון ערך. ר״ל לערוך כל העבירות כמשפט התורה) לעיניך.

וממש כמו זה היה הדבר אצל האחי יוסף – כי באשר ידע יוסף, דרכי איש זך בעיניו להצדיק משפטו ולאמור לא פעלתי און. ואי״כ גם אחיו לא יעשו תשובה שלימה – לכן התחכם בעלילת הגביע להוציא דבריהם אשר (אמרו) ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהי׳ לעבדים. וכאשר נמצא הגביע באמתחת בנימין, החליט יהודה לענות ליוסף מה נדבר ומה נצטדק וכו׳ הננו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו.

אכן לבסוף חזרו אחי יוסף במשפטם החרוץ באמור יהודה, ועתה כבואי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו והיה כראותו כי אין הנער ומת וכו׳ כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי. ר״ל הן האמת אתך, ומשורת הדין הוא להיות עבדך – אכן טוב לי להיות העבד לאדוני והנער יעלה עם אחיו כי מה נעשה לאבינו הזקן אשר נפשו קשורה בנפשו.

וככלות יהודה לדבר דבריו האלו בשם כל אחיו. (ציוה להוציא כל איש מעליו. ונתן את קולו בבכי. כי נפשו מרה לו להלבין פני אחיו ולהכות נפשם בלשון פיהם) התודע אליהם לאמור אני יוסף העוד אבי חי. ולכאורה לא יובן ההמשך מהב׳ המאמרים והשייכות של העוד אבי חי להמלות אני יוסף? וביותר יפלא על שאלת העוד אבי חי הלא ידע ברור (מכל אשר נאמר) מחיי אביו? אכן לפי דברינו הוא נכון מאד. כי היתה דברו כמתמיה – ורצונו לומר לו יהא הצדק אתכם בעצם המכירה. עכ״פ היה לכם לחוס על חיי אבינו כאשר חרצתם עתה בדבר בנימין. כי אתם ידעתם אשר גם אותי אהב כנפשו אשר תמה אני איך אבי חי? – ולכן לא יכלו אחיו לענות אותו – וזהו שאמר המדרש יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו. – הה״ד ולא יכל אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו ר״ל באשר פיהם ענתה בהם – לכשיבא הקב״ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא ר״ל כמו שהוא בעצמו ידיזו את חבירו לכף חוב כמ״ש אוכיחך ואערכה לעיניך עאכ״ו. (ע״כ דברי ח״א הי״ו)

בע״ה

דרוש לשבת הגדול

אשר חנני אלהים החונן דעת שנת (תרי״ט) מי שלח פרא חפשי (איוב ל״ט)
סימן במקום ארץ חשך לא אמרתי (ישעיה מ״ה):

אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ וימותו: כבר חבטו ע״ז חכמי התלמוד למה מתו? חד אמר שתוי יין, וחד אמר משום דהורו הלכה בפני משה רבן: ודעת אחרת משום דבנים לא היו להם, ועל כל דעות הללו יקשה. הלא מקרא מלא הוא בסדר שמיני „ויקחו בני אהרן וכו׳ אש זרה אשר לא צוה אותם ותצא אש ותאכל אותם״. נמצא הטעם גלוי במקר׳ משום שעשו הדבר שלא נצטוו ע״ז:

אכן נתרץ זה בהקדם פי׳ הכתוב בר״פ ויקרא „אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳״ אשר י״ל למה נאמר אדם ולא נפש, כמ״ש להלן נפש כי תחטא? ורש״י הרגיש בזה ורמז אל דרשת התלמוד, ואנו נבאר זאת בדברי המדרש ילקוט שמעוני: שאלו לחכמה חוטא מהו ענשו. א״ל חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה ואמרה הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה א״ל יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב״ה א״ל יעשה תשובה ויתכפר לו הה״ד טוב וישר ה׳ ע״כ יורה חטאים בדרך: אשר נ״ל לומר שהב׳ דעות מקור א׳ להם ע״פ מ״ש המורה שטעם הקרבן היה כדי להכניע לב החוטא, לכן סיים בפסוק טוב וישר, אין טוב אלא תורה כמ״ש כי לקח טוב נתתי לכם תורתי, וישר ה׳ יורה חטאים בדרך. — והנה ידוע מ״ש המפרשים על פסוק „כי יצר לב האדם רע מנעוריו״, פי׳ טבע האדם לרדוף אחרי תאוות גופניות עבור חלק העפרי אשר יסודו ממנו, וזש״כ אדם כי יקריב מכם קרבן, ר״ל אשר יכוין להכניע חלק האדמה ותאוותיו אשר בתוכו למען לא ישוב עוד לכסלו כאמור במשלי ט״ו 8 „זבח רשעים תועבת ה׳ ותפלת ישרים רצונו״ פי׳ אשר בקרבתו קרבנו לפני ה׳ ישוב בתפלה ובתשובה שלימה, כמ״ש ריב״ל (סנהדרין מ״ג) כל הזובח את יצרו ומתודה עליו כאלו כבד להקב״ה בב׳ עולמות ע״ה וע״הב שנ׳ „זובח תודה יכבדנני״ (תהלים נ׳) כי בעת השלום של ישראל אמר הושע (ה׳ 6) „בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה׳ ולא ימצאו חלץ מהם״ וכאמרו (שם ו׳ 6) „כי חסד חפצתי ולא זבח״ והוא מ״ש ישעיה (א׳ 13) „לא תוסיפו הביא מנחת שוא״ כי מאחר שלא יגיע התכלית הנכלל מהמנחה, נמצא פעולתה לשוא. והוא ע״ד מ״ש בעל העקרים ז״ל:

ובדרך אחר קרוב לזה נ״ל בהקדם פי׳ הפסוק בירמיה (ט 22) כה אמר ה׳ אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה׳ עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה׳. הנה מהבנת הלשון הזה מובן היטב אשר לא נאמר בדרך הזהרה כי אם ע״ד המועיל. אכן יפלא ע״ז הלא פשיטא אשר לא יכול שום אדם להתהלל מאחר שהכל תלוי ברצון האל אשר יחלש הגבור ויעני העשיר ויתטפש החכם או שיצא מדעתו כמ״ש ישעי׳ (מ״ד 25) משיב חכמים אחור ודעתם יְסַכֵּל, ובאיוב (י״ב 19) „מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח״. אכן יבואר בהערת בעל הענפים בספר עץ שתול אשר מרמז אל מ״ש חז״ל אין

הנבואה

הנבואה שורה אלא על חכם גבור עשיר א) עניו: ולפי דברינו יהיה ככה פי׳ הפסוק, אל יתהלל האדם אשר זכה לחוט המשולש אשר הנבואה נקנית ע״י. כי עדיין חסר לו הקב חומטין הוא מדת הענוה. וזה יכול להשיג ע״י שישכיל אותי. והיא ע״ד מ״ש חכמי הקבלה שבעה״ב דנין להאדם על שלא עסק במעשה מרכבה להכיר גדולת ורוממות האל. ואשר עבור זה גם יכנע האדם בתכלית ההכנעה נגד גדולת הבורא ית׳. והוא הטעם למה האיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר ע״פ האדמה מאחר שלא קם נביא עוד בישראל כמשה. כי כעין מלכותא דרקיע הוא מלכותא דארעא. אשר היותר קרוב למלך הוא יותר עניו מהשר חצי פלך, ומסיים בביאור יותר, אשר לא יתהלל לאמור מי ידמה לי בחכמתי ומי ישווה לי בגבורתי ומי יערך לי בעשרי. כי בגובה לבו יבוש החכם ללמוד עם סכל והגבור להציל דלת העם מיד אילי הארץ, והעשיר ימאן להשתטח על קברי בתי חמר אהלי קנה וסוף לבקר חולים באושים ומוזנחים במצוקה ועוני, או אם יראה ערום יכסה עיניו מלכסות ערותו ויתעלם מעניים מרודים להביאם ביתה היכל וארמון מלך טירת משכנו, כי אין לבוא אל המלך בלבוש שק ולרמוס חצר האציל ואיתן הארץ ערום ויחף באהל אפדנו במגואלי רגל, כי ישכיל וידע אותי מה אני מלך חי וקים רחום וחנון אף אתה בשר ודם כן. וז״ש כי אני ה׳, ר״ל הווית כל הנמצאים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. ובכ״ז אני בעצמי עושה חסד בחכמתי לחונן דעת. משפט בגבורתי להציל העשוק, וצדקה בעשרי להשביע לכל חי ״רצון״ ה׳ אשר ישפיע האדם מהוד מעלותיו לאחרים. והוא נאם ה׳ כי באלה חפצתי:

א) נדרים ל״ח: אמרם במס׳ שבת ל״ב הוזכר בעל קומה במקום ענוה. ולכאורה הי׳ נראה להכריח גם זאת המעלה להנביא לקיים בו, כולך יפה רעיתי ומום אין בך, ואשר יהיה מכובד בעיני ההמון עבור מעלותיו המהוללים למען יקשיב העם לקול שליח ה׳ אכן אם ככה הוא טעם תוארותיו. הי׳ צריך להיות לו ג״כ שפת נעימה ולהיות בעל מליץ ומשורר מלומד. כאשר אמר ישעיה (מ״ט) וישם פי כחרב חדה, ובכ״ז הי׳ משה רבינו ע״ה כבד פה, וכן עמוס ומיכה שהיו לועגי שפה. אשר מהם נקח לנו ראי׳ על כל מעלות הנבואה שלא באו אלא עבור שלימיות הנבואה מצד עצמה. כאשר נבאר הטעם למטה אכן ישעיה שאמר (נ׳. 4) אדני ה׳ נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר, מתת יתירה הי׳ לו מה׳, ואשר השלים לשונו הזהב בחצר המלך אשר נתגדל אצל דדו אמציהו מלך יהודה — אמרם גבוה הקומה. הוא מראה על גבורת האדם, ומביא ראי׳ ממשה אשר הי׳ בעל קומה וגבור, העמיד לבדו המשכן אשר לא יכול לעשות ככה אחר מבני ישראל. אף שאהרן הי׳ ג״כ נביא. וכפי הנראה ומפשט הכתובים. התחילו שמואל וירמיה להתנבאות בהיותם עוד נערים צעירים לימים אשר עדיין לא הגיעו לבנין קומתם, ע״כ צ״ל לומר שגבוה הקומה לא הי׳ מן ההכרח, וע״כ לא הוזכר זאת המדה במס׳ נדרים. — ועיי׳ ברמב״ם פ״ז מה׳ יסודי התורה. ודע שהרי המפרשים פרשו. דברי חז״ל לא נאמרו אלא בנביא תמידיי. ר״ל שישרה הנבואה עליו תמיד. אכן באקראי ולהוראת שעה לא הי׳ מן ההכרח כל אלו המעלות. מאחר שבעבור המון העם לא הי׳ צריך להם כי דבר ה׳ בעצמו הוא יקר הערך, כמ״ש ישעיה (מ״ט. 7) כה אמר ה׳ גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים (כמו מכיהו בן ימלא אשר ראה הנבואה בבית הכלא תחת תפקודת אמון שר העיר, וכירמיה בחצר המטרה) מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו. למען ה׳ אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך.

והטעם למה אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר הוא כך, חכם מ"ש הוא חכם בתורה הי' מוכרח להיות בקי במצות חוקי ומשפטי דת האל ב) כי היתכן אשר א' מרואה פני המלך ההולך בגזירת מלכו ליסר גוים ולהוכיחם, להורותם הדרך אשר ילכון והמעשה אשר יעשון, יעלם ממנו פרטים אחדים מדתי המדינה הידועים לעין כל בספר הגלוי מנימוסי הארץ ההיא?

גבור בארץ הי' צ"ל לפעמים אין הנבואה חלה אלא אחרי התעלפות נוראות מאוד כמ"ש במורה ועקרים (ב'), בהתדבק נפשו בדבקות שכינת א. הי' יוצא מחושיו ג) כמ"ש על יונה בן אמתי אשר משח את יהוא ב"נ למלך מה א"ל המשוגע הזה, ובעת הזאת הי' לפעמי' רודף על ההרים הרמים ומקפץ על הגבעות ונופל בנקיקי הסלעים לחורב היום ולקרח הלילה באין לחם ואין מים, (ג') שלפעמים הי' מוכרח הנביא לסבול תלאות רבות ויסורים גדולים או משו' לכפר על עון ישראל כמ"ש אצל מכיהו בן ימלא, הכני נא בדבר ה' ויכהו ויפצעו, טפות דמיו של אותו צדיק כפרו על דמי ישרא' שלא נפל א' מהם זולת אחאב ברמות גלעד, וכן יחזקאל ששכב ארבעים יום על צידו הימנית ועל צידו השמאלית שלש מאות ותשעים יום לכפר על עון יהודה וישראל, ואו משו' שלפעמים הי' מוכרח שליח האל לעשות איזה פעולה בארץ אשר עי"ז היה נרשם גזירת מערכת השמים, כי פעולת צדיק בארץ מתחת עושה רושם בשמים ממעל אף לשדד ולהפוך המערכות מן הקצה אל הקצה, (כמ"ש הרמב"ן בפ' לך לך) כי לכן הוצרך ישעי' לילך ערום ויחף, להיות המצרים מזמן קדום גבורי חיל ומלומדי מלחמה רגלי ורכב עצום ביבשה. ורב חיל בים ובנהר העושים מלאכה במים רבים מלחי נפלאות ע"פ המים כפי ולפי הטבע היו בוודאי נוצחים למלך אשור והכשדים הגוי המר והנמהר אשר לא היו אשורים ואין סדרים להם במלחמה ולהכינה בתחבולות, ובפרט בהתקשרם עם אחיהם הכושים עם רב וחיל עצום — ואף אחרי היותם מנוצחים בגזירת שדי. עכ"פ לא היה להם למסור עצמם להיות שבויי חרב הקשה יותר מִמָּוֶת (כמ"ש חז"ל כל המאוחר בפסוק, הוא יותר קשה) ואין זה מדרך הגבורים אשר היו מעולם אנשי שם, אלו ישליכו נפשם מנגד, ויבחרו מות מחיים כאשר עשה שאול — ואצ"ל אשר יבחרו לחנק נפשם מלהיות ללעג ולקלס, חרפה בגוים, לשמצה ולדראון עולם. אשר ינהגו עדרים המון מחנות, ערומים גלויי שת ויחפי רגל אשר גם עם רַכֵּי לֵבָב לא יוכלו לשאת בושה רַבָּה כזאת, אף כי המצריים ראשית גוים והממלכות, אשר מעולם לא נסוגו אחור מפני כל, זולת ביום פקד ה' להוציא את עמו מתוכם אשר ניער את פרעה וחילו ירה בים, ע"כ הוצרך ישעיה הנביא לילך ערום ויחף ג' שנים

לתת

ב) ומה שאמרו ב"ב י"ב חכם עדיף מנביא, היינו חכם מופלג ביותר.

ג) והלא אף החכמים ילאו מחושיהם מרוב עיונם בתורה. אמרו עליו על ר"א ב"פ (עירובין נ"ד) שהי' יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון לקיים מ"ש באהבתה תשגה תמיד והוא לדוקי דקמייץ דמא מאלבעי' דרבא ולא אשגח בי' (שבת פ"ח).

לתת אות ומופת על המצריים. הוא שאמר (י"ט 16) והיה מצרים כנשים, שינָשַׁת גבורתם הגדולה, ואף האמיץ לבו בגבורים ירך לבבו כלבב אשה, אשר לא יוכל אף להמית את עצמו ולא לראות הרעה הגדולה בעיניו.

עשיר היה צריך להיות, מאחר שאין הנבואה שורה מתוך עצבות, ואם לא יהיה לו די מחסורו מכל צרכי האדם, אזי יעצב אל לבו, לא כן ההון והעושר, יצהילו פני הגבר להקים רוחו בקרבו כמ"ש „וכל היקום אשר ברגליהם" זהו ממון האדם.

אכן באשר אמרו חז"ל „לע"ל כל צדיק נכוה מחופת חבירו" כי ביד כל אדם להגיע אל המעלה היותר גדולה בתכלית האנושית, והיא מעלת הנבואה, ימצא לפ"ז פתחון פה לכמה רבבות אלפי ישראל מהצדיקים אשר לא זכו לחוט המשולש הלזאת, לכן בא בן זומא בפרקי אבות ללמדינו אשר גם כל אלו הדברים ביד כל אדם הם לקנותם ע"י המעלה הרביעית היא מדת הענוה, באמרו „איזהו חכם הלומד מכל אדם" פי' איזהו החכם להשיג כל חלקי המדע ובינת תושיה, המשפיל את עצמו ללמוד מכל אדם [ד], באמרו מכל אדם משמע מכל פרטי אשר במין הסוג אפילו משודדים רעים ואכזריים. נוכל ללמוד איזה מדה אשר תהיה לנו לתועלת (והוא ע"ד מ"ש ב"ע, שמים אומרים שירה, כלבים ויונה ונמלה אומרים שירה, אשר הפי' הוא ללמוד מהם גדולת הבורא ית' ומדות אמונת הלבבות והחריצות) אפי' תינוק ותינוקת עוללים רכי השנים, לפעמים ישכילו במצער שכלם לנצוח את הישיש המופלא בחכמה, כאשר נאמר על האדון מקסטעלנו אָיוּאָ, בהיות בן ז' שנים הובא לפני כהן גדול א' מגדוליהם. אשר א"ל, „בני, הלא תגיד לי איה ה'? ואתן לך תפוח נחמד למראה וטוב למאכל", אשר ענה לו אמנם אכבד את כבוד מעלתו בב' תפוחים אשר יגיד לי, איה אינו ה'? — ור' יהושע ב"ח אב החכמים אשר נצח לחכמי אתונא בחידות רמיזתם, ואשר במותו קוננו עדרי חכמי ישראל, במותו והעדרו יאבד עצה מבנים, ואשר מעולם לא נצחו אדם, נוצח מג' קלי הדעת אשר בסוג האדם, אשה תינוק ותינוקת[ה] וריב"ז קטן התלמידים קודם שהוסמך, חידש דבר קטן לפני רבותיו לבדוק בעוקצי תאנים אשר הוטב בעיני חעדה לקבעו במשנת חכמים (סנה' מ') ור"ח אמר (תענית ז') הרבה למדתי מרבותי, ויותר מחברי ויותר מהם למדתי מתלמידי.

איזהו גבור, יכונה אף אם אינו גבור מלחמה לעורר חנית וכידון לעמוד

(ד) ר"ל שיהי' עניו וש"ר וכמ"ש ר' יוחנן בסוטה (כ"א) אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר והחכמה מאין תמצא — ובתעניות (ז') א"ר חנינא ב"ב למה נמשלו ד"ת למים מה מים מניחים מקום גבוה וכו' אף ד"ת כן — ואמר ר"א למה נמשלו ד"ת לג' משקים וכו'. ועיין בשיר רבה ובילקוט ישעי' (כ"ה):

(ה) והא דנאמר במס' כלה אשר ר"ע גלה לרבותיו ר"א ור' יהושע. להיות התינוק ס"ר ממזר ובן הנדה? שמא הי' זה א"כ: או די"ש לחלק ולומר שזה הגילוי אינו תלוי בשיקול הדעת, רק בראותם רוח טומאה שורה על ראש התנוק. שמעו עליו פסו' ושמך פסול — ובזה מתורץ הקו', הלא מלפנים היה דרכם לילך ש"ר?

בקרב להט החרב חרבו לכרות כִּפָּה וראש כקוצר בשדה, הכובש את יצרו בידו לכבוש כעסו ותאוות חומריותיו, הא בהא תליא, כי המעביר על מדותיו זכה לקצה האחרונה ממדת הענוה כאשר אמרו חז"ל (שבת פ"ח) הנעלבים ואינם עולבים ש"ח ואינם משיבים, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתה והמגיע עד כה, נקל לו לשבור מלתעות רשע הוא היצר המסית לחטיא, ולא עוד שמקדש א"ע במותר לו כמ"ש חז"ל על „קדושים תהיו" והנה ידוע מ"ש הרמב"ם פ"ד מה' דעות הל' י"ט שכבת זרע הוא כח ומאור עיני האדם, ותם לריק כוחו, יאבד ככלי אובד בחצי ימיו יעזוב חילו יחולל בראשית עלומיו, וכאמרם 999 מתים עבור פזור זרעם, וא' מהאלף עבור מקריים וסבות אחרות כאשר נתנו טעם על הסרת חושי ברזילי הגלעדי, וטעם האברבנאל על אריכות הימים בדורות הראשונים משום שאחרו לבוא על נשים, וכאמרם על שמשון „ויברכהו ה'". ברכו בזרעו להיות כמעין הנובע וכנהר שאינו פוסק, לפי שצפה הקב"ה אשר המושיע ישראל יהיה שטוף בזימה ויסור כח שמשון הנורא בחדר המטות, ועודנו באבו יקטף כביר אונו, כי ישפך לארץ חייתו, לכן סיים „ומושל ברוחו מלוכד עיר" כי מלפנים לוכדי העיר היו כובשים תחתיהם כל נשי העיר, כבולשת הנזכר בגמ', וכן בצאת העמים למלחמה אשר נהגו גם הנשים ללכת אתם, וחמודי הנשים על האנשים היו באים ויוצאים במלחמה, ובנות האצילות יפהפיות בתולות פארות לבושי חלי ועדיים. וכל כבודה בת מלך ונשיאי הארץ. חוצה אחרי הנשק יצאו לעורר רוח אחיהם הלוחמים ולחזק ידים רפות, והגבור הבחור בעם, הֶחֱרָה את רעהו המפליא לעשות. למען ירים תהלה מהיפות בנשים, ותאוותו תופק רצון היקרות בעם יתערבו למצוא חן בעיניו. ואיש לא יכלה את בתו ממנו מלתתה לו לאשה – אשר ע"כ היו תמיד מוצאים במחנה המוכה, מלקוח אדם בתולות ונשים רבות, והוא הכתוב בתורה „כי תצא למלחמה על אויביך וראית בשביה אשת יפת תואר" ועבור כי למדנו מהסיפור הזה אשר היפת מראה הרכה והענוגה בנשים לגודל תשוקת ארץ מולדתה, השליכה נפשה מנגד, ותחת אשר שִׁבְרָה לישועת בני עמה להיות הנוצחים בהמלחמה לחזור בביזה ומלקוח רב הביתה, עלופה ברדיד צעיפה וצמודה בזרוע אהובה בכינורת וּמְצִלְתַּיִם, נשברה רוחה בקרבה במות אביה ואחיה וקרוביה ועל כולם תשתפך נפשה על אהובה ואיש חיקה הנגזר בין הדבקים – הלא פתאם לפתע הגיע שברה כשבר נבל יוצרים כתותה. ומי יחמול על יפת העין כי תמצא בשדה במלחמה משונא נפשה, כי יגיע אליה א' מחלוצי הצבא, ידיו נגואלו בדם אחיה, וישגלנה בשדה המערכה? – ע"כ חנון העליון) המרחם על כל בריותיו כאמרם „בזמן שאדם בצער שכינה

(ו) אבל לא יקשה ממש' ברכות דף ל"ג, האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתקין אותו. משו' שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים. ואינם אלא גזירות מלך, לכן הבאתי מ"ש. ר"מ בסנהדרין (מ"ו) בזמן שאדם בצער וכו' כי כולם בכלל אדם הם. ומזה הוא ראי' גדולה לדברי רש"י בסנהדרין נ"ט ד"ה האדם אבר אמר דר"מ ליה לי' אתם קרוין אדם וכו'. ותימא על ר"ה המחלק אליבא דר"מ בין אדם להאדם. —

שכינה מה אומרת קָלַני מראשי קָלַני מזרועי״ חָמַל על השבויית חרב הלזאת, לעשות לה כמשפטי התורה שלא ילחצנה במלחמה משום צער ב״ח ונותן לה ירח ימים אשר תפוג צערה ע״י מקור דמעה. — לא כן היו עושים לוחמי העמים אשר משפטי האל בל ידעו, כְּאמור אֵם סיסרה: ,,רחם רחמתים לראש גבר״, אכן לא נהגו בנות ישראל להלוך את אחיהם בתוך המערכה, פן יקרה אסון לבית אבות הכהנים, אכן היו מצפות עת שובם מהכות, אל יד שער עיר חומה דלתים ובריח העומדת בדרך הנגף — לישא פני גבר עוז וגבורי העם. — וכה נראה מפשט הכתוב אצל שאול, אשר משכמו ומעלה היה גבוה מכל העם, ובמלחמה שכל את ידיו בחרב וחנית, קולע אל השערה ולא יחטיא בתחבולותיו את צבאות מחנותיו בסאון המולת מלחמותיו הרבות נגד עמון ומואב אדום וצובא פלשתים ועמלק, (זולת במלחמת הרי גלבוע אשר נאסף בחרון אף ה׳ עליו) אשר בנות ישראל היו צועדות לקראתו לקבלו בתפים ובמחולות, וכל כך היה אהוב בעיני כל רואיו עד שספרו עליו חכמי המדרש, עת בואו בתוך בני בנימין הנשארים לגזול אשה מן המחוללות, קפצה עליו אחינועם בת אחימעץ לקחת אותו לאישה. — ושאול היה משיב גמול הבתולות והנשים המשחקות לפניו, באצעדי זהב ובמחלצי תולע ומעטפי רקמה, כאשר קונן עליו דוד ,,בנות ישראל אל שאול בכנה, המלבישכם שני עם עדנים, המעלה עדי זהב על לבושכם״, וכן מצינו בתהלים (מ״ה 11) ,,שמעי בת וראי״ לפי פי׳ הבאור ז) היה יותר טוב לפרש ולומר אשר זאת היתה מעכה בת מלך גשור, כי בלחמו עם דוד יצאת בתו אחרי רכבו ופרשיו — וכן יצאת בת חירם מלך צֹר רֵעַ דוד, אחרי דוד ראש הגבורים להושיט לו שוכת עץ ירק ולהשים עטרת פרחים בראש הנוצח לכן בשובה דוד את מעכה במקום הזבח, דבר על לבה כדברים הנאמרים שם. — היוצא לנו בדברינו אשר כל הגבורים היו נכשלים מאוד בזימת נשים, אכן באשר מרה היה לאחריתם בתתם כל חילם לנשים כאשר עשתה יעל לסיסרא, לכן בא בן זומא כיועץ נאמן להגבור אשר יכבוש את חום יצרו למען ישאר בגבורתו. — נמצא פי׳ איזהו גבור הכובש את יצרו ששומר את זרעו בקרב עצמותיו, יהיה גבור כארי אשר יהא יכול לשאת כל תלאות הקדש לעשות רצון אביו שבשמים עבור הנבואה.

איזהו עשיר השמח בחלקו הוא שמח וטוב לב תמיד וכנגן המנגן יהי עליו רוח אלקים:

איזהו מכובד המכבד את כל אדם. כי הרודף אחרי הכבוד בורח ממנו, והנרדף ממנו כשאול הנחבא אל הכלים וכריב״ז אשר מעולם לא הקדימו

ז) האומר שזאת היא מליצה כמשמעה: אכן באמת לא נאבה למחשבותיו, להליץ רעיוני הבל וריק במקראי הקדש. אף במזמורי תהלים הנאמרים ברוח הקדש, והמיוסדים על אדני מוסר ויראה. תשובה ותפלה, לשבר כל חמדות ותאות עה״ז: אכן במזמור קמ״ד, מספר להדורות הבאים גודל הצלחת האומה עבור מעשיהם הטובים, ולאסף מברך לה׳ על חסדיו הרבים.

אדם שלום, אזי הכבוד רודף אחריו כי כולם אוהבים אותו כאמור במשלי (ט"ו 33) „ולפני כבוד ענוה" ור"ל אשר בזה יגיע אל ראשית הענוה, אשר בא בן זומא ללמדנו, האיך כולנו יכולים להגיע אל הד' מעלות משלמיות הנבואה אשר ע"ז יושפע עליו רוח חן הקדש, והוא אשר בא אחריו לפרש ר' לויטס איש יבנה „מאד מאד הוה שפל רוח *) ויתכן עוד לומר שמזהיר זה ביותר להצדיקים הגמורים שלא יכשלו להשען על רוב צדקתם כאמור בישעי' (מ' 17) „למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור?" אנו למדין במשה רב הנביאים באמור לו ה' „אל תירא את עוג, אשר התירא מקודם עבור זכות אברהם שהיה נאמן ביתו אף שהם זרע אברהם אשר נבטחו „אם בחקותי תלכו וכו' ונפלו אויביכם לחרב" ובסדר משפטים אמר והמותי את כל העם אשר תבוא בהם ונתתי את כל אויביך אליך עורף", וכה מצינו אצל בחיר האבות „ויירא יעקב מאד", שמא יהרג, אף שבלשונו דבר „עם לבן ג'ר'ת"י ות'ר"י'ג' מצות שמרתי, ואף הקב"ה הבטיח לו פְּעָמִים לשמרו להיות עמו, בכל זאת פחד שמא יגרום איזה חטא אשר נדוש בעקב יעקב כמ"ש (משלי כ' 9) מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי. ובאיוב (ט"ו 14) „מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ילוד אשה, הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (בכ"ה 4) מה יצדק אנוש עם אל ומה יזכה ילוד אשה, הן כוכבים לא זכו בעיניו אף כי אנוש רמה וב"א תולעה. ולא כמו המלך דוד אשר אם אמנם צדיק גמור היה, וגם מדת הענוה היה לו, כמ"ש (שמואל ב"ו) „ודוד מכרכר בכל עוז וכו' ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני", מי אנכי אלקים ומי ביתי כי הביאותנו עד הלום, נמצא שהיה עָנָו, אכן לגודל מעלות צדקותיו לא היה מאד שפל רוח, מאחר שמלאו לבו לומר „בחנני ה' ונסני", ולהשתבח את עצמו כמו שמבאר והולך (במזמור כ"ו) ע"כ התגרה בו יצ"ה והחטיאו. — אכן אחר אותו מעשה הכניע מאוד מאוד, באמרו (ק"ט 22) „ולבי חלל בקרבי", והוא מלשון כי ימצא חלל בשדה) כי הגאוה באה מן הלב, כאמור „גבה עינים ורחב לבב", כי הא בהא תליא. והאות על הכנעתו אשר מספר בהיותו חרפה לשכניו ורואיו יניעון ראשם, כאמור „הזה ימלוך עלינו? והוא כחרש לא ישמע וכאלם

לא

---

*) לעורר על יקרת הערך מהענוה אשר בה לבדה יקנה כל אדם כל שלימות נפשו — וז"ל הילקוט במשלי (ע"ז) מגיד הכתוב שכל מי שהוא עניו סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ וכו' ואומר רוח ה' עלי יען וכו' ואומר כי כה אמר רם ונשא וכו'. עכ"ד — ובזה נבאר מ"ש ר"י (בחגיגה י"ב) אוי להם לבריות וכו' הארץ ע"מ עומדת על העמודים ר"ל תורה ועבודה וג"ח (הנובעות מחכמה גבורה ועושר) ועמודים על המים ר"ל ענוה (ע"ד מ"ש בתעניות ז' מה מים מניחים מקום גבוה) ומים על ההרים ר"ל מיוחס. כמ"ש במ"ר נשא כשהקב"ה משרה שכינתו וכו' (והוא ע"ד מ"ש בכ"ה י"א).ובסנהד' (פ"א) אל ההרים לא אכל בזכות אבותיו והרים ברוח (ולא כמו הע"י אשר גרם על רוח) ר"ל אם באמת הוא צדיק וכשר אזי הוא זוכה לרוח הקדש, ורוח בסערה. ר"ל שהאיש הזה צריך שמירה ביותר מפני הס"א והוא ע"ד כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, סערה תלוי בזרועו של הקב"ה ר"ל אלמלא עוזר לו אינו יכול לו. —

לא יפתח פיו". כהזכירו זה במזמור (ל"ח). והאות האחרון היה אשר לא נלאה שאת קללות הנמרצות משמעי ב"ג בעת היותו מר נפש מאוד, ולאל בידו להרגו, כאשר בקש זאת אבישי ב"צ ח) ובמקרה כזאת אם יוכל אדם לעמוד בו, הגיע להמעלה הנבחרה ממדת הנעלבין ואינם עולבין. אשר נתתי רמז למשמע ודומא ומשא, פי' השומע חרפתו, ודומה ששותק. ומשא, אז הוא זוכה למעלת הנבואה הנקראת משא. וזש"ה (נ"א) „כי לא תחפוץ זבח" כי עיקר הקרבן הוא להכניע לב החוטא כדכתיב „זבחי אלהים רוח נשברה" ר"ל אף למדת הדין שלא תועיל תשובה. בכ"ז אם ישבר לבו בקרבו ויגיע אל תכלית הענוה להיות שב מאהבה אזי זדונות נעשו לו כזכיות. והוא כצדיק מעיקרא והוא כוונת כפל הלשון „לב נשבר ורוח נשברה" ובגמטריה אמרתי לרמז זה במזמור (ס"ה) „מכין הרים בכחו נאזר בגבורה" ע"פ מאמר חז"ל (סוכה נ"ב) לע"ל ידמה היצר הרע להצדיקים כהר, האמנם דמית ההר הזה לא יהיה להצדיקים העובדים מיראה, כי אלו בל נמלטו מלעבור על קצת משפטי התורה, וימצאו מענה בפיהם לאמור כי חזק הוא ממנו על כן לא יכולנו לו, ונהפוך הוא כי ישמחו על שיכלו לכבושו ברובי המצות. — אכן הצדיקים הגמורים אשר מעולם לא מעלו מעל בה' בזדון לבב עבור ענותנותם הגדולה אשר מהפכים הקטיגור לסנגור, ואשר מכריזין עליהם בשמים „הזהרו בהם ובתורתם" וכי כיון שעברו רוב שנותיו של אדם בלא חטא „שומר ה' את כל אוהביו, ורגלי חסידיו ישמור" לאלו יחזה כהר גבוה ותלול ויבכו אשר גם עתה אוכלים נהמא דכסופא, כי האיך יכולנו לכבוש הר גדול כזה! אלא ודאי מה' היתה זאת ואלמלא עזרתו לא היינו יכולים לזה, וזש"הכ „מכין הרים בכחו נ'א'ז'ר' ר"ת ז'בחי א'להים ר'וח נ'שברה. — ובדרך בן זומא נהלך לפרש הכתוב בזכריה (ג' ז) כה אמר ה' צבאות, אם בדרכי תלך, לגמול חסד בעשרך, מה אני חנון אף אתה כן, וגם את משמרתי תשמור מצות התורה ולהגות בה תמיד בל לשכחה כמ"ש בואתחנן „רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך" וגם אתה תדין את ביתי" להיות גבור בארץ להציל העשוק וגם תשמור את חצרי, שירות השמירה הפחותה שבעבודות, לא כשבנא וכיששכר איש כפר ברקאי, ואז צויתי את ברכתי לתת לך מהלכים בין העומדים האלה. — וככה נפרש ג"כ הכתוב במיכה (ו' 8) הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן, הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך, באמרו עשית משפט, כָּלַל הב' מדות חכמה וגבורה כי אם לא יֵדַע השופט דת ודין. מה יועיל בהשפטו לרשע „ואהבת חסד" במדת העושר „והצנע לכת" במדת הענוה — ועל כי למדנו מבן זומא להשים הענוה תחילה לראש. לכן התחיל במלת מה, המורה על הענוה כאשר אמר בעל הענפים: גם שעולה

(ח) אשר אמרו עבור זה זכה להיות רגל הרביעי מהמרכבה העליונה.

בגימטריא כמו א'ד'ם' המורה על עפר ואפר. — וכמ"ש ריב"ל מי שדעתו שפלה מ"ע הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות כולן שנ' זבחי וכו' וזש"הכ אדם כי יקריב מכם קרבן, תכלית הקרבן להשפיל רוח החי עד לארץ להיות כעפר האדמה אשר בעבור זאת יקרב לה' ר"ל אשר ישפיע עליו רוח השכינה. להיות הולך בכל דרכיו ככתוב בסדר עקב „ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" מתחיל בדבר א' ומסיים בכל התורה ללכת בכל דרכיו? אלא משום דמיירי ביראת הרוממות המגיע ע"י הענוה הנקראת מַה אשר בעבורה יאהב את ה' ויעבדהו בכל לבבו לקיים כל מצות התורה (לכן שפיר מקשה הש"ס אטו יראה מלתא זוטרתא? כיון שבהכרח דעת משה ליראת הרוממות, ואשר משנה אין לגבי משה דכתיב גבי' „ענו מאד מכל האדם" ר"ל מכל עניו, גם יראה הזאת מלתא זוטרתא היא) ולאות אשר על הענוה היתה רצון משה באמרו שם „ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד" להיות זה ההיפוך מן הענוה, והביא ראיה מהאל הגדול הגבור והנורא אשר עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר וכו' ואת אותותיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה (ר"ל הקיסר) מלך מצרים, כוונתו אשר הגיעהו העונש להיות רוחו רמה מאוד על עוצם מלכותו וצבי תפארתו להיות רודה במבחר הארצות כגן ה' כל ארצו, ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו, כוונתו על גובה אפם ורום עיניהם להיות המצריים עם מעוז יודעי כל חכמה. אם כדור הארץ בכל מלאכת מחשבת וראשית המדינות בתבונה ובדעת, והמון צבאות פתרוס ונוף צוען ואון, און עצום גדודי רגליהם ומבחרי הלוחמים בסוס ורכב, עם רב בפרשים(ע) מזויינים בכל מיני כלי קרב לירות במסתרים מתחת לארץ להפיל חומות הערים ומגדלי ההרים, אשר על הדרתם הלזאת, עטו גאוה נשגבה ובאין הפוגות היתה לשונם מדברת גדולות, אשר לזאת קראם ישעיה (ל' 7) רהב הם שבת (י) הוא הנאמר בירמיה (מ"ו 8) „מצרים כיאור יעלה וכנהרות יתגעשו מים, ויאמר אעלה אכסה ארץ אובידה עיר ויושבי בה" לכן מצחם כנחושתה וגיד ערפם כברזל היתה, אשר מאנו לשמוע לקול ה' לשלוח את עמו מתוכם — הוא אשר השיב פרעה „מי ה' אשר אשמע לקולו?" כאדם האומר „מי הוא השליט התקיף ומושל אשר אשמע למצותו? לא ידעתי את ה' פי' ולו יהא בנמצא מלך עז ונשגב על כל מלכי האדמה, בכ"ז לא אדע אותו לשלוח את ישראל מארצי לעבדו. — לכן אחרי

חחמשה

(ע) כמ"ש בישעיה (ל"א) הוי היורדים מצרים לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאוד ואם אמנם אשר זאת הסיפור הי' יותר מן 750 לצאת ב"י ממצרים. בכ"ז תדע אשר כבר בימי משה הגיעו למעלתם הזאת באמרו בס' שופטים (י"ז 16), רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס.

(י) להיותם נתרככו אז מאוד במשך רוב השנים בשלוה ובגדולה אשר משלו בכל עברות הנהר הגדול במדינות נוביען ואבאסיניען ורוב חלק אפריקא עד מקום תחנות אחיהם הכושים בניגריען: גם ארצות רב באזיא היו מוכנעים תחתיהם. אשר במשך הזמן התעדנו לרוב בתענוגות בני אדם. ולא למדו עוד מלחמה, כאשר נהיה לכשדים והפרסים והרומים והיונים והישמעאלים. ועיי' ברבנאל ירמי' (מ"ו) —

החמשה מכות הראשונות אשר כתיב בהם תמיד. ויחזק לב פרעה, והכבד את לבו" ר"ל בבחירת עצמו וברצונו הרע, הגיעם עונש השחין, הוא הצרעת המגיע לאדם עבור גסות הרוח כמו שהגיע לעוזיהו ולשבנא, כאשר חז"ל הניחו הטעם על עץ ארז ואזוב בטהרת מצורע (כ) אכן בחמשה מכות האחרונות נתרכך רוחם הרמה, אשר כתוב בהם ויחזק ה' את לב פרעה (ל) וכי מן ה' היתה זאת למען רבות מופתיו בקרב מצרים הרעים להשביר גאונם וגאותם הנשרש בלבבם, והמופת על שבירת רוחם אחרי שלושת ימי האפלה (ולפי דברינו יפורש פי' הפסוק בסדר בא (יא) ויאמר ה' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים, כאדם המדבר על לב שליחו אשר אוגה לו קלון בעבודתו והגיעהו חרפה וכלימה רבה על פניו. כאשר נהיה זה למשה מאת פני פרעה „ולא ישמע" הזה מדבר בלשון הווה) היה משיכת הצאן לכל איש בארץ ישראל אשר תועבת מצרים היה מוכן לזבוח לעיניהם ולא סקלו את בני ישראל, ובאשר באותו השנה הוחל עשור לחדש ביום השבת. ע"כ הוקבע לדורות להקרא את יום השבת שלפני הפסח „שבת הגדול" כמפורש בטור או"ח — ואלמלא היו מוכנעים ביושר לבב, לא היה ה' מחזק לבבם עוד, והיו שולחים את ישראל טרם בוא עליהם הנגע הגדול, אכן ה' היודע נסתרות ובוחן לבות וכליות, הבין עשתונותיהם אשר לא נכונו עדיין ביושר לבב והאות ע"ז אשר בהחזק לבו נתאמץ רוחו למאוד באומרו אל משה „השמר לך פן תוסיף ראות פני כי מות תמות" ע"כ הביא עליהם עוד הנגע הנוראה „מכות בכורות" אשר אז הוכנעו כל יהירי מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור, כי כולם נתגאו בגאון מצרים כגאון הישמעאלים מלפנים — גם כל בכור בהמה הומת, כי התהללו מאוד בסוסיהם בבקריהם וצאניהם אשר היו המובחרי' מכל הארצות (כאשר הגידו בתלמוד (בכורות כ"א) אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא ש"מ שאין חותכין האם שלה) וזשה"כ בסדר בא „ויקם פרעה לילה הוא" מלך גבור בן מלכי קדם ונכד מלכים אדירים „וכל עבדיו" אנשי שם חכמים ובני חכמים „וכל מצרים" האדירים והגבורים, כלם נמס לבבם כי אימות מות נפל עליהם וחזרו על כל פתחי ישראל לבקש את משה ואהרן לבקש מאתם שימהרו לצאת.

ועתה נחזור לסיים דברינו בסדר עקב ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם (מלשון גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן, כי גבהות האדם ורוחב לבבו הוא חקוק על פניו) „ברדפם אחריכם" ר"ל בידים רמות, והוא יותר מבואר בס' בשלח „כל סוס רכב

(כ) גם הב' ספרים המובחרים נזכר לשון הרע אשר נענש האדם עבור זה ג"כ בצרעת. הא בהא תליא. כי אלמלא היה שפל רוח, לא היה בא לספר לשון הרע. והוא אליבא מ"ד בערכין (ע"ו) מאי תקנתו שלא לספר לה"ר ישפיל דעתו שנאמר וכו'.

(ל) מספרי החכמים הוא זה: אף דלא הוזכר שם ה' בכבד? מ"מ כפל הלשון אשר בו, ויכבד לבו הוא ועבדיו, ויחזק לב פרעה, מרמז אשר מן ה' היתה זאת:

פרעה הכבדים, ופרשיו הקלים, וחילו המהולל, כלי זעמם מכל נשק טוב מצרים בידיהם, מלובשים בכובעים ושריונים אזורי חרב ושלח, תופשי מגן ודורכי קשת נטוים בכדונים ורמחים, אשר בראות כל זאת עם ישרא׳ בעיניהם נבהלו מפניהם וידיהם נרפו לעמוד או לברוח (״) מנגד מחנה האיומה והנוראה הלזאת, הוא אשר דקדק הכתוב „וישאו בני ישראל את עיניהם, והנה מצרים*)“ שם התואר הכולל כל גבורת עוז להבחיל כל רואיהם כמו שֵם הצרפתים בימי הצלחת נאפאָלעאָן הראשון) „נוסֵעַ אחריהם“ לכן וייראו מאוד, ואשר צעקו, למה לקחתנו למות במדבר“ כי נרפים הם נרפים, ואפס להם תקות החיים, כי אם גם לא יומתו מהמצריים אך ישובו אסורים לעבודתם, הלא טוב להם למות עתה במדבר. כי תכבד עליהם העבודה משאת – ואשר ה׳ בחמלתו על עמו ישראל הציף את מי הים על המצריים, עבור גודל גאותם, ויאבדם ה׳ עד היום הזה: ואשר עשה לדתן ואבירם בני אליאב ב״ר וכו׳ ר״ל אשר גם הם הגדילו בלבבם ויצאו נצבים בקומה זקופה ומלאו בלבבם להמריד עדת ה׳ ולקשור קשר. אשר ע״כ פתחה הארץ את פיה ותבלעם וכו׳ בקרב כל ישראל.

אשר למדנו מכל הדברים האלו, להיות אמנם תועבת ה׳ כל גבה לב.**) אכן מאריך אפו להם עד אשר יעלו לקצה האחרונה מהגאווה ואז יעשן אף ה׳ עליהם להוכיחם בשבט אפו כאשר עשה לחמ״צ ולנ״נ מלך בבל, והנה אם אמנם פרחה הרעה הזאת בבני אהרן באשר לקחו מדעת עצמם אש זרה אשר לא ציום ה׳ ולא שאלו את פי משה, לא יתכן לומר אשר היה עונם גדול מנשוא ולקחת עבור זאת נפשות הצדיקים אשר מבלעדי זאת . לא סרו מלכת אחרי ה׳ ימין ושמאל–אשר ע״כ חיפשו כמטמונים, חכמי התלמוד, רב העליליה וגודל הפשע . להצדיק משפטי האל, כאמור בס׳ האזינו, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, כל זה כפי׳ רש״י, צדיק וישר הוא, כששני בני אדם עברו באחת מכל מצות התורה. לאחד מהם, הוא מאריך אפו בחסד ה׳ עליו, ולהשני. יוכיח בשבט אפו ובנגע עונו כי ישרים הם דרכי ה׳ הבוחן לבות וכליות אלהים צדיק

אכן על דעת כולם. רוב נשיאותם . היתה סיבת נפילתם . ונבוא לבאר דבריהם אחת לאחת לחברם אל קנה א׳ ר׳ אליעזר אומר משו׳ דהורו הלכה בפני רבן, ר״ל אשר בשתים חטאו, א׳ בנתינת האש מצד עצמה כטעם בעל העקרים, ואו משו׳ אשר שימוש האש הוא מראה על גודל הדבר כמד״א מדבר מתוך האש , ובאשר תיכף אחרי צאת האש

מאת

(״) ואם אמנם במדרש ובת״י אמרו אשר נתחלקו לד׳ כיתין: עכ״פ ג׳ חלקים נתיראו לבוא זולת הכת הרביעי אשר התאזרו באומץ הלב ע״י יאוש מלבם — אכן ההמון ההמית השאון: נתנו עלה בזה לברוח: דהיינו לסולל דרך תוך סוללות אויביהם.

*) דק״ל למה לא נאמר והנה המצריים נוסעים וכו׳ ולפ״ד הוא ניחא דר״ל כל כבודת ויד מצרים. ובל״א. אונד (דיא מאכט) פראנקרייך ליהעט איהנען נאך: —

**) ובש״ס ל״ת (בסוטה ד׳) כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע״ז — ור״ח ב״ח אמר כאלו בא על כל העריות — וכל הדברים הנאמרים על גה״ר ע״ש ובב״ב (ע״ח):

מאת ה' ותאכל את העולה, לקחו גם הם אש בידיהם להקריב קטרת לפני ה', לקחו בזה גדולה לעצמם לבוא אחרי המלך מלכו של עולם להראות להעם אשר הם המובחרים בבני הארץ להיות משרתי אש לוהט. ב' ואשר הוסיפו לחטוא בגבהותם להורות הלכה בפני משה רבן. ועל אשר באש חטאו, לכן באותו מדה נענשו להראות מותר האדם כאין נגד גאון והדר ה': ר' ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש, פי' אשר הוסיפו לחטוא בזה להיות השיכור אינו מקבל מרות, מסיר עול אדונו ופורק מלכות שמים. אף כי לבוא בתוך הארמון מקום הכסא והנזר— והלא הגבר אשר עברו יין, בבואו לפני המלך. יבקש להשים עטרת מלכו בראשו כמ"ש שיכור כולא עלמא דילי' הוא, והרואה פני המלך אם יעשה כזאת עונשו מרובה מאחר, כי למזיד רב יחשב לו כמשפט מורד בבית המלך: — ודעת אחרת משו' דבנים לא היה להם, כי המלאכים הם קיומם באיש, וכל יצורי החיים קיומם במין ²) אכן האדם המורכב מנשמת עליונים וגוף עפר מתחתונים קיומו באיש ובמין, כי מאחר שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. צריך להיות גם קיומו במין אשר ישלים חקו להיות אחרי מותו כמלאך ה' צבאות, ואשר גם יעדוף עליו, להיות בחיריי ברצונו להרע ולהטיב, אכן בכל זה יגרע חקו מצד א' להיות קיום אישו אינו מצד עצמות אישיותיו. אך אשר יוקם וימלא עבור קיום מינו המורכב מטוב ורע, וימשל לתחבושת החרדל עבור כאב האברים. אשר סגולתה להוציא גרב ולהפריח בהק במקום תחנותה אשר אם אמנם תכלית המועיל תכריע על צמיחת ההפסד, בכל זה גם תאונת הנזק המצער רעה לו להאדם. אמנם מי שהניח בן כמותו צדיק גמור, יושלם חק קיום אישו באישו. והרי הוא כאלו לא מת באישו. הוא שאמרו חז"ל, יעקב אבינו ודוד המלך לא מתו.

אכן מי שאינו עוסק בפ"ור ימות מכל וכל, באשר אין לו קיום במין ואינו באיש, והוא אשר אמרו חז"ל. כל מי שאינו עוסק בפ"ור כאלו שופך דמים פי' שופך דם עצמותיו בארץ, כי במותו יקח הכל, לא נין לו ולא נכד לו בעמו, ולא שריד במגורו. אשר ע"כ אמר עליו בלדד השוחי (איוב י"ח) מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו: (ודעת האומרת כאלו ממעט הדמות תהלך ג"כ בדרך הזאת) והן אמת האחד המיוחד בדורו אשר אומנתו אך תורתו, ונפשו חשקה בתורה יומם וליל. ולא ירווה מצמאונו לדבקות ה' כבן עזאי (וכפי הנראה מפשט הכתובים בירמיה י"ו, גם הוא לא קיים פ"ור ואין לנו עסק בסתרי ב"ס: או דיכול להיות אשר נהיה זאת המעשה אח"כ) אזי הוא משלים חקו להיות קיום באיש, וכאשר פירשתי הכתוב במלאכי (ב, ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת, ר"ל האיש אשר הקדיש נפשו לה' להיות כהן (אף ישראל נקרא כהן אם הקדיש א"ע לאל עליון לישב בבית ה' כל ימי חייו, כמ"ש גם עירא היאירי היה כהן לדוד (שמואל ב' כ') וכמו ובני דוד כהנים היו. (שם ח') ר"ל אשר לא היו כבני מלכים אחרים למשוך בשרם

(²) כמבואר בס' עקרים.

בתענוגי עה"ז אך דבקו בה' ובתורתו) לאל עליון ולעבוד עבודתו במצות התורה, ותורה יבקשו מפיהו. ר"ל תמיד עת ירצה אדם לשמוע דברי תורה יכול לשמוע מפיהו, באשר לא פסק פומיה מגירסא, כי מלאך ה' צבאות הוא. כי הזה משמש בלשון אמנם (כמו, כי לי כל הארץ בס' יתרו)– אכן מי שלא הגיע באמת להמעלה הגדולה הלזאת, אך כי צדיק הוא, ע"כ דרכיו ישרים מאוד בעיניו יתהלל בלבבו אשר הגיע למדריגת מלאכי מרום להיות מושלם באישו נמצא שמתלבש בטלית שאינו שלו, וכבודו בקלון יומר. — והוא אשר אמרו חכמינו ז"ל לא כל הרוצה ליטול את השם יביא ויטול. וזה הדבר היה בבני אהרן אשר בנים לא היה להם: והיותר נראה לי כדעת האומרת, אשר נתחייבו מיתה מכבר אשר כתוב בהם בסוף ס' משפטים, ואל אצילי ב"י לא שלח ידו ויחזו את אלקים ויאכלו וישתו, כי נהנו מזיו השכינה. ואלמלא היו שפלי רוח, היה פחד גאון ה' עליהם לבל יביטו בהדרת קדשו כמ"ש במשה, ויסתר משה פניו כי יָרֵא מהביט אל האלהים: וכן ביחזקאל ואראה ואפול על פני: (כפי המובן מסיפור מ"מ העליונה פְּעָמִים ביחזקאל, אשר לא מצינו ככה בנביאים אחרים, אשר גודל ענותנותו גרם לזאת הספור. וכמ"ש חז"ל, כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה. אלא שאינו דומה בן כפר שראה את המלך לבן כרך, וכי מזאת הראיה. נתפעל מאיד יותר מכל הנביאים ולכן נקרא בן אדם כי נעשה כאדמה–והוא ההיפוך מדעת רש"י ז"ל) אכן עתה בשימת אש זרה. שָׁנוּ באִוַּלְתָּם להתגאות לפני ה'–והאמנם קלקול הקודם יותר מתועב מהנוכחי. אלא שלא רצה אז לערבב שמחת בגיו: ס) ושילם בראשם עתה אשר הוסיפו סרה מעין דוגמת ראשונה. לכן נצטוה אהרן מאת ה' אשר לא יבא בכל עת אל הקדש. ולא ימות כדרך שמֵתו בניו ע) כי הביאה בכל עת אל הקדש פנימה. מראה על הסרת מורא המלך אשר לבו גס בו. ע"כ הוא עייל בלא בר בכל עת אשר יחפוץ: והנה אם אמנם יש בידינו להגדיל חטא נדב ואביהו מצד עצם גבהות רוחם לאמור אשר גם הם הגיעו לקצה האחרונה מרוע המדה הזאת. וכאשר לכאורה יועד כזאת עליהם בסנהדרין (נ"ב, ועיין בתוס' ד"ה שהורו ביומא נ"ג) וכבר היו נדב ואביהו מהלכים אחרי משה ואהרן. וכל ישראל אחריהם. ואמרו זה לזה מָתַי ימותו אלו הב' זקנים. ואני ואתה נגהיג את הדור, אשר הדברים הללו יראו על מקור מושחת לבבם בתכלית הרוע במדת הגאווה. אכן לא נאבה להטיל פסולת מום גדול כזה בקדשי שמים–כי קבלה בידיני כל המוריד דמעות מתוך תשובה ביה"כ על מיתת בני אהרן, מכפרים לו עוונותיו, נמצא ראיה אשר צדיקים גמורים היו, פ) אך באנו להשוות המדות.

להצדיק

(ס) דברי חז"ל הוא במדרש.
(ע) דברי חז"ל הוא בספרא ובמדרש.
(פ) ומה שאמר משה לאהרן, הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש וגו', לא לתנחומי אבילות אהרן בלבד: אך גם לאמיתת הדבר.

להצדיק משפטי האל אשר ענש להצדיקים הללו אף דלא נתגאו כל כך היה עבור גודל איכותם אשר דקדק עם צדיקיו כחוט השערה*): ונתתי רמז לדעת הזאת ממ״ש בסוף ס׳ יתרו, לא תעשון אתי אלהי כסף. פי׳ אתי. אלו כהני ומשרתי אל נביאי יה וחסידי עליון אשר תופיע עליהם רוח הקדש אלו הקרובים את ה׳ ומוכרחים להיות מאוד שפלי רוח ל) וכאשר אמרו חז״ל על זכריה בן יהוידע הכהן ונביא שנענש עבור זעירת נשיאות רוחו. ואלהי זהב לא תעשו לכם. פי׳ אתם העוסקים בדרך הארץ. השמרו פן תתגאו ברום לבב — נמצא בדברינו אלו, גדול כבודן של בני אהרן אשר דקדק עמהם בדבר נקל ק) כי באמת לא נתגאו מאוד בלבבם. אך אשר ידעו

*) בזבחים קט״ו אמר רהב״א אר״י מ״ד נורא אלהים ממקדשיך קרי ממקודשיך, וכן דרשו על בקרובי אקדש — ובילקוט תהלים מוסיף דברים — ובב״ק נ׳ ובירושלמי דו״ם לנדו מנורא על כל סביביו — ומה שנראה לי בעובדא דנחוניא חופר שיחין, אשר חסיד גדול הי׳ וא׳ ממונוי המקדש, ובאין ספק הי׳ נוטל שכרו משם. דאין עניות במקום עשירות, וכן משמע מפרק א״ה הממונים דקחשיב בית אבטינס וחבריו — ומ״ש בב״ק שהי׳ חופר ופותח ומוסר לרבים ר״ל שהחמיר על עצמו לקבל כל הניזקין עליו ערם ג״מ והן הן חסידותיו — ועוד י״ל אשר הי׳ מקבל התשלומין אחר כל גמר מלאכתו, ומלאכתו מלאכת הקדש היתה לחפור בורות ובגי מים עבור העולי רגלים. ואם אמנם הי׳ עוסק באמונה ובכל לבבו בלרכי רבים הזאת. בכל זאת שגג במלאכתו בעשותו בור אחד גדול ורב מאד ביותר מהלורך — ואם אמנם אין אשמה עליו בעלמות הפעולה הגדולה הלזאת ללא לורך. אך באשר עבור זה התמהמה מלתקן מי שהיה במקום אחר אשר הי׳ בו הירכה, נתהווה עליו הטא ע״י איבוד זמנו ומלאכתו ללא תועלת (והוא ע״ד מ״ש בירושלמי כמה נפשות שקעו אבותיך וכו׳. ורמז לדבר, אותי עזבו מקור מים חיים לחלוב באורות וכו׳ ור״ל ללא יועיל) והנה עי״ז נרשם על א׳ מזרעו למות ע״י קילקול מלאכתו דהיינו במים — (והיה יכול להיות ע״י ריבוי המים ובטביעה. או ע״י חסרון ומניעת המים ובלמאון) ובראשונה נפלה בתו בבור הגדול ממעשה ידיו (כי לכאורה לא יובן למאי הזכיר הגדול׳ וגם הה״א הידיעה למה? אמנם לדברינו הוא ניחא. ובירושלמי אומר שמתפה נהר והוא הכל אחד. כי הכוונה אשר הבור ההוא הי׳ גדול כנהר. והיתה ראויה ליטבע בו, אכן נילולה. דמ״מ אותו הדבר בעלמו ללורך רב ותועלת מרובה, וגוף מלאכתו לש״ש נעשה — ואך הראו לו בזה (משמים. באותו הפעם) אשר הפריז על המדה — אמנם כאשר בא בנו בדרך הרץ גזירה. מת בלמא בהטא אביו אשר הניח המקום המסוכן באין תיקון. וד״ח רמז לזה באמרם כל יתר כנטול דמי. ובדברינו אלו מובן היטב מ״ש אע״פ כן, והמשך וכו׳ הספור נכון מאד בע״ה.

(ל) והאתנחתה על מלת אתי, איננו מעכב כי הרבה דרשות כזאת נמלא לחז״ל.

(ק) וכל המשך הפסוקים בשם מן מזבח אדמה עד גמירא, נפרש במקום אחר בע״ה.

(ר) וכמו שפירש אא״מ ראש הדרשנים הי״ו את הכתוב בזכריה ג׳. ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה׳ לבאות. והשטן עומד על ימינו לשטנו, אשר י״ל למאי נ״מ אמר, על ימינו? (לעד״נ משום שחשב להיות יותר גדול מיהושע כיון שבא לשטנו. ע״כ עמד לימין יהושע כדרך ארץ של תורה — ויתכן להיות על ימין נגד המליץ יושר. וע״כ אמר יגער ה׳ בך השטן ויגער ה׳ וכו׳ כפל לשון. א׳ על אשר לקח הגדולה לעלמו. וב׳ על עלם קטריגותו. כי אין לו הטא על אשר לא מיחה בבניו נושאי נשים נכריות. כי היה גלוי לפני מי שאמר והי׳ העולם: אשר לא מיחה בם. כי ידע אשר לא יקבלו דבריו. ויוסיפו לחטוא בכבוד אב. וזהו אשר קיים, הלא זה אוד מולל מאש, ר״ל גדול מאוד וראוי לכל כבוד וגדולה) משום דכוונת השטן היתה להרע. אשר יענש יהושע עונש רב על מלער מעלתו. לכן בא השטן בתחילה כמליץ יושר אשר הרבה לספר בשבחיו ולהגדילו מאוד במדריגתו. למען יחשב לו לעון גדול. וזש״כ, עומד על ימינו (כמ״ש חז״ל על ראיית מיכיהו ב״י, כל לבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, אלו מיימינים ואלו משמאלים), את אשר דבר עליו טוב לא היה אלא לשטנו — עכ״ל בתכלית הקולר.

ידעו בעצמם שהם מנוקים מכל חטא ופשע יותר מכל עדת ב"י ומן הדין יהי׳ הם ראוים להיות מנהיגי הדור. כי אין כמוהם בארץ, ולא שרצו אחר השררה, אלא בהיותם שופטי ועיני העדה יושפע עליהם רוח אלקים עבור עדת ה׳ ס) אשר נתעלו במדבר מכל הדורות הבאים אחריהם. כהטעם הידוע על, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. היה עבור גודל ערך ישרא׳ ע) אשר היו אז כולם נביאים כמבואר בעקרים גם אשר הציצו ביותר במרכבה העליונה היה כדי להבין בסתרי שמים אשר זה כל האדם (אכן עצמית רוב הפלוגתות במדרש מה היה חטא ב"א. נבאר אי"ה במקום אחר בביאור מבורר): אשר יצא לנו מכל דברינו האלו, לאחוז במדת הענוה כי דדא ב׳ כולא בי׳ כאמור בישעי׳ (ס"ו. ב) אל זה אביט אל עני ונכה רוח יחֵרד על דבָרי, ואשר בעבורה ינצל האדם מכל צרה. כאמור צפניה (ב׳ ג) בקשו את ה׳ כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו. פי׳ אשר להם לא ישפיט כי במדה שאדם מודד מודדין לו, והמעביר על מדותיו מעבירין ממנו פשעיו.*) בקשו בצדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה׳, פי׳ אתם דאחרים אשר אינכם שפלי רוח הלא תבקשו אחריה. ובההכנה לבד לזאת המדה היקרה. ג"כ יוכל להגן עליכם מחרון אף ה׳:

גם פדות גאולתינו תהיה עבור זכות הענוה אשר אין בכל הגוים אך בעם ישראל זרע אברהם אשר אמר, ואנכי עָפָר וָאֵפֶר. (חילין פ"ט. לא מרובכם וכו׳) דאמר רי"בל (בע"ז כ׳) ענוה גדולה מכולן כאמור בישעיה (ס"א) רוח אדני ה׳ עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים שלחני לחבוש לנשברי לב לקרא לשבוים דרור ולאסירים פקח קוח. והסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולן – **) אכן באשר הגאוה הוא יסיד המשחית נדחי

(ס) כדבר אמרו (ר"ה כ"ה) יפתח בדורו כשמואל בדורו וכאשר פירשו הכתוב בירמיה (מ"ה) ואתה אל תבקש לך גדולות וכו׳.

(ע) כאשר אמרו חז"ל, לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל וכו (ברכות ל"ב):

*) בר"ה (י"ז) שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי הוא נושא עון למי שהוא עובר ע"פ — לשארית נחלתו א"ר אחא בר חנינא אליה וקוץ בה לשארית ולא לכל נחלתו למי שמשים א"ע כשיריים.

**) ומסתמא דגמרא בערכין (ע"ז) נראה אשר שפטו דברי ריב"ל לאמת — ועיי"ש בע"ז בתוס׳ ד"ה חסידים וז"ל וא"ת הא כתיב כמי אז דברת בחזון לחסידיך ולא כתיב לענויך? וי"ל התם חסידים כתיב וכ"ש ענוים וכו׳— ותימה לי האיך נעלם מבעלי התו׳ הגמרא דנדרים, אין הנבואה שורה אלא על חכם ג"ע ועניו? ועיי"ש ובירושלמי בשקלים סוף פ"ג) ובשבת (ה׳) בכולהו חילופי גרסאות — (ועיי׳ במ"כ בשיר רבה) ואנו אין לנו אלא תלמודינו — (בר מן פרישות המוזכרת — אשר באמת לא קחשיב לי׳ למדה בפני עצמה כיון דלא רמיזא בקרא כאינך — אלא הכי קאמר כיון שיהי׳ נקי מן החטא אזי יהיה לבו בטוח אשר יהי׳ פרוש מהבלי העולם ומכאן ואילך מוסיפין לו שמירה מן השמים — ועיי׳ בתיו"ט סוף סוטה) אמנם אחי דפירש"י, פרישות אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו, לא אבין. דא"כ היינו הך דקדושה וכמ"ש הרמב"ן בחומש הת"כ, קדושים תהיו פרושים היו. עיי"ש באורך — ומ"ש שם, ויקדש עצמו בזה עד וכו׳ שיגיע לפרישות כמ"ש על ר"ח לא בא לדייק התם בלישני׳ לאמור אשר הפרישות גדולה מקדושה נגד דברי חז"ל — אך ר"ל אשר ע"י שישמור א"ע בטהרה ובקדושה יגיע אל המעלות האחרות להיות פרוש יותר ויותר עדי הגעתו למדת החסידות ואמנם נודע עלמות סותרי השמות ההם. ברור, אשר המכונה בשם קדוש הוא המעלה יותר על הפרוש — ובאמת רציתי להלך ולהבדיל בין קדושה לקדושה) כי עכ"פ

נדחי ישראל, כי כל באיה ילכו ארחות עקלקלות ויאמרו הם מלהזכיר בשם ה׳ ובשם ישראל לא יכונה *) פן יעליזון עליו מתי סודו. לכן אמר צפניה (ג. י״א), ביום ההוא לא תבושי מכל עלילותיך אשר פשעת בי. כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד בהר קדשי: והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה׳. ר״ל אשר אח״כ יעשו ההיפוך מעתה כי יתהללו. בשם יהודי – ויען אשר הגאוה מושכת אחריה .ג׳ כתות שאינם רואים פני השכינה. לצים שקרנים ומספרי לשון הרע. לכן אמר אח״כ - שארית ישראל לא יעשו עולה. זהו הלצנות אשר אינה חמורה כל כך בעצמותה אך הוא עולה לאדם להחליף חיי עולם בהבלי הזמן אשר לא יגיע לו שום תועלת לא לכח גופו ולא להרבות הון, ולא ידברו כזב, זהו שקר א), ולא ימצא בפיהם לשון תרמית, הוא לשון הרע, ומסיים אח״כ, בעת ההוא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם וכו׳ אמר ה׳: וכן הוא אומר בזכריה (ט׳ 6) וישב ממזר באשדוד, פי׳ אשר שמה יתקבצו כל הממזרים, למען טהר את ארץ ישראל, ולהיות האשדודים גבהי רוח מאוד כי כן מצינו בשמואל (א׳ ה׳) אשר ארון האלהים נלקח לאשדוד כי הם היו הנכבדים בכל החמשה סרני פלישתים, והעזות הוא מקור הגאוה. ומקור העזות נשרש בנצר הממזרים, (וכאמרו סימן ליחוסא שתיקותא, וכל כהן שהוא עז פנים אינו אלא מהם) לכן נבחר העיר אשדוד עבור הממזרים ואשר מסיים והכרתי גאון פלשתים. אכן מבטיח הנביא אשר ה׳ בחסדו ירפא להממזר מהנגע הזאת, באמרו הסירותי דמיו מפיו ושיקוציו מבין שיניו. ונשאר גם הוא לאלהינו – להראות להעם גודל איכות הענוה, מבשר ואומר גילי מאוד, הריעי בת ירושלים

מתניתין בסוף סוטה והירושלמי שקלים והמ״ר בשה״ש בקנה א׳ הם עולים — לכן הטה אזניך לפי׳ הגמרא, תורה מביאה לידי זהירות. ר״ל אשר ע״י עסק התורה. יהי׳ האדם זהיר לקיים כל הכתוב בה. ומשמירת התורה בכלל. יצא האדם לגדר המעלות לעלות בסולם השמימה. ראשונה למדת מלכות (ולפ״ד מתורץ אחד למה ניתוסף בגמ׳ הב׳ מדות הראשונות. דלא כמאן — דלא באו אלא לפרש דברי רפב״י —) והיא הזריזות בסוד לבנה המאירה בהלוכתה — וזריזות מביאה וכו׳ לידי ענוה והוא מדת תפארת בבחינת עניו — ומשם ליראת חטא דהיינו גבורה — וממנה לחסידות למדת חסד — והיא מביאה לידי רוח הקדש דהיינו עד מקום בינה — והנה לדברי ר״פ בן יאיר חסידות גדולה מכולן כי היא המדה הי״ז — אכן ר״י בן לוי אומר ענוה גדולה מכולן כי הוא ברא דאימא עילאה אם לבינה תקרא — והנה דברי שניהם מוצדקים. והאמת לכל א׳ וא׳ — אמנם העיקר הוא כריב״ל כידוע ליודעי חן לכן קאמר דגמרא כוותי׳ וד״ל (ומתורץ לפ״ז תמי׳ אחרת דהיינו היתכן אשר מחולקים במציאות? ועוד אשר כפיש פלוגתייהו, ענוה לידי י״ח וי״ח לידי חסידות? ולדברינו הוא נכון מאד:— ועיי׳ במהרש״א ח״א מ״ש שם בע״ז ע״ז) וגי׳ הרי״ף והתו׳ שם ד״ה ענוה, אינו נכון בשום אופן — אמנם גי׳ בעל הילקוט בישעי׳ (ס״א) היא בדוי׳ עכ״פ. ולא אדע מאין לו סידורי דבריו הקדושים ז״ל?

*) ולא כמעשה אבותינו בארץ מצרים. אשר אמרו במ״ר בשביל ד״ד נגאלו אבותינו ממצרים שלא שינו את שמם ואת לשונם: ודע מ״ש העולם שלא שינו את מלבושם אע״פ שאינו מפורש. מ״מ מרמזו הבעל ההגדה באמרו „מלמד שהיו ישראל מצויינים" והי׳ עכ״פ אך היכר מועט כעין ערקתא דמסאני מדאמרו בכות יתרו. אים מצרי הצילנו — וסימן לדברי המדרש כתבי המקרא (בישעי׳ כ״ח) ולאמור לציון (ר״ל המצויינים. לפ״ד הירושלמי תעניות פ״ד. אכן שם משמע שהם מצויינים על מצות התורה) עמי אתה. וסמוך לזה, התעוררי קומי ירושלים וכו׳:

א) עיין ס׳ עקרים מ״ש לחלק בין שקר וכזב:

ירושלים הנה מלכך יבא לך עני ורוכב על החמור וכן הוא אומר בישעיה (נ״ט. 20) ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה׳: ואני זאת בריתי אותם אמר ה׳ רוחי אשר עליך להיותך דכא ושפל רוח, ודברי אשר שמתי בפיך, הנאמרים בס׳ עקב, וזכרת את ה׳ אלהיך כי הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו. אשר נשבע לאבותיך, לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה׳ מעתה ועדעולם:

סליק בעזרת צורי וגואלי עד הלום.

בשנת והי׳ **מעשה הצדקה** שלום: (ישעי׳ ל״ב 17)

סימן שמר תם וראה ישר כי **אחרית** לאיש שלום **ובמישור הלך**.

עמודי החצר

יכוננו בשלום וצדקה — גדולים מעשיהם. וכל חפצי מצות השם לא ישוו להם —

יען אשר המדות האלו נובעים ממדת הענוה הקודמת לכל (כמ"ש בתנא דבי אליהו (פ"ה) לעולם יתפוס אדם ענוה ואח"כ ישאל בינה מלפני הקב"ה וכו׳) ואשר ע"י רודף צדקה וחסד (דהיינו שלום) ימצא חיים. צדקה. (ר"ל ב"א הגונים. או ע"ד עשר בשביל שתתעשר ור"ל שמלה ממון לא יחסר לו. והם דברי חז"ל בב"ב) וכבוד. דהיינו עושר וכבוד ואריכות ימים — לכן עליהם כוננתי הדרוש הזה — וכגמול המיועד בכתבי הקדש "וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום, כי הא בהא תליא. כי במדת הענוה בהיכרח יהי׳ השלום —

שנו רבותינו (במ"ת קרח ט"ז) ד׳ נקראו רשעים (ר"ל אף אם מקיימים כל התורה והמצוה) הפושט יד להכות את חבירו וכו׳. והלוה ואינו משלם (ר"ל אע"פ שאין בידו לשלם. דמי שהוא שפל רוח וישר באדם. לא ילוה אלא א"כ יודע ברור אשר סיפק בידו לשלם) ומי שיש בו ע"פ ואינו מתבייש לפני מי שגדול ממנו. ומי שהוא בעל מחלוקת. עכ"ד. ואמנם השפל רוח מונע א"ע מכל ה"ד דברים האלו (וכי אם יושחת נחלתו פתע פתאם. אזי ימכור א"ע לע"ע לשלם לנושהו) כי הוא אוהב שלום ורודף שלום — והשלום מביאו לידי אהבה ואחוה ורעות לעשות צדקה בכל עת. ולגמול חסד עם כל אדם והן הן גופי התורה. ואידך פירושא הוא זיל גמור —

ר"ה סגן הכהנים אומר (ילקוט ישעי׳ מ"ה בשם הספרי.) גדול השלום ששקול כנגד כל מעשה בראשית שנאמר יוצר אור וב"ח עושה שלום — ובתנחומא (חקת כ"א. וכן הוא בפה"ש) ה"א. לא פקדה התורה לרדוף אחר המצוה אלא כי יקרא קן ציפור לפניך*) כי תפגע וכו׳ כ"ת וכו׳ כולם

*) פליאה גדולה על ג׳ אבות עולם דהיינו הטו"ז בתשובה ס"ז והמ"ל סימן פ"ג. והחתם סופר בא"ה ק׳. אשר נעלם מהם דברי המדרש הזה המפרש להדיא שילוח הקן הוא החיוב לכל מוצאו לשלח ומ"ע הוא כמו עזוב תעזוב? והנה האמת אגיד. אשר כל ימי. הייתי דן בעצמי כמ"ש הגאונים האלו ז"ל. ועל מ"ש הש"ס, יכול יחזור וירדוף אחרי׳ בהרים וכו׳, הייתי אומר אשר הש"ס קמדמי׳ לי׳ למצות ציצית — ועוד חשובי׳ מחשבי׳ המ"ל. כיון דאין בידו לקיים המצוה בכל עת שירצה — אמנם אחרי בינותי בספרי הגאונים ז"ל אזילא תיובתא. והדרנא בי׳ כי כעת יאמר (יעקב מרדכי) אשר חייב לשלח וי"ו — ועל האיבעיא מ"ב סדרי ביצים. השבתי לאמור כשברת הרא"ש על קו׳ התו׳ במס׳ שבת (ג׳) ד"ה בבא דרישא עיי"ש — וכמו שרצה לומר המ"ל דמיירי דוקא מהאלו דלא תקח. תדע לזה שהרמב"ם פי"ג מה׳ שחיטה מסיים אחר ההלכות האלו, ואם לא שלח. אינו לוקה, ולכאורה קשה על ל"ז. הלוא בלא"ה אינו לוקה דהוי לאו הניתק לעשה. אלא ש"מ דמיירי אף באופן שכבר עבר העשה וכגון שברחה — ואמנם מלשון רש"י ל"נ כה"ג. כמש"כ המ"ל. —

ומה

שולם אם באו לידך אתה מצווה ולא לרדוף אחרי' (ר"ל אשר אם אמנם האדם חייב לרדוף אחרי המצות. אכן התורה לא ציוותה זאת) והשלום בקש ממקומך. ורדפהו במקום אחר —: גדול השלום שניתן לעושי תשובה. וניתן בחלקן של צדיקים. וניתן ללומדי התורה (וכולדי' נ"ל מקראי) —

וכן מצות הצדקה מתוארת בשם הגדולה. (תנא דבי א"ז פ"א) גדולה צדקה שמצלת את האדם מדרך המיתה — ולא ממיתה עצמה אלא אף ממיתה משונה — ולא ממיתה בעה"ז אלא אף ממיתה לעה"ב (ב"ב י') — והצדיקי' הגדולים לא נשתבחו אלא בצדקה ואף הקב"ה משתבח בצדקה (תדב"א): גדולה צדקה מכל המצות שבתורה דכתיב בדו לא תנסו את ה' אלהיכם, חוץ מזו שנאמר ובחנוני נא בזאת (תעניות ט'): שקילה צדקה כנגד כל המצות שבתורה (ב"ב ט') ריב"ל אמר (שם) כל הרגיל לעשות צדקה זוכה לבנים בעלי הכמה בעלי עושר בעלי אגדה (ר"ל חכמים בהוויות העולם) דהיינו נכבדים — ועוד אמרו (סוכה מ"ט) גדול העושה צדקה ושלום (אליבא מ"ד בפה"ש משפט הוא שלום) יותר מכל הקרבנות שנאמר עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח: וא"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלא כל העולם כולו חסד שנאמר אוהב צו"מ חסד ה' מלאה הארץ (עיי' במהרש"א ח"א) —

אמר הכותב. עד הנה לקטתי מעט במאמרים לבאר מעלת הצדקה (ורבות הדברים הנאמרים ע"ז בספרי רז"ל, גלוי ונודע) את גדלה ותפארתה — אמנם תכלית כוונתי לעורר בזה על איכות הגמילות חסדים אשר עולה על כולנה. דאמר ר' אלעזר (שם) גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד. אם אדם זורע. ספק אוכל ספק אינו אוכל (ור"ל שמא הוא נכשל בב"א שאינם מהוגנים) אדם קוצר ודאי אוכל (ור"ל אשר בג"ח אין כושל)

ר' יודן

ומה שנראה לי בזה לע"ד לומר אשר אם אמנם חייב הוא לשלח תומ"י. אכן הוא דוקא אם רובצת על אפרוחים. אבל בביצים יכול להמתין ברצונו עד שיצאו האפרוחים. כי בזה הוא לצער האם יותר רבה לעורר רחמי שמיא — והוא מ"ש בתורה ש"ת את האם. ואת הבנים (שם בנים — נופל ביותר על דבר החי —) תקח לך. ר"ל אז לא תתמהמה — (ואמנם גם בביצה חייב לשלח תומ"י אם יש לחוש שלא יקיימה אח"כ. ולכן בביצי יוני שובך ועלי' חייב לשלוח מיד · אמנם כל זה הוא דוקא לאחר יציאת רובה דעכ"פ הלכה לה הביצה מרשות בעלה הראשון. אבל קודם לזה. אינו בהכרח לקחת דבר שאינו שלו — ומיושב קו' הספירה (מהחתם סופר) על רש"י ז"ל — (וא"ת ישלח האם ויחזור הביצה לבעלי'? די"ל כל כה"ג לא קפדה התורה עילוי') ולפ"ד דעת רש"י והתו' אחד הוא. כי מ"ש רש"י ז"ל, פטור מלשלח, ר"ל עתה. (ודוקא בהאיבעיא הראשונה אמר רש"י פטור מלשלוח ונוטל את האם בהתר) והוא ג"כ כוונת התו' במ"ש, ויכול ליקח האפרוחים קודם שילוח, ור"ל באותו שעה — והוא לפע"ד מפורש יותר נכון מפי' הש"ך — היוצא לנו מכל דברינו לאחוז כדברי התו"י ההולך להחמיר — ועל מ"ש הגאון בח"ס וז"ל, ואם נדחוק בזה דמ"מ צריכא התעוררת לעילא א"כ ר"פ וכו' וקשה הא צריכא רבא כנ"ל דהוה סד"א בפני הבית לא יצטרך לשלח קמ"ל עכ"ל, ענה כבוד א"א הי"ו אשר כל זה הוא לדברי קדשו האומר, ואם נדחוק, אכן באמת אין זו דחק. כי טעם הזוה"ק חשוב ומקובל בכל עת ובכל זמן באופן אשר ליכא שום ס"ד — ודברי א"א באורך בטוב טעם. וכבוד רבינו הגאון מוהרמ"ם זצ"ל. במקומו מונח:

ר׳ יודן בר חנן בש״ר ברכי׳ (ירושלמי פרק י״א סנהדרין) אמר הקב״ה לישראל בני אם ראיתם זכות אבות שמטה וזכות אימהות שנתמוטטו. לכו והידבקו בחסד. מ״ט כי ההרים ימושו זה זכות אבות. והגבעות תמוטינה זה זכות אימהות. מכאן ואילך וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט (ור״ל שישאו מאת ה׳ חסד ושלום כהשלום והחסד אשר עשו בארץ) אמר מרחמך ה׳ –

נלקט בשנת יהיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה **השקט ובטח**

עד עולם:

הקדמה

לעמודי החצר

אמר המחבר.

התועלת והמעלות. התקוה והגמול. מהעמודים והמכונים האל׳ אשר כל בית ישראל נשען עליהם. נידעים וגלוים לכל יודעי התורה מאת הכתוב בספר המשנה והגמרות. המדרשות והמכלתות. בזה״ק ובאבות דר״נ ותנא דבי אליהו – והבאים אחריהם רבותינו נוחי נפש אשר השאירו לנו ברכה ואו״ר נוגה בהבוריהם היקרים, ההזיקו במשמרות וביתידות, דברי אמת --

אמנם מטרת הדרוש הזה היא סובב והולך לברר הדברים הניתנים מסיני וזרח ומאיר מתמצית הדברים דעת קדושים לאחוז ולרדוף אחרי שתי המדות האלו, וכתכלית הדרוש הקדים (כי כל דרייש בהיכרה יסיב על איזה ציר ממדה יקרה) ולא מחכמה רבה דברתי הנה. כי ראש דברי המד אך חידושים אחדים אשר חנני ה׳ הטוב להשים לי שם ושארית בארץ– ואל אלקים אשר שם שמית בארץ הנני נישא כפים. להטיב לי החיים– אשר יאמר לצרותי די. כי עד אנא יתאונן אדם חי? גב״ר כמוני אשר מעודי ועד היום נחת לא מצאתי אף שעה אחת בכל ימי חיי לא שלותי ולא שקטתי. ורוגז אחר רוגז ממרגיזי נפש. ירט לנגדי באין הפוגות שבעתי מרורות ונדודות. ובסכנות נוראות בים ובמדבר באתי באש ובמים. לא אחת ולא שתים: בהיותי שה א׳ בין רבבות זאבי ערב. יהודי א׳ בין עדת הרואה האכזב, ומתנגד במו״מ נגד חוק דתם - וה׳ ברחמיו הצילני מידם: ובארץ הסינים אשר לקול תרועת המלחמה נמשכתי בעבותות המסחר בימי רע אשר חללים רבים (כי לקחו מאת נסיכם כסף מחיר. בעד כל גולגלת יליד איירופא) הפילו יושבי הארץ הזדונים. עצומים וגבורים מאנשי החיל הרגו במרמה ובזדון ולא ע״פ משפטי המלחמה – והרבה פעמים הי׳ שם המות פתע כפשע ממני משודדי המים ועוכרי הארץ ההיא – ואך ה׳ ברחמיו הצילני מידם: – ובעת תהלוכתי לארצות הימים ממדינה למדינה בסערות תבל – ורוחות זלעפות – ואשר במשך א׳ נשברו בהורף העבר. כמה מאות אניות. ואני הייתי בתוך הבאים בספינה חלושה וישנה. בדרך הנורא. בעת ודרך זאת הסוררה– ואחרי תלאות רבות. (אשר הייתי במצור ובמצוק ארבעים יום ממלחי האני שלוחי מלאכי רעים אשר לא נתנו נופש לנפשי הרעבה והנדכאה.) באתי למחוז חפצי כי ה׳ ברחמיו הצילני מידם. --

וכל

מכל הקורות אותי מראשית אבי עד עתה מסכנות המים והמדברות ואף בהיותי ילד קטן מאד: ובהעיר ירושלים הקדושה אשר מתה עלי אמי מורתי מרת בריינא בת ר׳ ליב ז״ל תהיה לזכר עד תנצב״ה והדבר שיכלה אז הארץ בהיותי בן ט׳ שנה בלא מודע וגואל) וכל הצרות והגיונות והתלאות האיומות אשר עברו עלי. בכלל ימי חיי (המעט והרעים) אין לספר ואין לשער— ואזני כל חי תצלנה משמוע.

ה׳ המטיב לרעים ולטובים. והמרחם על זכאים וחייבים. והמשפיע חסד לנבונים ושובבים. משובב נתיבות אורח לשבת במנוחה. הוא ישיב שבותי בשלום ובהנחה. ויתן לי מהיום שלוה והצלחה—

ואחרית בשיבתי תחת אשר עונתי עד כה ייטיב לי באחריתי— מעתה ועד עולם אמן.

הנני נותן וכו׳, פרט השוה, שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך

המחבר

לכן ציותה התורה בעת האסיף אשר האדם שמח באוצרותיו אשר אסף מן השדה הביתה. לבל יזיח דעתו עליו בעת ההוא כאמור בסדר עקב ואספת דגנך ותירושך ויצהרך וכו׳ ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם וכו׳ תלה ההסרה בעת האסיפה - ולכן יצא ז׳ ימים מביתו וארמונו לסוכת צל חלושה להזכיר את האדם אשר גם ימיו כצל עובר ואשר יתקן א״ע בשבעה כוחי שנות חייו בפריזדור כדי להכנס לטרקלין:

והוספתי לברר טעם הלז בבאור הפסוק בסוף סדר ראה, חג הסכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך, דקדק להזכיר גרן ויקב, מה התבואה והיין הנכנסים לגרן ויקב. אינם יורדים להשתקע שמה. כי לאחר הדישה והזירה יבא הדגן לבית הבר והיין בתוך חביות להמרתף. כך האדם בימי חלדו:

אמרו חז״ל (עירובין י״ט) ג׳ פתחים יש לגהינם. א׳ בים וא׳ במדבר וא בירושלים הנה עצם הוראת הג׳ פתחים האלו מהמאמר הלז. אומר דרישוני וביותר יש להפליא אשר במקום אחר אמרו מצרים א׳ מששים בכיש וכו׳ נמצא כל העולם ככסוי קדירה לגהינם. וא״כ האיך נוכל להגבילה במעבה האדמה? ובפ״ד דתמיד תנא דבי אליהו גהינם למעלה מן הרקיע. ואשר חנני ה׳ בזה הוא ככה. בהקדם מה שאמרו חז״ל (סוף קדושין) החמרין רובם רשעים. הגמלין רובן כשרין, הספנים רובם חסידים. והוא עביר היות, העוברי ימים המים הזידונים והילכי מדברות מקום נחש שרף ועקרב. ארץ ציה וצלמות. (דרך לא עובר בו עיט). באין לחם ואין מים. אין נסתר משביבי איש נורא. ביום יכם שרב ושמש והקרח בלילה, — בפחד ואימת מות. תמיד הם מיחלים לה׳ לקראו בעת צרתם. ואינם עוזבים דרך הישר. בתהליכתם באירח לא אשור. ובל יאשמו בארץ נשמה. ודרך לא סלילה: וחז״ל דרשו על והאלהים עשה שיראו מלפניו, אלו הזעות והקולות (ברכות נ״ט), נמצינו למדין שבעת צער צרה ואימה. האדם אינו עלול לחטוא כי אז הוא ביותר עלול למות לכן כל תאותיו כלים מפני חרדת האלהים - וכה נאמר בעמוס ג׳. אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו (וכאשר פירש א״א מירי הכתיב, תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגינו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, כי באמת עיקר הטעם של תקיעת השופר היא להחריד הלבבות ולהזכירם על יום הדין לשוב בתשובה - אכן הטעם ההיא לא יספיק אלא עבור המון העם — אמנם ליחידי הסגולה והנשרדים אשר יראת ה׳ על פניהם תמיד. אין שום טעם על מצות התקיעה והנה ידיע ההפרש בין ישראל ליעקב ובין חק למשפט לכן אמר תקעו בחדש שופר ר״ל כולכם הנכם מחוייבים בתקיעה. אכן ההפרש הוא שאצל אישי ישראל אלו החרדים לדבר ה׳. הוא חק בלי טעם. אמנם אצל בני יעקב דהיינו ההמון העם. הוא משפט. מהטעם האמור.

ואני אמרתי לפרש הכתוב בישעיה (סוף כ״ז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה׳ בהר הקדש בירושלים - כי לכאורה י״ל למה שינה לומר אובדים ולא אמר הנאבדים מבנין נפעל כמ״ש והנדחים והתי׳ הוא ככה, דהנה ההפרש אשר היה בין גלות מצרים לגלות אשור. רב מאד היה. כי במצרים

הושחתו

הושחתו נפשות ישראל מרוב עוני ומרוב עבודה. אכן באשור אשר נאמר עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו וכו׳ אל ארץ כארצכם. ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש (מלכים ב׳ י״ח) ר״ל אשר נתן החופש והרצון ביד כל איש לעשות כלבבו השחיתו כל בשר דרכו מרוב טובה והצלחה (כדאיתא בסנהדרין צ״ד:) וכמו בזמן הזה אשר רבים הם המתפרצים מגדר הדת בארצות אטומי לבב ועוכרי ישראל עבור שבט הנוגש ילהמלט מלחין הרב - וכן רבים הם עם הארץ העוברים על כל מצות התורה בארץ החופש באמעריקא מזדון לבבם וע״י הצלחת החירות. ממש כאשר הי׳ מלפנים בגלות מצרים ובגלות אשור – לכן עת ביא זמן הגאולה. וישראל לא עשו תשובה מעצמם. אזי יעורר עליהם התעוררות התשובה מן השמים – כי יפול על כלל האומה אימת הדין הנורא עד אשר כולם ישיבו בתשובה.

ויען אשר תקיעת השופר בכל ראש השנה הוא סימן להתעוררות התשובה אמנם ההתעוררות הזאת חיש יעביר. כי כאשר בא כן ילך וישכח מלב ההמון תיכף אחר יה״כ אכן ההתעוררות אשר יהיה לימות המשיח. יהיה חזק מאד אשר כל ישובו עוד לכסלה אך יהיה תשובה שלימה – לכן אמר. והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ר״ל שיפול אימה נוראה ואיומה על כל בית ישראל (לא כמו הרושם של תקיעת האיל בכל ראש השנה אשר ומהרה יומחק מלב האדם) מפחד הדר גאון ה׳ יבאו האובדים בארץ אשור. ר״ל אבידי הנפש ברצון באמעריקא והארצות הדומין לה – והנדחים (מלשון עיר הנידחת) בארץ מצרים ר״ל אלו אשר הודחו ע״י אונס ועינוי לוחציהם דוגמת המצריים (ועבור זה יובן למה תפס ופרט הנביא אלו ב׳ האומות יותר מכל העממין? ולפ״ד ניחא — ושם אשור. מלשון אשרי העם — ושם מצרים. הוא תואר להמצירים) כולם ישיבו בתשובה שלימה והשתחוו לה׳ בהר הקדש בירושלם – והוא כינוי על איכות היראה אשר בעת ההיא ישליכו אלילי כספם ואלילי זהבם להתקבץ אל המקום המסוגל ליראה ולקדושה:

והוא ע״ד מה שאמרו חז״ל (פסחים ח׳ ובמ״י בהעלותך) מפני מה אין חמי טבריא ואין פירות גניסר בירושלים וכו׳. כי לכן פרט הר הקדש להודיע אשר לא יבאו להשתעשע בעונג והוד ירושלים אשר תהיה בעת הזאת תהלת כל הארץ כמ״ש (ישעיה נ״ד) הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך וכו׳. אך עבור ההר הקודש.–

וכן כתוב בסדר דברים. בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים. ושבת עד ה׳ אלהיך ושמעת בקולו וצ״ל מאי דאמר באחרית הימים אליבא מה דאמרו (סנהדרין צ״ז) אם אין ישראל עושין תשובה הקב״ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב - ויהיה לפ״ז הפי׳ של באחרית הימים. עת הקץ – וכן הוא בסדר וילך. והיה כי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד. ר״ל שיחזרו בתשובה עבור מצוקות הזמן - דאלת״ה האיך יבאו לעדית הזאת.

ראיתי מפורש קשר הפסיק בתוכחה של סדר בחקתי, וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור, באשר אינו דומה הרשע הדר בין רשעים אשר אבותיו היו רשעים ומעשה אבותיו בידיו

להרשע

לרשע בן צדיק אשר נתגדל אצל רבו על דרכי התורה והיראה הלא עון
האחרון יכבד עשרת מונים על עון הראשון. לכן בעת גאולתן של ישראל
אשר גדלו עונם משאת לשלם להם כמפעלם. הוסיף ה׳ לדקדק עמהם
להזכיר להם מעשה אבותיהם הקדושים לאמר מבטן מי יצאתם אתם
הרשעים׳

ונ״ל לומר אשר בעבור זאת מדייק מר הפסוק בתולדות האבות לאמר
מבטן וזכרתי את בריתי יעקב ר״ל אשר היה צדיק מצד עצמו וע״י אביו
יצחק אשר הנחילו דת האל. וכן ואף את בריתי יצחק צדיק ע״י התבוננות
לבבו הפנימית ומצד היראת אביו אברהם אשר ידע לדעת את ה׳. ואף
את בריתי אברהם הן האחד היה אברהם מן האבות וראש וראשון להם
להיותו בן תרח עובד ע״ז וכל אבותיו כומרי אלילים וכל דורו עובדי עץ
ואבן. ובכל זאת הכיר את בוראו וקיים כל התורה כולה אפי׳ עירובי
תחומין ונהפוך הוא בצאצאיו. לכן גדול עונם מנשוא.

ירושלים העיר אשר בחר בה ה׳ לשכן שכינתו בתוכה — אין כמוה בכל
הארץ בקדושה ובטהרה. מלפנים ישבו בתוכה עירין קדישין ובני אנשא
רברבין סנהדרי גדולה ומשמרת כהני יה ומשרתי אל. החרש והמסגר נביא
וגם חוזה, נזירים ופרושים וחסידי עליון. צדק ילין בה. קריה נאמנה אשר
עיני ה׳ דורש אליה מראשית השנה ועד אחרית השנה אם איתה נפש
אדם להרשיע לפני המקום בה בתוך המקום המקודש ההיא׳ מה מאד
גדלה רעתו! ואף עתה בעת גלות נפשנו אשר ארצנו בידי זרים. והעיר
הקדושה בידי קדשה בעיני הסגורים לעבוד עבודת נכר בני שעיר (עיי
בברבנאל נביאים אחרונים בפ״ש על בני גליותנו בשם אדום. עבור דתם
אשר יצא ראשו גם המאמינים מבית אדום אשר נמולו ע״י הורקנוס)
אחרי המקדש ובני קם הם מקדשים מי ילליה תונה מקום קדיש הקדשים
בכ״ז באשר קדושה הראשונה נתקדשה לשעתה ולעתיד לבוא עדיין
בקדושתה היא, ולא תצא מקדושתה לעולם. לכן גם בזמן הזה יגדל מאד
אשמת האשם בתוכה או על לזה שקלקל את בית פלטין המלך.

הגאון ר״י מליסא פירש הפסוק במשלי הרשע אתה זכר את כל המפעל
וגם כל היצור לא נכחד ממך. אשר כל המפעל על פעולת החטא. וגם
כל היצור על המפעל היא האדם החוטא. (עכ״ד) ובאר דבריו במשל
שנים שחטא בדבר עבור נזקי זקן וכן עשיר הרש אשר כחש בממון אחרים
וכן קצין הדל אשר מתגאים בלבבם וכו׳ פ״ח המתגאה על הציבור בחנם
ענשו מאד. מאחר שבכל כבודו תלוי ברצון הציבור והאיך ישתרר עליהם
והיא מ״ש חז״ל (פסחים קיג) ד׳ אין הדעת סובלתן וכו׳) הלא שניהם חטא
אחד עשו אבן קלקול הזקן יותר יגדל על קלקול הבחור וכן באינך לכן
אמר וגם כל היצור לא נכחד ממך.

ובאמרו ה׳ אחר המבול לא אוסיף לקלל עוד וכו׳ כי יצר לב האדם רע
מנעוריו (ונ״ל מ״ש מנעוריו. אשר על הרוב האדם לעת זקנתו יקרור חומו
ולא יירדוף עוד אחרי תאוות הנעריות — אבן על זקן וחוטא באמת הקב״ה
אינו חס עליו עוד כמאמר הגמרא הנ״ל) אני למדתי אשר אם אמנם נגד
ויצר ה׳. נברא תבלין מהלל וזיינו התורה או [illegible] לו יום המיתה.

בכ״ז

בכי השבינן לי' להאדם בין נער ובין זקן (או יתכן אשר הזקן הוא כר"ל דחיטא בים ובמדבר. כיון שבטבע הוא יותר קרוב אל המותר) כאינם קצת עבור טבעו ויצרו הרע. ועדיין התנצלות מה נשאר לכל עושה רשעה.

אבן החוטא באחד מאלו הג' מקומות דהיינו בהיותו על הים ובתוך מדבר מקומית המסוכנית והמסוגלות להבנין טבע ויצר האדם — גם החוטא בירושלים. אם מלפנים בעת שליטה אשר כל יושביה הי' עם ה' צדיקים וישרים. ודיא אובד נפשו בין עבדי אלקים בתוך העיר הקדושה הלזאת — וא. בזמן הזה אשר עיניו רואים הרעה הגדולה הנעשה בנחלת ה' עבור אשמת ישראל ולבו אינו דוי עליו על אורך גלות השכינה. וכי כל מי שלא נבנה בה"מ בימיו כאלו נחרב בימיו. נמצא שהוא מעכב בנין בה"מ ביותר בחטאו לפני המקום ב"ה במקום המקודש הלז אשר עכ"פ עדיין בקדושתה עומדת (כאשר אומר ר"א (במ"ר שמות) לעולם לא זזה השכינה מתוך ההיכל וכו' אע"פ שהוא חרב הרי הוא בקדושתו) · אמרו הז"ל ירושלים התחתון כנגד ירושלים של מעלה (בתענית ה'. דכתיב ירושלים הבנוי' וכו' — שם אינו מפורש אשר הם מכוונים זו כנגד זו — אכן בילקוט (מלכים א'. ח'.) אמר על בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך זה א' מן הדבר שכסא של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה ומביא מאמר ר"ל מהז' הרקעים (חגיגה י"ב:) זבול שבו ירושלים) ובה"מ ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום — לכן גם החוטא בירושלים אין לו שום התנצלות. ודינם פתוח לפני החטאים האלה בנפשותם.

ובאופן אחר נתעורר לבי לפרש כוונת הג' פתחים. דהנה ידוע מהגמרא (יומא ל"ה) אשר הלל מחייב עניים ר"א ב"ה מחייב עשירים ויוסף הצדיק מחייב את הרשעים — ומפרשים בזה הכתוב (משלי י"ט. כא) רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' הי"א ר"ת הלל יוסף אליעזר תקום. ר"ל שאלו הג' הצדיקים ישתיקו כל ההתנצלות שבעולם ·

רבא דורש (עירובין נ"ה) לא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים — נמצא לפי"ד הוראת הים תשפוט על סוג המסחר, והוא כת ר' אליעזר ב"ה. והוראת המדבר יציין סוג העני (כמ"ש במ"ר בפ' חקת וממדבר מתנה. אין התורה מתקיים אלא למי שמשים א"ע כמדבר ומפקיר עצמו מן הכל. ר"ל שעושה א"ע כעני כמ"ש רב ל"ב (סנהדרין ק"א לא תמצא בארץ החיים במי שמחי' א"ע: ויותר מזה אמרו ז"ל אין התורה מתקיים אלא במי שממית א"ע עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל; אשר לא יהנה מנכסיו עד אשר למד ישמש כל צרכו) *) והוא כת הלל.

והוראת ירושלים מרמזת על כת החטאים. והוא עבור ב' פנים. (א,) דהיותה רבתי עם. קריה עליזה משוש כל הארץ, עי"כ גם חטא חטאה ירושלים ונתדבק טומאתה בשוליה נדותה ולזה נהפכה ממדרד לטומאה

עבור

---

*) בן עזאי אומר (באבות דר"נ) אם משפיל אדם עצמו ואוכל חרובים ותמרים ולובש ויושב ומשמר ע"פ של ת"ח והי' כל עובר ושב אומר שוטה הוא זה ימצא כעי' ונמצא בו כל התורה כ"כ הכס.וסופר.

עבור מושב זרים עריצי אל — ואשר ע״כ הושחתו בנות ירושלים בתכלית הרוע יותר מכל ערי יהודה וישראל כאשר נפרט בחזון ישעיה.

וכן הוא תמיד ישיבת הכרכים קשה לנפש — כי קבוץ ההמון הרב בבתי הוועד ובמקומות התענוגים כל חשק ותאוות האדם לתענוגי העולם. מושכים את האדם בעבותות האהבה והרעית מארחות יושר אל ארחות עקלקלות. (ובזה נ״ל לפרש מ״ש לוט, הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער. אמלטה נא שמה הלא מצער היא ותחי נפשי, ר״ל אשר בוודאי לא נשחתה כל כך עד שתתחייב כליה למקום בהיותה עיר מצערה. ואין המקום לחטוא כל כך כמו בעיירות הגדולות) וכמו שאמרו (גיטין מ״ה) לאו עכברא גנב אלא חורא גנב — (ג׳) להיות הטומאה נאחזת תמיד במקום המקודש והוא הטעם של חז״ל אשר אמרו (סוכה נ״ב) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו — ואשר הם צריכים שמירה ביותר — וכמ״ש (שמואל א׳: ב׳. 9) רגלי חסידיו ישמור: (ובמשלי ב׳ 8) ודרך חסידיו ישמור, ר״ל ששומרם מהיל הסטרא אחרא האורבים ביותר לנפש החסיד לינק מהקדושה כהטעם הידוע על מ״ש רשב״י (יבמות ס״א) קברי עכו״ם אינן מטמאין באהל משום דלית בהם קדושה בחיים — אכן לא כן הוא בישראל. כי אף הפושע מלא מצות כרימון (עירובין י״ט) לכן במותו יחנו עליו צבא הטמאים האורבים ככלבים למצוץ בשר ודם מהעצמות היבשות — (אמנם הצדיקים המיוחדים מבני העליה נבדלים מכל בית ישראל אשר אין רשות למחנה הטמאה להתקרב גם אל גויתם כמ״ד (בכתובות ק״ג) אותו היום שמת רבי בטלה קדושה*) (עיין תוס׳ שם) ולעד״נ לפרש בזה הטעם למה

---

*) דע אשר הס״א כוללת ב׳ מיני משחיתי הנפשות — האחת היא טומאת שפתים ר״ל המטמאת בדבור פה ומחשבה והיא קליפת הקדושה ואשר לרוב דקותן הם מכונסות בקלה הקדושה ובאחוריים — וראשן בשמים. כי קליפת נוגה מלפפתן — והאחרת היא טומאת הגוף, הם נגעי ב״א להחטיאם בפועל — ואבי אבות הטומאה הלזאת הוא הס״מ וב״ז.

והנה מהכת הראשונה יסתעף ילדא דע״ז — כי הם המביאים את האדם לקצץ בנטיעות ר״ל, וכי זהו גמר מלאכתן, ואשר לכן מחשבת ע״ז ה״מ למעשה כי כבר נפעל במחשבתו הרעה לקצץ בנטיעות וסוף סוף בהיכרח יוציא מכח אל הפועל וכל באי׳ לא ישובון — נקי בלא עול ורשע.

אכן לא כן הוא בהעברות האחרות אשר גמר מלאכתן לא יתכן כי אם במעשה ופעולה. ואשר עדיין הרצון ביד האיש הישראלי לבטל מחשבתו הרעה — ובאם אחרי כ״ז יחטא בפועל די לו חלק המעשה כי רשעים מלאים חרטה — (אמנם המהרהר בע״ז לא יתכן עליו ג״כ לאמור מלא חרטה וכטעם האומרים של מי שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

והנה בצאת נשמת ישראל מנפש החי. תיכף יחנו על גוף משכנה. אלו ה״ב הטומאות. ובעבור טומאת המחשבה. המת מטמא באוהל, ובעבור טומאת הגוף הוא מטמא במו״מ — ואם נפש המת הוא טהור וקדוש למאד אשר מעולם לא הי׳ לו דבר עמהם בעודו בחיים חיותו, אזי אין רשות להכת הטומאה העכורה להדבק בו גם אחרי מותו, ולכן איננו מטמא במגע — אכן באהל הוא מטמא עבור המחנה מטומאת המחשבה הרובצת עליו כי אדם אין בארץ להשמר א״ע ממחשבה רעה. כאשר אמרו חז״ל (ב״ב קס״ד) ג״ע אין אדם ניצול מהם בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ואבק לה״ר, ואמרו רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלה״ר. (ר״ל מ״ש הכל בלה״ר לאפוקי מדיחזקאל (חולין ל״ז) אשר קם בלא הרהור אכן מאבק לה״ר לא אפשר [ועיי׳ במהרש״א מ״א (ב״ב שם) ד״ה רובן — גם נראה שם כסתירה קלה למ״ש שם בד״ה ג׳ עבירות] —

למה נאמר שכיבה וגויעה באבות העולם כי לא היו רשית להטמאה להתקרב אליהם אך היו דומין כישנים, ומשום זה לא נאמר גוויעה ושכיבה במשה כיון דאמר וימת על פי ה' שמת בנשיקה ממילא משמע זה. ובלא"ה

אין

למיקם), ותניא (ערכין ע"ז) ר"א הגדול אומר אילמלי בא הקב"ה בדין עם אברהם יצחק ויעקב אין יכולין לעמוד מפני תוכחה וכו' ור"ל כדברינו אשר אם אמנם לא חטאו ח"ו בפועל — אכן במחשבה ודבור שלא כדת פגמו מעט. וכן כל צדיקי עולם. כאשר מונה והושב והולך הפייטן בר"ה — (ואיידי דאתינן להכא. נדבר מה בגופו הענין אשר אמרו המפרשים גלות מצרים הי' בחטא אבינו אברהם אשר אמר במה אדע. (והוא דעת המ"ר בשמיני ותד"א זוטא פ"ב. ונדרים ל"ב), ויקשה עליהם איך יתכן לענוש הבנים לאחר ד' דורות? והנה בראשית ההשקפ' רציתי לאמור כי זאת היתה כונת הרמב"ן באמרו שם על פירש"י ואיננו נכון כלל — אכן שוב נימנתי כי לפ"ז יקשה עכ"פ גם ע"ד הרמב"ן האומר (בבראשית י"ב. 10) אשר חטא א"א בהביאו את אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו. והי' לו לבטוח. ב"ה. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים וכו' עכ"ד. והנה גם עליו יקשה איך סבלו בניו אחריו אחר דור ה"ד והוא לא כמשפט החקוק בשלוש עשרה מדות? (ומו"ר אבי תי' אשר העונש הי' להגלותם בין מצרים הרעים וכי בלא"ה לא היו באים תחת אומה קשה כזאת. ולא העלה ארוכה: ומרים ר"ל ככה ג"כ דעת הרמב"ם מפ"ו מ"ה תשובה. אמנם י"ל — ולגב אליגה מ"ש לי על תירוצו כי מה יענה על כ"כ הרשע אשר ה' ציוה לו להחריב ולהגלות? והנכון. הוא דברי הראב"ד:— ועוד לא אבין ע"ד מפרשי התורה במ"ש כי לא שלם עון האמורי עד הנה מה הנה השייכות ללפניו הכי בעבור זה יתמהמהו ב"י בגלות? (ותירוצם דחוק בעיני) והנכון בעיני כדעת האומרים אשר עיקר הגלות מצרים הי' לצרר את ב"י ולנקותם מכל סיג וחלאת עמי הארץ, ואשר עבור גודל לחצם. קראו אל ה' בחזקה, והי' תכלית הגלות להכינם ולהכשירם לקבלת התורה — ונמצא כל הפסוק הולך על ישראל, והוא ע"ד האמור (ביחזקאל ע"ז) אביך האמורי וכו' ר"ל אבותיך לא למדוך מוסר, ואמר השם, כי לא שלם (מלשון שלם ישלם. או מלשון נשלם ותם עוונך) עון האמורי, ור"ל אשר בלתי הגלות מד' דורות. לא ימחק מהם המדות הרעות וטבע האכזריות אשר נמצא מבני האמורי — ולפ"ד נכון מאד מ"ש לו הקב"ה ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה ודרשו חז"ל בשרו שעשה תרח ובנו ישמעאל יעשו תשובה, כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריי אשר א"א הי' אב המון גוים ורבים השיב מעון וגם תרח מאד נהוריה לאביו את הדרך אשר ילך בה [..] כלאה במוסר בניו ללמדם המעשה אשר יעשון ולא נשא פנים לבנו בכורו ישמעאל לשלחו ברשעתו מעל פניו — אשר לא כן ממש הי' אצל בנו יצחק אבינו אשר אהב את עשיו הרשע. ויעקב הפריד באהבת הבנים להעיר קנאה גדולה — וכל זאת לא כדת כי מזה נשתעף גלות מצרים (ככוונת יחזקאל באמרו שם, ומולדותיך לא כרת שרך וכו').

והרמב"ן אשר אמר בז"הל ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, שלא יגיעך שום עונש דבר מאתי אע"פ שאני גוזר על בניך עונשים ועבדות ועינוי, ר"ל לפי דבריו אשר אמר שישאו כל התלאות עבורו — וקש"ד לאמור כמ"ש (שבת קמ"ט) כל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה — או כמ"ש על שכר עבירה עבירה. לכן הבטיח לו השי"ת בשלום: — והרבה דברים אתנו ע"ז ב"ה אך אין העת והמקום לזה):

וכן יחזקאל הנביא הבינו עליו חכמי המדרש אשר הסתפק מעט בתחית המתים. (ונל"ל אשר חשב זאת החטי' ללא צורך רב והוקשה לו איך ישונה הטבע כ"כ. ועיי' בזרע אברהם מ"ש ע"ז. בב"ר פרשה כ':) וכן ישעיה אמר בתוך עם ט"ש אני (ר"ל אשר אמר אוי לי כי נדמיתי כי איש ט"ש אנכי ובתוך עם ט"ש אני, ר"ל בהיותו מתבודד לבדו ועסוק במרכבה העליונה הרגיש אשר רעיוניו נבוכים מעט אלא אנכי איש טהור והשב אשר הס"א מטומאת המחשבה מצאת מקום לחול עליו עבור קלקול מחשבת בני דורו וזש"ה כי את המלך ה' צבאות ראו עיני, והאיך יתלה הקלקול בי. ויעף וכו' ויאמר הנה נגע זה על שפתיך ר"ל לא כדבריך אך מינך ובך הומל העכור, ואך בכח זה השלוח לך מהעולם האצילות סר עוניך וכו' ר"ל נתקן רעיוני מחשבתך — והנה תיכף אח"ז. נתעלה מרא' לשמיעת הנבואה דהיינו לשמוע קול ה' באין חזון ודי"ל) ולכן הוצרך ר"ב לציין גם מערתי' דאבות העולם הקדושים ז"ל. — אמנם

אין מקום לשאלת המין (בסנהדרין ל״ט) במאי טביל קב״ה כי קברי, למשה?[*] כיון דשכינת אל נגלתה עליו לקחת נשמתו בנשיקה ותכף נקבר — ולבד זאת הוא קו׳ הבל ושטות) ולכן גם במקום המקודש היא ירושלים הקדושה. רבצו עדרי המשחיתים האלו בכל פינות הצותיה לרוב מאד ואשר ע״כ נתקלקלו יושבי ירושלים יותר מכל ערי יהודה וישראל עבור ההתגברות הטומאה הרבה כידוע — ויען אשר גם מעשה יוסף הצדיק נתלה בב׳ דברים, ר״ל א׳ אשר התגרה בו היצה״ר עבור רוב כשרון מעשיו, וב׳ אשר גם מקומו גרם לו כי אשת אדוניו היתה בעוכריו. לכן תפס שם ירושלים נגד כת החטאים בדוגמא הזאת.

הגאון בעל התם סופר ז״ל פי׳ מה שאנו אומרים בתפלת י״ח, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ג׳ פעמים אלהי. ואינו די לאמור אלהי אברהם יצחק ויעקב? משום דעבור ב׳ פנים יקויים דת האל, פא׳ משום קבלת האבות ר״ל אני יהודי בעבור יהדות אבי, ואמונת אבי באה לו מאביו, וכן לעולם עד דור המדבר אשר עמדו אז ששים רבוא גברים אצל הר סיני, וכולם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך: והב׳ היא האמונה השכלית. ר״ל אשר ימצוא מדעתו כל דת התורה ע״י חקירות ומופתים. — והנה אברהם אבינו ע״ה לא היה לו אמונת אבות כלל כאשר דרש (סוכה מ״ט) עם אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב אלא אלהי אברהם שהי׳ תחלה לגרים. כי תרח אביו כומר אלילים היה, ואך ע״י עצמו ובחקירות לבבו. הכיר האלהות והמציא כל התורה כולה. כאשר נאמר (ביומא כ״ח) עקב אשר שמע אברהם וכו׳ מצותי ותורתי, קיים אברהם אבינו אפילו ערובי תחומין שתיקן שלמה וב״ד — אכן יצחק ויעקב אשר כבר הי׳ להם אמונת אבות הייתי יכול לאמיר אשר לא היה להם אמונת החקירות. לכן אמר אצל כל אחד ואחד אלהי להשמיענו שלכל אחד הי׳ אמונת עצמו. דהיינו אמונת החקירות ג״כ. ע״כ תוכן דברי קדשו ז״ל.

אמנם אנחנו דור יתמי דיתמי. אנו אין לנו לא אמונת האבות — ואף בדורות הראשונים יסוד האמונה לכל בית ישראל לא היה אלא אמונת האבות. כי אפילו החכמים הגדולים היודעים לחקור אחר האמונה והדת האלהית. לפעמים כשלא ימצאו מענה בפיהם לתת טעם על איזה מצוה מהתורה. אזי לא ישמרו החק האלהי. לכן גם הם צריכים אל אמונת האבות — וכן הבעל העקרים הניח יסוד חזק על אמונתינו. את האמונת האבות לבית ישראל. כי לא כן כוננו אמינות אותו האיש והרואה העור — אשר הווית דתם לא נהיה בפימבי רב. אך בקביצת בני אדם אחדים נתהוו — לכן גם לכללי האומות הבאים אחריהם אין להם יסוד מוסד להשען על אביהם וראש דתם. —

הרמב״ם

[*]) אמנם מי שמת בנשיקה. אזי מתמהמה גם הטומאה העליונה מלבוא ולחול על הגוף היקר עד שיסתום הגולל וסר מעליו שכינת אל — לכן בפטירת רבי יהודה הנשיא אשר מימות משה לבן של כל ישראל לא נמצא כמוהו קדושה וטהרה ותורה וגדולה במקום א׳ — ואשר מעודו לא הניח ידו תחת אבנטו, ולא נהנה מעה״ז אפי׳ באצבע קטנה, הנה בוודאי גוף קדוש כמוהו לא יפטר אלא בנשיקה. לכן שפיר אמרו אותו היום (ר״ל דווקא קודם שנקבר) שמת רבי בטלה קדושה דהיינו קדושת כהונה כמ״ש התו׳ וד״ל. ועיי׳ במהרש״א ח״א בכתובות (ק״ד) ד״ה ההוא יומא — ע״כ הערה.

הרמב"ם (ח"ג) כתב בסוף ה' חגיגה וז"ל מצות עשה להקהיל כל ישראל וכו' וגרים שאינם מכירין (בלה"ק.) חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שנתנה בו בסיני — אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כלה. חייבין לשמוע בכוונה גדולה ויתירה — ומי שאינו יכול לשמוע מכוין לבו לקריאה זו. שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת. ויראה (את) עצמו כאלו עתה נצטוה בה. ומפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל עכ"ל.

בירושלמי (יבמות ה') קרא ר"ד עלי' דר"י ב"ח את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים (ישעיה כ"ח) זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבהכ"נ (כמדומה לי אשר צ"ל לבהמ"ד) בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה. ובזה מפרש הברטנורא מ"ש בפ"א ר"י ב"ח אשרי יולדתו — ותמוה לי על הרמב"ם אשר ימאן לפרש ג"כ ככה אליבי' דהירושלמי הנ"ל) אף היותו עולל ויונק ובטרם ידע הנער קרוא אבי ואמי להרגילו בשמיעות התורה ועבודות היראה עד אשר נהיה גבר חכם עוז הוקם על למעלה ראש בעצה ומחשבה (עיי' בחגיגה ה'. ובסוף סיטה) אף חכמתו עמדה לו אשר מימיו לא נצחו אדם (אמנם רש"י בעירובין נ"ג מפרש שלא נוצח בדברים והדין עמו דאלת"ה יקשה מכמה מקומות שבש"ס אשר נוצח כגון מאי דחזר ואמר נעניתי לכם עצמות ב"ש (חגיגה כ"ב) ועוד סתורים דבריו במקומות אחדים) והלכה כמותי נגד ר"א הגדול והיא אשר ברכו והתיר את נדרו, וע"י העבירו לר"ג מנשיאותו. רב גוברי' ונפיש חילי' אב לכל החכמים אף לא השגיח בב"ק משמי מרומים (ב"מ נ"ט).

הספר תולדות אדם מדקדק על הפסוק בסוף ס' לך. לו ישמעאל יחיה לפניך, הכי לא האמין ח"ו אברהם אבינו ע"ה בהבטחת השי"ת אשר שרה אשתו תלד לו בן. והאיך צחק לאמור הלבן מאה וכו'. היד ה' תקצר והיפלא ממנו דבר בעיני אברהם ראש המאמינים?

אכן הדבר כך הוא, כי לאחר שהבטיח לו הי"ת לאמור, וגם הנה נתתי לך בן וכו' ויצחק ויאמר בלבו אמת בשורה טובה נתבשרתי אבל נפשי עלי תשתוחח כי הלבן מאה יולד ואם שרה הבת תשעים תילד, ר"ל לעת הזקנה אשר לא נשאר לנו פנאי לגדלו על דרכי המיסר והיראה — ומי יתן והיה זה בימי חרפי ואז היו לי עדן ועדנין להחזיק את נפש בני בדעות אמתיות ומושכלות צודקות עד שהיו נכון לבי בטיח שיהיה תחתי להאיר דרך לבני גילי ויהיה ממצדיקי הרבים כמוני כאשר דרשו הז"ל על כחצים ביד גבור כן בני הנעורים, אלו הבנים הנולדים לאדם בימי בחרותו זרעו נכון לפניו להדריכם בעודנו חי בדרך הישר — לכן אמר לו ישמעאל יחיה לפניך בהיותו עתה בן י"ג שנה ואשר כבר הוריתיו במעגלי יושר. תשמרהו אשר לא יתפתה מדעות כוזבות של רשעי דורו ויחשב בכלל מתי עולם כאמר הז"ל (ברכות י"ח) רשעים בחייהן קרויין מתים—אז השיב ה' אליו אל ירך לבבך מזה, אבל שרה אשתך יולדת לך בן, ר"ל שיהיה מיוחס אחריך. והקימותי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו כוונתו שלא ימוש ברית התורה והאמונה ממנו וגם מזרעו אחריו עד עולם:

מו"ר אבי הי"ו פירש הבנת הפסוקים מההגדה של המביא הבכורים

בהקדמות האלו - - במ"ס ברכות לה' נחלקו ר"י ורשב"י, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך ר"י אומר הנהג בהן מנהג ד"א והיי קובע עתים לתורה — רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וקיצר בשעת קצירה וכו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עישין רש"מ עומדין זרים ורועים צאנם, ואמרו בגמרא שם הרבה עשו כר"י ועלתה בידם וכרשב"י ולא עלתה בידם

(ויאגב גררא אציבה הנה מה ששמעתי בשם גדול א', על מ"ש ר' יעקב (בפ"א פ"ג משנה ט') המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו, כי דעת רשב"י נכלל בשם אילן. וכעובדא דידי' (שבת ל"ג) אילן הרוב פירנסתו אמנם מעשה בורות להפנות לב אך לחיי שעה. יוכלל בשם ניר — לכן אמר, המהלך בדרך, ר"ל בדרך העולם ומנהג דרך הארץ. ושונה. פי' שגם קובע עתים לתורה — ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה. ר"ל שהסכים בדעתו לעזוב דרכו הממוצע לילך אל אחת מ"ב הקצוות או כרשב"י ואו כמעשה בורות. אזי הוא מתחייב מנפשו. עכ"ד — ולכאורה דבריו בטלים ע"פ הגי' שלפנינו אשר בשם ר' שמעון נאמר. וסתם ר"ש הוא רשב"י. ויהיה לפ"ז סיתר א"ע. אמנם א"ל אשר אחרי צאתו מן המערה ונפרש מן דרך הארץ להיות כמלאך מרים. חזר מדעתו הקדומה)

גם הקדים לפרש מ"ש בזכרי' (ר"ש ג') ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה'. והשטן עומד על ימינו לשטנו, והקשה הה"ג ר' מרדכי בנעט זצ"ל הלוא במיכה אשר נאמר (מלכים א' כ"ב 18) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו. מקשה הגמרא מי איכא ימין ושמאל קמי' קב"ה. אלא אלו מיימינים ואלו משמאלים *) נמצא כל ימין אשר בשמים. היא מרמז לזכות: והאיך היא מסיים לשטנו **) ותי' א"א מורי הכי. משום דהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה כמ"ש (תהלים נ') וסביביו נשערה מאד. והקרוב קרוב למלך העולם. עונש חטאו יתירה על פשע אטום לב, בא וראה המעשה הנוראה מהחסיד האלקי המובא בסידור נהורא השלם אשר נענש עבור שלא דקדק במוצא המלות. אשר לא כן היא בע"ה כמ"ש הז"ל (שבת ס"ג) על מ"ש (בשה"ש ב') ודגלו עלי אהבה אל תקרא ודגלו אלא ודילוגו עלי עלי אהבה ***) וכמ"ש (במכילתא) על כה תאמר לבית ועקב ותגיד לבית ישראל (ס' יתרו) לבית יעקב לבית הנשים אמור בלשון רכה. ותגיד דברים הקשים

*) המאמר הזה הי' לי טורח למוצאו. עד שהאיר ה' עיני, המדרש תנחומא (בשמות ד'. ד"ה וילך משה וישב). ומ"ש מא"ג בי"מ בירושלמי פרק ד"מ המביא בשם הזית. כלאתי למצוא — ואפס קצת מן הדבר הוזכר במדרש תהלים בת"א אות ל' ואמנם בילקוט איוב (כ"ג) מפורש כמעט כדברי הי"מ ואמנם מצאתי זאת מפורש בשיר רבה ד"ה לקוקתי וכו'.

**) ובאמת אין זו קו' דהכא כתיב לפני מלאך ה' וגמירי דמלאך הוי אלפים פרסא.

***) ופי' תוס' הרא"ש בשם ר"ת (ומובא בע"י) המכחישין זה לזה בהלכה עיי"ש — אף אנו נפרש כל הפסוק על כ"י, בצלו חמדתי וישבתי זה בה"מ. ופריו מתוק לחכי זה תורה (זהו דברי הילקוט) הביאנו אל בית היין ודגלו ר"ל אף למוד הע"ה אשר ישוגה ויגוע כשיכור בבית היין: עלי אהבה.

הקשים כגידים לבני ישראל – ואמרו (ב"מ ל"ג) מ"ד הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיה נ"ח) הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשית להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות (וקו' המהר"שא מתורצים באופן אחר) – לבן בא השטן להמליין טוב על יהושע ולהגביהו עד מאד במדריגת בני העליה. וכל זה לא הי' אלא לשיטנו כדי לענשו על חטא קל כמו על עבירה חמורה:

והנה בזמן שבה"מ היה קיים. היו הכהנים משרתי אל. ומיוחדים אך לעבודת ה' כרשב"י. לכן עם הארץ המביאים הבכורים ספרו להכהן כדברים האלה, ארמי אובד אבי. ר"ל באובד לשון הווה. כי הדבר ידוע שהגלות מצרים נתגלגל עבור מכירת יוסף, ובלא רמאות לבן ואילולי זאת לא הי' אך אשה אחת ליעקב. ולא הי' נכנס קנאת אחים בין שבטי יה – אך עבור לבן הארמי בהחליפו לאה ורחל. נסבב פרידת הלבבות בבני יעקב עד שנתגלגל הדבר שבאו אבותינו למצרים. וירעו אותנו המצריים כמ"ש המ"י על לקחת לו גוי מקרב גוי, הללו ערלים והללו ערלים וכו'. והדבר ידוע אשר נכנסו במ"ט שערי טומאה. ורצון המביא הבכורים בזה לאמור אשר מקורינו מראשית הוויתינו מושחת מאד – ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש ר"ל כמ"ש חז"ל (ברכות ל"ב) על ודי זהב, מי גרם להם לישראל לעשות העגל. הזהב שנתת להם עד שאמרו די מלמה"ד לא' שהי' לו בן וכו' דבי ר"י אמרו אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא משל בשר, וכמ"ש בסדרה הזאת וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית ויטוש וכו'. והמביא הבכורים מרמז בסיפורו אשר הוא איננו כך. כי עתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה', ר"ל אשר טבע האדם העומל ע"פ שדהו ועל כרמו. להשתוקק מאד לטעום בכורי פירותיו מעמל ידיו. והוא לא כן עשה. נמצא הדבר ההוא גדול מאד לפי ערך ומצב הנמוך של העובד הדמה בעל הבכורים הזה – כי כה הוא תמיד אשר אדם פשוט יקנה עולמו הנצחיי בשעה אחת ובדבר קטן אשר לא כן הוא אצל בחירי ה'. כי אלו צריכים לעמל נפשם כל ימי חייהם עד שישיגו ארחות חיי עולם – ומעשה בב"א של יוסי בן יועזר א"צ ובאליעזר ב"ד אשר בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ולא עוד אלא שקורין להם בשם רבי – ומסיים הכתוב, ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' וכו' ר"ל אשר באמת הדבר ההוא נרצה מאד אל ה'. אך אשר נוסף לזה הוא מחוייב לעשות את אשר ביכלתו דהיינו לתת צדקה מהונו ולשמח את הלוי ואת הגר בשמחתו – עכ"ד מ"א ה"יו

אחרי כל ההקדמות האלו. נמצא פירוש כל פרשת הקהל מבורר נכון. כי כיון שכל האסיפה הלזאת לא היתה אלא לחזק האמונה בבית ישראל. לפי דזיכרה להיות זאת בזמן שנת השמיטה אשר אז נשמטו כל החובות. והיו ג"כ אז ימים אחדים אחר יוה"כ אשר כל אחד נתרצה והתפייס את חבירו גם על עניני אונאת דברים בעלמא. והיה זה עת רצון בקרב ישראל אשר היו יחד כולם אז באהבה ובחבה. ובחג הסכות, העת המסוגל להציר את האדם לשמור דת האלהית להיותו דר בסוכה הוא

נזכר

נזכר אשר הוא עובר אורח בעה"ז – ובמקום אשר יבחר, הוא המקום המסוגל לקבוע היראה בלב האדם – הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך ר"ל כל ישראל (לאפוקי מעולי רגל אשר לא היה החיוב על כל קהל ישראל כידוע מהמשנה הראשונה במס' חגיגה) יהיו קבוצים כמו במעמד הר סיני אשר לא נפקד נפש חי מכל ישראל להתיצב תחת ההר. *) למען ישמעו. ר"ל אשר יכוונו ויכינו את לבבם בשמיעה הלזאת ופי' ישמעו כמו הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם ה' אלהיך (ב"פ כי תבא) וכמו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (אשר הפי' הוא, התבונן היטב ישראל! ה' אלהינו הוא ה' אחד – לפי שצפה הקב"ה שעתיד לעמוד אמונת הנוצרים אשר ישימו תורת משה ליסוד דת החדשה שלהם דהיינו להאמין בשיתוף. לכן נצטוינו מראש להזכיר פעמים בכל יום שמע ישראל וכו' ה' אחד לשולל כל שיתוף. נמצא פי' שמע, לשון התבונן אשר אל תתפתה אחרי השילוש –) ולמען ילמדו ר"ל אשר יבינו האיך נהיה אז אצל אבותינו אשר עמדו על הר סיני אשר בעבור זאת, ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת – ובניהם אשר לא ידעו ישמעו, ר"ל אף אם אינם מבינים מאומה מקריאת הדברים. בכ"ז קול ההמולה בקבוץ ההמון הנורא תועיל להם ג"כ, כי ישאר חקוק בלבם השמיעה הזאת אשר שמעו מה. במעמד וקבוץ נורא – ולמדו ליראה, ר"ל מדבר גדול כמו זה ירגילו א"ע ליראה את ה' אלהיכם – כל הימים אשר אתם חיים, ר"ל גם אתם תוסיפו לחזק האמונה בצירוף השמיעה הרוממה כל הימים אשר אתם חיים – על האדמה אשר אתם עוברים את הירדן שמה לרשתה, ר"ל להרגילם כל כך ביראת אלהים אשר לא ישחיתו את נפשם אף בהיותם על ארץ זבת חלב ודבש.

היוצא לנו מדברינו אלה. להמשיך על עצמו היראה האלהית מדרישת החכם ולהטות אוזן ללמודיו ולקבוע כל דבריו בלבו – וכה נאמר במדרש חז"ל, בשעה שהחכם יושב ודורש וכל העם שומעין פי' אשר כולם מכוונים לבם ויושבים באימה לפני המקום ב"ה. אזי הקב"ה מוחל להם עיונותיהם.

נמצא כה פי' הפסיק כי שם ה' אקרא, ר"ל בעת אשר אפתח שפתי לקרוא לה'. דהיינו מענייני אלהית מתורה ותפלה ומוסר וד"א. אזי הבו גודל לאלהינו, ר"ל תתנו כבוד לה' לעמוד בהכנעה ובאימה ויראה ובכוונה גדולה לפניו ית' ולא לעמוד בקלות ראש בבהכ"נ כמו בבית היין וחדרי המשתאות. כי ע"ז נאמר בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממנו (ישעיה כ"ט) ואומר כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי (שם א') כי באחרית ימיהם הסירו מוראתם לפני המקום ב"ה במקום המקודש והיו מתקוטטים ומריבים ומהומת איש ברעהו היתה שמה באין הפוגות לכן אמר הנביא (ירמי' ז') המערת פריצים הי' הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם. גם אנכי הנה ראיתי נאם ה', ר"ל גם בעיני הוא עתה כמערת פריצים ולא יותר – והתיקון הראשון להסיר המחלוקת אשר הצעיר לימים

יכבד

---

*) והוא לאות מופת על חיזוק אמונתינו להזכירנו אשר קבלנו התורה והמצות בפומבי רב לא כהדתות האחרות אשר נתיסדו בין יחידים ורעים אחדים כמ"ש הבעל העקרים ז"ל ע"ש.

יכבד את הבא בימים וכי אם יזקין הבחור יכבדוהו אז הבחורים הבאים. אכן גם הישיש מוכרח להדר ולנשא את פני הנשיא בעם והממונה על הציבור, וכעין מעשה דאליהו ז"ל אשר בא לעיר אחת ויושבי' היזילוהו ובהלכו מהם א"ל יהי רצון שתהיו כולכם ראשים. ובבואו לעיר אחרת אשר כבדוהו מאד אמר בהפרדו מהם יהי רצון שלא יהיה לכם אלא ראש, ופרנס אחד. ונתקיימו דבריו. כי במקום הראשון היתה מהומת ה' איש ברעהו כי כל א' רצה למלוך ולהיות שורר בעיר, אכן בעיר הב' אשר התנהגו ע"י פקיד א'. בלו ימיהם בטוב ובשלוה ושלום: — באו וראו מ"ש חז"ל (יבמות ס"ב) כ"ד אלף תלמידים היו לו לר"ע וכולן מתו בפרק אחד על שלא נהגו כבוד זה לזה כי לא הי' ביניהם ברית אחים ואהבת רעים: — וכשחלה ר"א הגדול נכנסו תלמידיו לבקרו וא"ל רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי עה"ב. א"ל הזהרו בכבוד חבריכם וכו' ר"ל שיהי' אחדות ביניכם. וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ר"ל שמא יאמר אדם הלא אני בתומי שופך שיחי לה' ופני טוחות בקיר—והנה זה זדון לב ישרוק ויניע ראשו עלי ולמה אל יקנא לבי בחטאים? הכתיב עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם. לכן אמר דעו לפני מי אתם עומדים כוונתו אשר יעמדו בשעת התפלה באימה וביראה. ולמשל אם בעת אשר יעמדו קבוצת אנשים לפני מלך בו"ד. ידחוף אז א' את חבירו או ילחוש לו באזניו דבר שלא כהוגן. אזי לא יוציא הנלעב (באותו המעמד) שום צפצוף משפתיו ויסתיר חמתו בקרבו. ק"ו שיהי' כן בעת התפלה לפני אל מלך חי וקים — ועל שהוא דבר גדול להעמיד א"ע להיות כאלם נגד מלעיגיו השופכים בוז על ענוי ארץ על הגיון לבם ונינועי נפשם (אחת הנה ואחת הנה) הבטיחם אשר בשביל כך יזכו לחיי עה"ב.

היוצא לנו מכל דברינו. להתדבק בשלום: כי הוא עיקר גדול ממנו פנה ממנו יתד ועמוד העולם דאמר רשב"ג (בפ"א פ"א) על ג"ד העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר אמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם — אמר ר' מונא (בפה"ש*) ושלשתן דבר אחד להן נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום עכ"ד אף אנו נאמר לאיפוך נעשה שלום נעשה אמת וא"צ לדין: — ר' יוסי הגלילי אומר גדול הוא השלום שבשעה שמלך המשיח נגלה לישראל אין פותח אלא בשלום שנאמר (ישעי' נ"ב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום. (שם בפה"ש) — חביב הוא השלום שאין הקב"ה מנחם את ירושלים אלא בשלום שנאמר (ישעי' ס"ו) הנני נוטה אליה כנהר שלום (מ"ר ס"ס שופטים): גדול השלום שניתן לעושה צדקה שנאמר והי' מעשה הצדקה שלום (ילקוט ישעיה ל"ב): וכן דרשו גדולה צדקה שעושת שלום בין העני להקב"ה. ועל שמותאמים יחדיו ולא יתפרדו, כי מעשה הצדקה הוא שלום. ושלום מביא לידי צדקה אשר לא יהיה פניו זועפות בקרוב אליו נוגע ומוכה אלקים. אך יחונן ויתן כיד ה' הטובה עליו בפנים יפות ובעין טובה כמ"ש חז"ל

---

*) ובירושלמי מגילה (י"ד) בקלת סיכוי עיי"ש.

חז"ל (כתובות קי"א) טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב (ר"ל ההולך בדרך ומצטמק יפה לו החלב להשיב רוחו בקרבו כמים קרים לנפש עיפה במדבר. ובכ"ז יותר נוח לו הסבר פנים יפות כי ינוח דעתו בזה יותר ויותר. והוא ע"ד מ"ש (ב"ב ט') הנותן פרוטה לעני מתברך בשש והמפייסו מתברך בי"א ברכות) שנאמר ולבן שינים מחלב א"ת לבן אלא לבון, לכן אמר ר"א בר"י (ב"ב י') כל צדקה וחסד שישראל עושין בעה"ז שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר וכו'. כי במדה שאדם מודד מודדין לו (סנהדרין ק') הוא עשה שלום בצדקה לכן שלום גדול ופרקליטין גדולין בינו לאביו שבשמים: — גדולים הם השלום והצדקה שמקרבות את הגאולה (עיקר הדבר בב"ב י' אך אני הוספתי ע"ד) שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט (והוא השלום. אליבא מ"ד בפרק השלום כל מקום שיש שלום יש משפט וכ"מ שיש משפט יש שלום) כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות: ואין ירושלים נפדה אלא בשלום וצדקה (עיקר הדבר אמר עולא בשבת קל"ט) שנאמר ציון במשפט תפדה (ר"ל בשלום) ושביה בצדקה: וכמ"ש (בישעיה נ"ד 11) עניה סוערה וכו' ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. בצדקה תכונני רחקי מעושק, ר"ל הן אמת אשר עיקר הגאולה לא תהיה אלא עבור הצדקה כי היא תכונן פדות נפשיכם. אמנם נוסף לזה מוכרח להיות שלום ביניכם אשר תרחקו מעושק ומחמס, כי לא תיראי ר"ל אשר עבור זאת גם אתה לא תיראי מעושק, וממחתה (כמו מחתת דלים רישם. במשלי י') ר"ל גם ממחתה (אחרת) לא תיראי כי לא תקרב אליך וכו' (והוא ע"ד מ"ש בב"ר פ' ל"ח על חבור עצבים אפרים הנח לו) ומסיים ביעודו הטוב, כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאם ה'.

ואמר ריב"ל (במס' ד"א סוף פה"ש) מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו לחיי העה"ז והעה"ב (שנאמר) וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.

תודה לאל אשר הביאני עד הלום

לכן ידע עמי שמי — כי אני הוא המדבר (ישעי' נ"ב) מה נאוו על ההרים „רגלי מבשר משמיע שלום מבשר" פרט השנה. מתשלום מלאכת הדפוס, הוי אוהב שלום אף חובב ורודף שלום.

